

К. П. Мисирковъ.

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

СОФИЯ,

Печатница на „Либералния Клубъ“

1903.

Македонска академија на науките и уметностите
Истражувачки центар за ареална лингвистика
(ИЦАЛ)

Дигитален архив на македонскиот јазик

Дигитален архив
на македонскиот
јазик

Текстови

Македонска академија
на
науките и уметностите

Во периодот кога Европската Унија и останатите демократски земји се залагаат и го поттикнуваат зачувувањето на културното наследство на народите (материјалното и духовното) во дигитална форма, се наметнува потребата за дигитализација на ретки книги и материјали поврзани со македонскиот јазик. Со овој дигитален архив, можноста за продорот на македонскиот јазик, литература и култура во светот ќе биде зголемена, а материјалите ќе станат достапни. Научниците, лингвистите, проучувачите на културата, историјата и традицијата на Македонија и на македонскиот јазик отсега ќе имаат пристап до ресурсите кои би им помогнале и би ги поттикнале тие проучувања, а со тоа би придонеле за поширока афирмација на македонскиот јазик во светски рамки.

Дигиталниот архив на македонскиот јазик се формира по пат на собирање, категоризирање, сканирање и дигитална обработка на ретки книги и материјали во врска со македонскиот јазик, култура и традиција. Со текот на времето, тој ќе се надополнува и ќе го зголемува својот обем со нови ракописи, материјали и ретки книги.

Дигиталниот архив на македонскиот јазик е наменет пред сè за афирмација на македонскиот јазик во светот и е целосно бесплатен за користење, пребарување и симнување на материјалите.

2008 – Година на
македонскиот јазик

UNESCO -
Меѓународна година
на јазиците

Резултати:

- Македонскиот јазик, литература и култура ќе станат достапни до сите заинтересирани не само во Македонија, туку и во целиот свет. Со тоа ќе се зголеми многукратно можноста за проучување и афирмација на македонскиот јазик преку едноставно преземање на содржините преку Интернет.

- Ќе се придонесе кон трендовите на Европската Унија и пошироката заедница за зачувување на духовното културно наследство во дигитална форма.

- Дигиталниот архив на македонскиот јазик ќе биде основа за создавање електронски корпус на македонскиот јазик со што уште повеќе ќе се зголеми присутноста и афирмацијата на македонскиот јазик на светско ниво.

Истражувачки
центар за
ареална лингвистика

Контакт:

Координатор на
проектот

проф. д-р Marjan
Markovik
e-mail:
marjan@manu.edu.mk

Македонска академија на науките и уметностите
Истражувачки центар за ареална лингвистика

бул. "Крсте Мисирков" бр.2
1000 Скопје, Р. Македонија

тел.: +389 2 3235-400
факс: +389 2 3235-500

e-mail: ical@manu.edu.mk
web: www.manu.edu.mk

ПРЕДГОВОР.

Секој човек, како член на некоја општина или некоје другарство, имаат извесен долг и извесни права кон и од нив. Народот не е ништо друго, осим едно големо другарство, основано на крвно родство, на опшч произлез, на општи интереси. Паметувањето на тоа родство, тоа произлез и тие интереси, заставуваат секој член од некој народ, да се одречи од некои свои права и интереси за да посвети част од своите сили на опшчата арнотиа. Тоа е долгот кон народните интереси, за што членот од народноста добијат заштита на своите лични интереси тамо, каде не е доста само неговите сили. Долгот кон народот е тесно врзан со долгот кон татковната, зашто понатието народ е тесно врзано со понатието татковина. Долгот кон народот и татковната зависат од приликите историцки, кои преживуваат еден народ и една страна. Тој се применуваат кон приликите. Долгот кон татковната и народот, до негоото осамшчествување, се велат народен идеал и кон негоото осамшчествување, требаат да се стремат секој свесен човек. Народниот идеал се применуваат кон историцките прилики и тоа, што денеска било народен идеал, утре, по негоото осамшчествување, ќе остане место на друг, за кој по напред мало се мислело. Често пак од еден народ историцките прилики требаат или корено изменување на народните идеали, коренен обрат на идеалите во друг правец, или угрожаваат нему со полно унишчување. Народните идеали, или долгот кон татковната, се разбираат од разни членови на народот различно. Кој нај верно е разбрал историцкиот и нај правниот народен идеал, се види со порамнувањето на разбирањето на народниот идеал од разни лица. За да можат да бидат по

рамнувајќи и оценувајќи на различно разбраните народни идеали, треба да бидат искажани устно или на книга. Искупувајќи го на својето разбирајќи на народните идеали и критиката на таквија не е празна работа, зашто идеалите сепак душата на обичната народна работа и од здравоста на таа душа зависат и здравоста и плодноста на самата општествена работа. Лошо разбраните народни идеали само уголемяват народните нестрепи, без да донесат полза на народот.

Така разбирајќи долгот кон татковината, јас се решив, прво, да изложам мојето разбирајќи на народните идеали на македонците во еден ред расудувајќи, прочитани во Петроградското Македонско Словенско Научно-литературно Дружество „Св. Климент“, а после и да ја напечатам во таа книга, каде сепак поместени и расудувајќи, не прочитани во упоменатото дружество. Со тоа мислам да исполнуам, спроти моите сили, еден дел од мојот долг кон народот мој и кон татковината ми.

Мнозина од македонските читатели ќе бидат удивени од појавувајќи го на таа книга. За удивувајќи ќе им бидат во неа многу. Некои ќе речат: зашто отцепувајќи од бугарите, кога ние до сега сме се велеле бугари и соединувајќи го, а не расцепувајќи го праат силата? Друзи ќе расудуваат, оти со полното отцепувајќи, од една страна, ќе восторжествуваат нашите непријатели, коишто направуваат сите свои сили да ослабнат балканските словени, за да си подготват почва за разделувајќи на балканските земји помеѓу нив, а од друга страна, оти оно ќе не натерат нас македонците, да се откажаме од нашиот прв долг, да се бориме за политична слобода, да разрушиме сè, до сега направено и да зафатиме сè одноо, така да се речат, од азбука. Треба ќе најдат, оти јас проповедувам некаков надеж на поправајќи на турците спроти нас и на европски реформи во татковината ни, кога до сега јасно било докажано, оти ни Турција сакала,

сакат и ќе сакат реформи во Македонија, ни држанте сè наклонени да ја принудат Турција, за да ни дајат некакви, па и нај мали реформи. Држанте, вел'ат мнозина, само играат дипломатична игра со реформи, за да не склонат нас, да се откажаме од вооразена борба со Турција, от која се нарушаат нивниот мир, а пошто се одречиме от таа борба, тие ќе ослабат да бараат от Турција реформи за Македонија.

Твја сè нај главните возражувања, што очекуам од мнозина од моите сонародници. Ми се чинит, оти они не сè праша и ето зашто: Во воата книга се зборува, вистина, и за отцепување и за соединување, но за отцепување от тие, што сме веќе отцепени и со кои никој пат не ќе ни позвол'ат да се соединиме, а за соединување со тие, со кои сме морално задолжени да се соединиме, и со кои соединението е сè возможно. Ако со нашето отцепување од балканските словенски народи достигаме соединувањето на сето македонско словенско население во едно цело, ние не ќе ослабиме, туку ќе се усилиме, така да од исполнувањето на идеите, што сè развиени во таа книга само ќе се оправдат послоната, да е силата во соединението.

Сега се питат: дали од нашето отцепување од балканските народи, ќе се воспользуат нашите непријатели и кои сè тие? Сега во Бугарија е мода да зборуваат, да сè нај големи непријатели на балканските словени: русите и австро-унгарците, кои сакаат на почва на македонското прашање да се зафатат и продолжат една борба меѓу србите и бугарите, која ќе ослабит, силите и на једните и на другите до таква степен, што ќе треба да се набркаат во балканските работи Русија и Австро-Унгарија и првата ќе освојува Бугарија и Стамбул, а втората Србија и Солун. Јас ќе си позвол'ам да не се согласам со такво глабоко политично „далековидање“. Можит, бугарите и сè праша, кога мисл'ат, оти Русија без

Бугарија не можат да сашчествуат, ни политично, ни економски, но тоа ѝ е бугарска политика, а јас не сум намерен да политиканствуам бугарски. Јас сум македонец и интересите на мојата татковина ми се представуваат така: не Русија и Австро-Унгарија сепрејателите на Македонија, а Бугарија, Грција и Србија. Само енергична борба со тие три држави ќе избави од погубување нашата татковина.

Борбата со трите балкански држави не противречи на нашите интереси, кои се достигнуваат со револуција и со еволуција, или постепено развивање на нашиот народ во морално-религиозен правец. Револуцијата стана и, ако има најужасни последици за нас, пак даде некои благодатни резултати, со кои што можат да бидат задоволени нашите борби за национална слобода: тоа сепрејателите реформи, кои ќе бидат раширени спроти нуждите, што ќе се покажат со време. Идеите за полно отцепување на нашиот народ од другите балкански народи, не сепрејателите на досегашното работење на нашиот народ за слобода, а само продолжување на неговото досегашно работење, на почва еволуција. До сега нашиот народ се интересувал повеќе само со полна политичка автономија, а во националните наши интереси допушќал башибузуките да му се набрќуваат разни неканени гости, како: бугари, грци и срби. По политичката борба идат значително националните. Но борбата со пропагандите во Македонија не ѝ е чекор назад, туку напред, затоа што и тука имаме работа со борба за слобода, со борба со мрачните сили, што не дозволуваат на татковината ни сама со свои очи да гледаат своите интереси, ами и наврзуваат дврзала, што омрачуваат истината и ѝ предаваат бугарска, српска и грчка боја. Време ѝ е да отфрлиме од очите наши мрежите, што ни ѝ владее националните и верски пропаганди во Македонија.

За нашите односи кон турците јас можам да речам само едно: ние сме задолжени да направиме сè, што се барат од нас, за да докажаме на Турција, оти нејното остааи'е како европејска држаа стрек'ат во нас полно сочувство. Ние сме задолжени да бидиме лојални поданици на Н. Ц. В. Султану. Но при тоа бараме и ќе бараме од Негоото прателство цел ред реформи, кои ќе ни сочуваат нај главните интереси на нашето национално и културно развиаи'е. Јас мисла'м, оти ние треба да бидиме лојални кон Турција, но предполагајки, оти турцкото прателство и народ ќе разберат нај после, оти интересите на нивната држаа во Европа совпадаат со нашите и зависат нај много од ниф, а не си противоречат, и затоа турците први ќе треба да докажат искреното сакаи'е да сèт во мир со нас и со тоа да заслужат нашата поддршка на нивните интереси. Ако пак тие мисла'т со нас да не се церемонат, и да лажат Европа и нас со реформи, кои не ги исполнуат, то не ќе се удивит Турција, ако и ние обрниме нашите возгледи кон Европа и од неја бараме, да се воведат во татковната ни со сила твја реформи, што се признаваат от силите европејски за истинска потребност за успеаи'ето на религиозно националното и културно развиаи'е на македонците рисиани. Европа ќе обрнит возгледите на нашите бараи'а зашто она јет задолжена да направит тоа со два меѓународни актов: проекто за реформи во Македонија о Февруар и мјурдштегдскиот проект. Тие два меѓународни актов ни обек'аваат постепено рашируаи'е на реформите во Македонија, и со тоа даат ни прао да с обракаме до двете реформаторски држав со меморандуми и по друзи патншча, за да им покажаме на нашите религиозно-национални и економски нужди, како и на тоа, што праит Турција, за да се исполнат твја наши нужди.

Знам многу арну, оти мнозина со иронија ќе се однесат кон моите надежи за европејски реформи. Но на твја иронија ево со што јас ќе одгоорам: не јет истина кажувањето, да не ќе излезат ништо од усл'ата на Русија и Австро-Унгарија да се уредат работите во Македонија. Проектите за реформи и усл'ата да се воведат твја не сет, како мисл'ат мнозина, само игра да поминат време и да си останат сè, како што си било Проектите за реформи на Русија и Австро-Унгарија сет меѓународни акти, не исполнувањето на кои от Турција јет насмешка и оскрбувајне за реформаторските држави и им даат полно право за репресалии против нарушаачот на меѓународното право. Да било така лесно и безнакажано престанувањето на меѓународното право, до сега државите, денеска ќе приймаа на себе разни задолжења и утре ќе се откажуваа од нив. Но не било така.

Реформите руско-австријски, једно сет меѓународен акт, ќе даат право секогаш на македонците да настојуваат пред Големите Сили да се исполнат во целост. Нека не мисл'ат, оти они можат да бидат закопани, како што јет закопан берлинскиот трактат со неговиот 23 член за Македонија. Берлинскиот договор всушност јет закопан, но не од Европа, а од Бугарија, која изврши соединувањето со Источна Румелија со насилствен преврат без согласие на државите, што потпишаа берлинскиот трактат; а со нарушавањето на једен параграф се нарушаат и сет трактат. Сегашните руско-австријски реформи силно се разликуваат од берлинскиот трактат со тоа, што сет они само меѓународен акт заклучен меѓу три држави. Осим нив важен фактор се јавува само ниве македонците. Вол'ата на двете сојузни држави: Русија и Австро-Унгарија можат да стретат противодействие само от Турција и од нас, но најпосе од нас, зашто со реформите се бараат, не од нас, а от Турција задолжења и ако ниве со нашите работи покажаме,

предадат, но нека се не мачат турците мирното население, за тоа, што, можит, некаде се имаат пушки, то ќе настапеше во Македонија мирно време, кога ќе се бараше от Турција да се воведат во целост реформите и да се оттегл'ат војските од Македонија. Но што направ комитетот. Тој реши 4¹/₂ месеци да чекаат резултатите од воведувањето на реформите и после објави со „чиста совест“ воставањето. Во време на објавувањето на воставањето, комитетот можеше да речит, оти тој не бркал на држанте да воведат реформите. Но тоа не іет токму. Вистина четите избегуваа стражеињата, но тоа уште не значит да не бркаа да се воведат реформите. Тие избегуваа, но турците бараа стражеиња и успеаа повеќе од комитето. Комитетот кажуваше да немаат чети, немаат протвodeјство на реформите од негова страна, а пак турците кажуваа да имаат чети, населенијето да имаат оражје и се готвѣт за воставање, војската имаат постојани столнувања со четите, четите убиваат мирните жители, што не и слушаат и сѣт верни слуги на Падишаот. Ако земиме погледите од времето на публикувањето на февруарските реформи до и после објавувањето на воставањето во Битолцко на 20 Јули и прегледаме во нѣм телеграмите от Стамбул, то ќе видиме, оти Портата постојано предстауат на рускиот австро-унгарскиот амбасадери списоци од стражеиња на турчкиот аскер со четите, списоци од наједно при обиските оражје у населенијето, списоци од убиства, совршени от четите над мирното население. И најпосле списоци од воведени реформи.

Што сакаше да речит Турција со тие списоци, іет многу јасну: „јас сакам да воведам реформите во Македонија, но наместо реформи сега за сѣга ќе воведам аскер и маки, зашто страната се готвѣт за револуција, подготвувана от престапното работење на комитетите, кои што состауат како држаа во држаа: ќе

ми позволите, прво, да усмирам страната и да воведам мир, а после ќе се воведат нужните реформи“. Со друзи зборов: комитетот ми даат можност за една година да се извинуам за неисполнувањето на реформите, а после не ќе ги воведам, зашто они ќе остарат. Ја каква услуга нвие направиме на Турција, со нашето недоверувањето кон австро-рускиот проект од реформи. Сакаме ли уште еднаш да не послужиме на Турција, и пак да не направиме криви друзите за нашите грешки? Јас мислам, оти ништо друго не ни остаат да направиме, осим да се однесеме со полно доверие кон реформаторските усула на двете заинтересувани Сили, и со тоа да ги ангажираме, час по скоро да се воведат обективните реформи.

Со твие неколку зборов јас сакав да појаснам содржината на предложената на македонските читатели книга за најважните за нас прашања. Како последуач на идејата за полно одделување на нашите интереси од интересите на Балканските народи и за самостојно културно-национално развивање, јас ја напишав на централното македонско наречје, кое за мене от сега на тамо имат да бидат литературен македонски јазик. Нерамноштите, што ќе се окажат во јазикот на мојата книга, сепак сив природни и ќе можеа да се отстранат само преку едно по глабоко знаење на централното македонско наречје, со што ве можам да се пофалам. Но и при тоа се надевам, оти за македонците таков јазик ќе бидат по пријатен и по звучен, од јазикот на нашите суседи, со кои нвие сега за сега се лигаме на големо.

Шчо напраѣме и шчо требит да праиме за однапред? *).

Долгоприготвуваното и многоочекуваното возстааиѣ напоследок излезе на јава. Нашите земјади си покажаа сета јунашчина и готовност да се пожртвуат за интересите на својата татковина. Борбата беше и јет отчајана. Свјот европејцки свет обрна своите возгледн на неја. Новините се преполнија со известја от театрот на возстааиѣто. Редом со известјата за борбата меѓу четите и турците, во новните се печатаат и известја за турцките зверства над мирни жители. Европејците се потресоа и ужасниа от твја известја и зафатниа да покажуат нужното влијанје на своите прателства за да се пресечат колеѣто на мирното население и да се помогнит на нестрекното македонско жителство. Во Бирмингем Ворстерцкио владика направи во црквата молебен за спасеиѣто на македонските ристиани. Кејтербервицкио архиепископ се обрна кон англицкио министер-президент Балфур со молба од името на англиканската црква, да се помогнит на македонците. Европекото общество зафаќат да наредуат помоки за македонските страдалци. На патуванието на Германцкио император се придаат политично значеиѣ, меѓу другото и за македонските работи. Турција, како шчо се видит, како да се најде на тесно, и предложи на Бугарија да се дојдит меѓу ниф до једно согласуаиѣ за македонцкото прашаиѣ. Разни правителства праат официјални декларации по нашете работи. От Стамбул телеграфируат во разни европејцки новни (Standard).

*) Прочетено на 21-и Септември таја година во 1-та седница на Петроград. Македон. Научно-литературно Другарство „Св. Климент“

оти англицката и френцка стредиземни флоти добили повел'а, да се нвогаат блиско до македонските води. Пак от тамо телеграфируат, оти војната меѓу Бугарцко и Турцко ѝет неизбежна. От Софија телеграфуат, оти тамошниџо военен министер зел од офицери на разни европејцки и американцки држав предложеније да се зачислат они во бугарцката армија.

Шчо покажуваат сите оввие фактов? Дали покажуваат, оти движеињето достигна својта цел'а? Дали можат раководците на движеињето да се пофал'ат со успеф? Дали принесените жртви за ослободуаиње не сет напразно?

Можит да бидит, некој, а можит и мнозина измеѓу нас, кие речат, оти уште ѝет рано да се судит за резултатот на востааињето. Главната работа на комитето и четите ѝет напред. До сега можит не ѝет исполнена, ни половината, ни четвртината от сет план, изработен от комитето и главниџо му шчаб.

Да. Секоаш, по секоје прашаиње ѝет имало разни возгледи. Така ќе бидит и во даденџо случви.

Јас од моја страна ќе си позвол'ам, со чистосрдечно прискрбије да ведам во сегашното движеиње полно фвиаско. Сите твја дополнувија, кои шчо ќе се придават до понапредниџо руско-австрйцки проект от реформи, не само не чинат 100,000 обездомени души, 3—5,000 чоечки жртви и полно обескуражуаиње на жителството во Македонија, ами не чинеа и 100 чоечки жртви. Твја приложенија ќе се добијеса и без капка крв.

По резултатите, кои шчо ќе се добијат от сегашното востааиње, последното ќе можит да се наречит једно од најголемите, ако не и најголема нестрекја за нашиџо народ.

Не ѝет рано да се предвидат резултатите и крајо на нашето востааиње. Твја можеа да се предвидат уште пред зафатоко негов.

Уште во време на февруарското руско официјално известуаи'е беше јасно, оти Европа никој пат не ќе удовлетвори во полна степен бараи'ата на комитето. За да се исполнат нашите сакаи'а требаше да се војуват со Турција; само после надделуаи'е ќе можеше да се ватерат Турцко да исполнит нашите сакаи'а. А се надделуат Турцко не од нас и не од Бугарцко, ами или от Големѝ Сила, или от нас и Бугарско, Србцко и Црна Гора заедно, при неутралноста на дружитѝ држави. А ни једното, ни другото тогај за тогај не беше мисливо. Комитетот тоа требаше да знаат и мисла'ам го знаеше. Но неговите раководци мислеа друго: они во биднината, как и во сегашното, вијеа само тоа, шчо им јет привјатно да видат. Они велеа: „није не сакаме, ни једна држава да војуваат ва нас: они можат просто да отпрат своите флоти во Солун и да принудат Турцко да ни даат реформи. Није сакаме да напраат и со Македонија, шчо направја со Крит“. Не једнаш сме спориле, оти имат разлика ме'у Крит и Македонија, оти имат држави, кои сѝ заинтересувани во Statu quo-то и ќе напраат се возможно да немаат набркуаи'е во наша полза. Та и да имат набркуаи'е, имат ли се основа да се мислит, оти тоа набркуаи'е ќе бидат во наша имено полза, а не на наша пакост? Се покажуаше, оти сегашнијо момент јет најнеблагопрјатен за востааи'е. Но нашите раководци замнжеа пред вистината и востааи'ето се вафати; се зафатл славно, за да се довршит плачевно и пагубно. Не бе' јас сам, шчо гледа' на предвремето на востаи'ето. Така гледаа и мнозина друзи. Но никој не си креваше гласот против. Критиката на држави'ето на комитето беше само во домашните крагон. Но она беше и бесполезна па и опасна, не само за твие, кои се критикуваат, ами нај после за твие шчо критикуваат: Комитетот беше сесилен; он имаше во своите раци

живото и смртта на сите граѓани и не приемаше никаква критика на своите постапки. Тие, што не сет со него, сет против него и сет негов непријатели, кои требат да се истребат. Да критикуат работите на комитето можеше само друг комитет, кој што располага со сила. Организација пак на контр — комитет беше и доцкиа и безполезна. Меѓу комитетите тогаш не се зафатеше погубна меѓусобна борба.

И така борбата се зафати против требанието на секо благоразумие. Она даде многу, резултати, само не тие, што се очекуваа. Меѓу сите јавувања, кои сопроводуваат движењето, најголемо внимание заслужава руското „Правителствено Соопшчување“ од 11 Септември. После него представувањата од рускио и австро-унгарскио посланици до Портата и во Софија и писмото на англискио министер-президент Балфур до Кентербернскио архиепископ.

„Правителственото Соопшчување“ зајавува, оти руското правителство, не бараат за Македонија тие реформи, кои сет изработени во месец Февруари од Зиновјев и Каличе и оти тие реформи сет само зафатокот и не бидат развиени поинака сообразно со нуждите на жителството. Тоа место беше и во февруарското Правителствено соопшчување. Не покажуваат ли оно, оти пошироки реформи от тие, што ни беа дадени ќе можеме да добиеме и без револуција, а само со ловки мали народни движења? Ако ест така, то сегашното востание ни на една јота не измени положението.

Но во Правителственото Соопшчување имат уште едно много важно место: револуционите комитети, по изразувањето на руското правителство, сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ а Русија, за која сет блиски и интересите на другите славјански народности во Македонија, не можат да пожртвуваат нивните интереси на бугарите.

Разбраа ли во Бугарија, што означуваат тие зборови? Разбраа ли во Македонија? Разбраа ли на наукон ние?

Русија отворено ни изкажуат, зашто она не работи и не можат да работат инак. Да ли јет праа Русија во своите утврдувања? Да ли можат она да постапат инак.

Ако се поставиме во положението на руското правителство, и ние не ќе можеме да постапиме инак.

До 1878 год. сите, па и руското правителство, велеле, оти Македонците сѐ бугари. После Берлинскиот договор истапија со своите претензии на Македонија србите. Праа ли сѐ они, или не, не јет важно за дипломатите. Србите во течењето на 25 години, особено последните 20 години успеа, ако не да напраат македонците срби, то барем да создадат во европејското општествено мислење убедиње, оти во Македонија имаат и срби. Ако селското население и сега сѐ зборуваат, како што сѐ зборувало и по-прег'е, и зборуваат одред низ цела Македонија само на једен словенски јазик, — во градоите, редом со бугарските машки и женски гимназии и основни школи, на секаде ќе најдеме и српски. Једни села имаат српски, друзи бугарски школи. Јдни селани со нивните учители и попови признаваат патријархата и сѐ под покровителството на српски или грчки консули, а друзи признаваат бугарскиот екзарх и слушаат бугарскиот трговски агент. Сѐ тоа сѐ факти за дипломатијата, која што имаат да се бројат со действителноста, а не со теоријата за народноста на македонците. Политиката немаат работа со науката. Па и да имаат работа, зар јет докажано, како два и два 4, оти сѐ македонците бугари? До руско-турската војна имаше само једна теорија за народноста ни. Сега сѐ две. Кон нив сѐ прибавуваат и трети, оти македонците сѐ нешто стредно меѓу србите и бугарите. Приврженците на таа теорија пак се подразделуваат: 1, на

кои што кажуваат, оти тоа стредно іет іеднакво далеко н от србите и од бугарите; 2, оти оно іет по блиско до србите; 3, оти іет по блиско до бугарите; 4, оти част іет по блиска до србите, част — до бугарите. Не іет важно за дипломатите, каде іет истиината. Важен іет факто, оти во Македонцкото прашаи'е сет заинтересуани етнографцки, редом со бугарите и грците, ушче и србите. Осем тоа и политично Србија іет не по малу заинтересуана во судбите на Македонија. Последната за Србија имат по големо значеи'е, от колку за Бугарија, оти Бугарија можит да излезит на Егејцкото море и преко Кавала и Деде-Агач.

Ако іет така зар можеме да се чудиме на поведеи'ето на руското прантелств во македонското прашаи'е и на неговото заіавуаи'е, оти Русија не ке помагат на комитето да се создадит „Бугарцка Македонија“?

Некои од нас, можит наивно ке забележит: „Комитетот не сакат да напрант Македонија бугарцка; тоі сакат праина за сите македонци без разлика на вера и народност“

Како можит комитетот да докажит, оти он работит во таква смисл'а? Со іедни зборон не се докажуат. Поведеи'ето на самио комитет зборуат против негите утврдуаи'а.

За да се дигнит револ'уција во полза на сите народности во Македонија, требит комитетот да бидит образуан от представители на сите македонски народности. Инак кои му іет дал прао на комитето да работит од името на сите македонци и во полза на сите ниф?

Комитетот можеше да работит и од името и во полза на іедна громаднa част на македонци, т. е., од нај силната народност. Но требаше да имат цел ред докажуачки, оти работата на комитетот не іет врзана со интересите на саседните држан и народности, а

протиоречит им и іет во полза не само на господствујуките, но и на сите друзи националности.

Ништо подобно немаат. Организацијата іет тесно врзана со Бугарија. Шумот од организационото движеи'е отпрво се дигна во самата Бугарија. Тоа покажа, кои најмногу іет заинтересуван во Македонцкото движеи'е, за тоа пренесоа центрот негов во Македонија, и направја уште іеден цел ред фокуси, за да се покажат, оти брканцата іет од натре и іет самородно јавуаи'е. Но кого излажаа со тоја маневр? Не іет ли іасно, како бел ден, оти брканцата іет тесно врзана со Бугарија, со бугарцкото име и со бугарцките пари?

Ке речите, оти народо іет направил најголеми пожртвува'а во полза на движеи'ето. Тоа іет така, но не требет да се забораат, оти организаторите на движеи'ето во поекето случаи беа чиновници, екзархници. Се разбират само от себе, оти они со своето участие во револуционни работи идеа во разрез со интересите на екзархијата; но при се тоа, они беа бугарцки чиновници.

И така револуционнио комитет беше чисто македонцка организација по произлез и по составот му, но тоа беше само работа на іедна част од іедна од македонцките националности, врзана по име и по црковно-сволицките работи со бугарцкио народ и држаа нивните интереси. Тоја комитет, во сашност македонцки, за надворешнио свет и за ристианите во Македонија не екзархисти, беше комитет *бугарцки*.

Комитето, не можз да докажит ни на надворешнио свет, ни на самите македонци не екзархисти, оти он не іет бугарцки.

Радев со својо „Mouvement Macedonien“ мислеше да убеди Европа, оти движеи'ето іет чисто македонцко, и немаат ништо общо со Бугарија. Истото сакаа да докажат и „Право“ и друзите македонцки и бугарцки новини. Но достигнаа ли они цел'ата? — Н.

Покојнио А. А. Ростковски не еднаш кажуаше: „бугарите мисл'ат, оти само они имаат ум на светов, а сите друзи сет будали. Кого мисл'ат они да излажат со статиите во „Право“ и друзите поини, оти македонците сакаат Македонија за македонците? Знаеме није многу арну, што сакаат они“! А какво впечатлеи'е праеа на дипломатскио свет поиниарцките уверуаи'а на комитето и бугарите за македонцкото движеи'е? Не требит да се забораат и то, как се изразуваа во европејските поини за стражеи'ата на четите со турците: четите се викаа банди и то *бугарски* а не македонски. За убитите четници не кажуваа: „убити сет толку души македонци, ами толку души *бугари*“.

Се прашат кого убедниа: „Mouvement Macedonien“, „Право“, „Автономија“ и др. во тоа, оти ратуваат за слободниа македонците, а не, тије, што се викаат „бугари“ и сет от Македонија и Бугарија? — Никого.

Можит да бидит, комитето успе во самата Македонија да се чинит обще македонски, само не доби признааи'е од надвор, во Европа? — Одвај ли.

Револуцијата требит да бидит работа на сите македонци, или на болшинството од ниф, за да можит да се наречит обща. Во самио комитет требит да бидат застапени сите, или неколо народности. Интелегенцијата на тије народности требит да си подадат една другиму рака и секоа од ниф да земит да популаризират идејата во својо народ. А што видиме во дејствителност. Не само интелегенцијата на сите народности, не и на болшинството од ниф, ами па и интелегенцијата на најсилната македонска народност — словените, не сета беше застапена во комитето: србoмаиствујук'ата и гркоманствујукаата македонска словенска интелегенција беше на страна от комитетот па и враждебна. Значит комитетот во патриархистките села и градои, и части от села и градои, беше не камен гост. Патриархистите сло-

вени можеа и да му сочувствуат, но за тоа, што нивната интелегенција беше против комитетот, то немаат сомнувајне, оти и самите селани тро му сочувствуваа, но тоа сочувство беше побрвано со неувереност и со сомнејне во обешчајната на комитето. Кон тоа неопределено чувство се присоедини и страф. Селаните се најдоа меѓу два огном: војската и комитетските чети.

Кога едно движејне, во едни места се распространило со убедујне, а во други со сила, можит ли да се наречит обшчо.

Нвие можеме да го велиме како сакаме, но во действителност оно беше само частично. Оно беше и јет работа на екзархистите, кои се величаат „бугари“, а следователно, тоа јет бугарски маневр, да се решит македонцкото прашајне само во бугарска полза; то јет да се создаат једна „Бугарска Македонија“.

Можит да не јет уште јасно, оти, ако се удовлетворат сакајната на комитето, Македонија и на вистина ќе се чинит бугарска? Ќе се постарам да покажам по јасно, како реформите можат да побугарат Македонија.

Се питат: кој јазик ќе билит официјален? — Одговараат — јазикот на „болшинството“. — На кои болшинство? — Тогат ќе се видит.

Не се запитуваат по тамо: како ќе узнајат, кои јет болшинството.

Да си представиме нвие сега, оти ја каде Митров-ден идит меѓународен отред и окупират страната. Он меѓу другото, ќе треба да решит и прашајнето за официјалнио јазик, а пак да останеме официјалнио, прашајнето за јазико во сколиите.

За некои тоа прашајне јет многулесно: нека се признајат неколку официјални јазики т. е. и турски, и бугарски, и српски, и грчки, и влашки, и албански, според населујето на областа. Зборуваат при тоа: како што беше во Источна Румелија (Јужна Бугарија), а

тамо ќе се видит, каде имат грци, каде — срби, бугари, турци, власи и арнаути. Некои уште прибавуат: и за Источна Румелија кажуваа, оти имало грци во неја, но после ослободувањето се покажа колку грци имат тамо. Со други зборови дајте вије власта во рацете на македонците, тоа требит да се разбирит, на тие од ниф, шчо се викаат бугари, да од неколку години после вије ќе идите, оти и во Македонија од дружите народности ќе останит тоа, шчо остана од грците во Источна Румелија, по ослободувањето на последната. Со други зборови цела Македонија ќе станит бугарцка.

От тука не јет ли јасно, оти Бугарија и комитето сакаат да создадат „Бугарцка Македонија“ во вреда на дружите христијански македонски народности?

Ама зашто бугарцка, зашто не србцка? ќе станит бугарцка, зашто и јет таква; да имаше во неја повеќе срби, ќе ставеше цела србцка и бугарскио елемент ќе ослабнеше. Се тоа јет јасно и спраедливо од бугарцко гледиште. Но нека не се забораат да имат и друго, и при тоа многу други гледишта на македонцкото прашаије, като: србцкото, грцкото, влашкото, руското, словенцкото, австринцкото и на дружите западно европејцки држан. Ако јет така, то предпологавио окупационен отред на чије гледиште ќе требит да станит?

Немат сомнуваије, да најлесно он ќе решит прашаијето за јазик во скопија и местна управа во тие места, кај шчо живејат патриархисти со грцки јазик, арнаути мусулмани и католици и турци мусулмани. По јачно ќе можит да се решит прашаијето во тии места, кај шчо имат: 1, патриархисти арнаути, 2, патриархисти власи, 4, патриархисти словени, 4, словени мусулмани и 5 екзархисти словени.

Сакајќи да напураат по големо значеијето на словенскио јазик во Македонија, словените, ќе бараат од окупационио отред, да се признаит за официален во

местин'ата со словени мусул'мани — словенцкио јазик; а самите словени мусул'мани, по религиозни сообразуаи'а можат да бараат турцкио јазик. Окупационите власти кого по скоро да удовлетворат? Ако постапат правилно без сообразуаи'е со религиозните потреби, ќе напраат насил'е. Истото затруднеи'е и во уште по-силна форма ќе се стретит при решеи'ето прапаи'ето, кој јазик треба да се признае за во скопјите и општественото управуаи'е во патриархиските рајони. Влашкото правителство ќе бараат за власите влашки јазик, а патриархијата со видните прихожани, ќе бараат грчки. Ако се не удовлетворат бараи'ата на влашкото правителство, ќе се постапат неправилно и не праведно; ако пак се удовлетворат бараи'ето на влашкото, правителство против желии'ето на прихожаните, ќе се направи насил'е.

Патриархијата ќе бараат грчки јазик и за православните арнаути — тоските. Самите тоски немаат дозрело до национално самосознаи'е, за тоа патриархијата ќе успеат. Но другите македонски народности, заједно со другите арнаути, ќе позандуат на усилен'ето на грцкио јазик на есап на другите и ќе организуат партија против грцкио јазик. Немаат сомнуаи'е, да тука не ќе бидат така лесно окупационите власти да се ориентираат.

Но најмачно јет прапаи'ето за официјалнио и скопјскио јазик во словенските части на Македонија. Тука сеп: једни патриархисти, други екзархисти по вероисповедуаи'е, ако се не гоорат во католиците и мусул'маните. Патриархистите се признаваат од турците за грци — „урум-милет“, а од србите и бугарите за срби и за бугари. Екзархистите, сами, и од турците власти, се бројат за бугари, србите пак и бројат срби. И така, патриархијата ќе сакаат во поголемата част на Македонија со словенско население да устават грчкио јазик за во скопјите и управлеи'ето. Во своите пожелан'а патриархијата ќе стретит отпор од србите и бу-

гарите. Но последните, оспорувајќи прашањето на грчкиот јазик во словенските крајини, сами не ќе можат да се разберат и да определ'ат, каде ќе треба да бидат бугарскиот и каде србскиот јазик.

Мислит ли комитетот, оти, ако он сакаат да игнорират прашањето за јазикот во разни делови на фантазираната, барем сега за сега, автономна Македонија, игнорираат истото прашање и заинтересуваните балкански народности, особено србите? Мислит ли он, оти србите му веруваат да се работит на „Македонија за македонците“, ако се игнорират прашањето за јазикот на македонските словени, и да тоа прашање лесно и праведно ќе се реши со добивањето на автономни права? Ако мислит така многу се лажит.

Ако автономноста на Македонија се јавит како резултат на сегашното востаање, то македонското прашање ќе се реши не во полза на македонците, а во полза на бугарите, зашто комитетот, како што видофме по горе, работит под бугарска фирма. Тие од македонците, што добива образовање во Бугарија зедоа иницијативата за ослободување и они до сега играа, можат да се речат, не само главната, ами и исклучителна улога. Ако нивното работење се увенча со успех, они, а со нив заедно и бугарските интереси, ќе земат врв над чуждите интереси во Македонија. Ако востаањето восторжествува, не е ли јасно, оти за него ќе имаат да се благодарат на бугарите и за тоа тамо, каде сега србите конкурираат со своите пари и својата пропаганда, со бугарските пари и пропаганда, ќе изгубат секој влијание на своите клиенти? Зар не му мислат србите, оти со успеот на востаањето, ако се питат: на кој јазик ќе треба да зборуваат судијата, да речеме, во Тетово? — автономното претителство, кое ќе биде од „болшинството“, ќе одговорит — на бугарскиот; истото ќе одговорат и местните жители, зшто во нивните очи, бу-

гарите, а не србите, излезоа герои. Исто така, во полза на бугарите, ќе се решат и прашаињето за јазикот во градските и селски школи. А пошто во автономна Македонија ќе немаат место за пропагандите, то србите ќе требаат да отстапат местото на бугарите. Но ќе се согласат ли на тоа србите? Они, можат, и би се согласиле да јат тетовскиот говор многу близок со бугарскиот литературен јазик. Но они знајат, оти не јат така. Они знајат, оти во тоја говор вистина се имаат особини общи со бугарскиот јазик, но исто така се имаат и особини общи со србскиот јазик, па и такане, што се немаат, ни во србскиот, ни во бугарскиот јазик, а сепак својствени само на македонските наречја. Се прашаат: ќе дозволат ли, и можат ли да дозволат Србија во тетовскиот говор да се развијат на место македонските и србски — бугарски особини, а заедно со јазикот да се развијат во тетовско на место македонски и србски — бугарските интереси? Имат ли она право да протестуваат против бугаризувањето на тетовско и да бараат заштита на своите интереси тамо против бугарските посегувања? Имат ли Русија морално право да заштитваат нарамно со бугарските и србските интереси?

От тука јасно се види да јат прашаињето за јазик, особено за јазик во областите со словенско население едно од најважните при разрешувањето на македонското прашаиње. Да имаше меѓу словените во Македонија национално и религиозно единство, и да имаше сознајност за нив во жителството, до сега на половина ќе беше решено Македонското прашаиње. А до кога, једни македонци се кажуваат патриархисти, други екзархисти; едни бугари, други срби, треќи грци и бараат покровителство у различни балкански држави, давајќи им со тоа право да се бркаат во македонските работи, до тогаш не можат да се мислат за општо востајност; до тогаш ќе бидат

само частично: со бугарцки, србцки, или грчки, но никак не, со чисто македонски карактер.

Тоа нешто ет јасно за сите, само не за нас македонците и за раководците на сегашното востание. Тие раководци праат сите усилия да покажат мотивите и самото движење, како што се сакаат нив; ама работа ет, оти не само ние, ами и другите имаат разум и очи да видат и разберат, како ет истината. Комитето се срдит, зашто консулите не осветуат работите, како што сет. Но ако се осветат тие како што сет, то не ќе се аресат на комитето. Комитето, со дружи зборон, барат, европејските прателства да гледаат на работите во Македонија со македонски очи т. е. со очите на комитето; а да беше така работата, немаше зашто европејските прателства да имаат свои агенти во Македонија.

Но ако имафме ние морално прао да бараме от престантелите на европејските држави во Македонија точно и непристрасно да осветл'уат своите прателства и европејското општествено миење за работите во Македонија, то наш морален долг беше, да сме и ние осветени во европејските интереси во татковната ни, особено во интересите на балканските држави.

Ние требаше да знаеме, оти против нашето востание ќе бидат: и Кара-Влашко, и Србија, и Грција. Кара-Влашко не можит равнодушно да гледат на усилието на Бугарија со даањето на Македонија автономна управа. На автономната се гледаат, како на преодна степен кон сојединуање на Македонија со Бугарија. Кара-Влашко не можит да допушчат на нејните граници создаањето на една голема Бугарија, која, можит, после ќе барат од неја Добруджа! По твја политични сообразања, и да имат во Македонија чисто бугарско и само бугарско население, она не ќе допушчат сојединењето меѓу турци и бугарци.

бугари, она не можит да допушчит во своја пакост нарушеи'ето на територијалната целост на Турција. А Кара-Влашко ет во сојуз со тројниот сојуз, кој што ќе покровителствуат Кара-Влашките интереси на Балканскиот полуостров.

Интересите на Грција во Македонија сеп уште по големи. И ако немаат многу грци во Македонија, пак Грција ет не по малу заинтересуана во нашите работи од другите балкански држави. Секоја држава се мачит, ако не да праат нон завладуваи'а, политични економски и културни, то да сочуат твие, што сеп напраени од по напред. Грците со својата цариградска патриархија имаат наложено грчкиот јазик во школите и црквите на много македонски краншча, кај што немаат грци. Природно ет, да ќе употребит Грција сите дипломатични патишча, за да се задржит во Македонија на твја позиција, кај што се наоѓат от средните векови, особено од времето на турското завладуваи'е на Македонија, а грчките интереси во Македонија се бранат, не од една Грција, а и од големите сили, што не сакаат да се усилиг словенскиот елемент.

Но најмного ет заинтересуана во македонските работи Србија. Она предлавуат етнографски и историјски претензии на Македонија. Но осим ниф, имаат и политични причини, кои никој пат не ќе дадат на Србија да допушчит, да се решит македонското прашаи'е во полза на една од балканските држави, особено во полза на Бугарија. Автономија Македонија, како пат, по кој што ќе се доидит до сојединуваи'ето на Македонија со Бугарија, Србија никој пат не ќе допушчит. Уголемуваи'ето на Бугарија от присојединуваи'ето на Македонија не можит да бидит допушчено от Србија не само за то, што со тоа ќе се нарушит рамнотежието на Балканскиот полуостров, а најмного за то, што по негоото извршуваи'е Србија ќе се најдит меѓу две по силни од

сеја држаа: Австро-Унгарија и Бугарија; она ќе бидит од ниф политично и економски задушена, и ќе требит да се подчинит, или на једната, или на другата. Значит, државните интереси на Србија никој пат не ќе допуштат да се образуат Бугарска Македонија. Немат сомнувај'е, оти и србските интереси, како и интересите на Кара Влашко и Грција, си имаат свои покровител'

Значит, малите балкански држаа, и ако на вид и да не играат рола во решеи'ето на македонското прашаи'е, које какр да јет само во раците на големите држаа, во дејствителност имаат нај голем значај.

Големите држаа зајавуат, оти они немаат непосредствени интереси во Македонија, а работат само во име на праведноста. Но таја праведност, како што рекохме, се разбират инак од грци, срби, власи, бугари, то и големите држаа, покровител'ки на малите, се јауваат предстантел'ки на својеобразни праведности. Ог тука и не можит да се очекуат общо работеи'е во македонското прашаи'е. Задружна работа јет возможна само во најмали реформи.

Ако јет така, то на кого се надејаме со востааи'ето? Не на Русија ли? Но Русија неколку пати официјално си изми раците пред крвопролиаи'ето. Није, на место да се л'утиме на руските предстватели: И. А. Зиновьев, А. А. Ростовци и Машков, по арио ќе направиме, да се позамислиме за руската политика на Балкански полуостров. Русија јет словенска и православна држаа. Она ослободи Србија и Бугарија; она поможа на Кара Влашко, Грција и Црна Гора да се ослободат. Она секога јет покровителствуваа православнијето и словенството. Ако јет така, то, што можит да направат за нас Русија, кога во македонските работи сет забрзани неколку словенски и православни народи? Можит ли они за атар на Бугарија да оскрбят другите балкански самостојни православни држаа, чија

самостојност јет извојуана со руска крв и руски паря, и да напраат тие држави, да се одвртат од неја кон другите западно-европејски држави, и да се чинат во нивните ради орадија, направени против Русија? Можит ли Русија со својата политика до оттолкунит от себе балканските праславни држави? И што добијат она за таја загуба? Благодарноста на Бугарија, можит! Но бугарската благодарност јет само ден до пладне, а после бугарите ќе речат, оти тоа го направил Русија со своји планови да завладеат Балкански полуостров, спасејќи го на кој ќе се наоѓаат во Англија, и за тоа бугарите, наместо да сепе во сојуз со „великата освободителка“, ќе се фрлат во скутонте, или на Англија, или на другите непријатели на Русија и словенството. Значит, при современата поставка на македонското прашање, ние очекуваме за наш атар Русија со своји неомисленици постапоца, да се откажит од нејните интереси на далекиот исток, и заједно со тоа да потрпат поразнија на блискиот исток. Арно ама не било така, како што мислеа ние.

И така неуспехот на востајот јет јасен, како бел ден. То от самиот зафаток јет постаено на лоша основа: на јет обиче македонско, но јет частично, и имат бугарска боја. Во него имаат раководна ролја само македонските словени, што се викаат бугари. Интелегенцијата, не само на другите македонски народности, ами и на самите македонски словени беше непричастна во управлењето на комитето. Комитето, како тајна организација, се бојеше да пушти кај себе равноправни членови од други народности, от словени србомани и гркомани, или пак и само со србско и грчко образување, от страф, неговите тајни да не станат достоинство на балканските држави. Организацијата беше и јет завијена во тајна, така да долните нејни членови сепе слепи орадија за исполнување

само на работи, диктуани од горни сообразаиња и интерес. Твја сообразаиња сѐ само достоинство на неколцина, туку реч, самозванци, или случајно испливели на поврхнината македонци. Твје луѓе сѐ вршителите на судбините на Македонија. Нивната дејателност не подлежит на критика. Ако се осмелит некои да критикуат дејателноста на таквија лица, се решаат да погинат од организацијата. И таква организација се кажуваат идеална! Разбирам, оти не сите членови можат да знајат сите работи. Но, ако и имат ограничеиња, то ограниченијата треба да бидат разумни. Во организацијата треба да бидат сосредоточени најдобрите интелигентни сили во Македонија. Треба да имат луѓе, кои што можат по широко да погледат на прашаињето и да измерат безпристрастно и без увлечеиња резултатите на секој еден рачкор на комитетските работи.

Имаат ли нешто подобно во организацијата? Кои сѐ во Бугарија главните претставители на организацијата? — Татарчев и Матов.

Можат да бидат, оти и еднију и другију сѐ луѓе со висок патриотизм и знајат својот положба во Македонија. Но твје сѐ приврженици на крајни мери, без да гледаат на политичното положба. После, како се видит, они мислат за единствено правилна гледна точка на прашаињето за народноста на македонските словени — бугарската; а можат, си мислат, оти прашаињето за народноста на македонците е второстепено и ќе се разјаснит лесно со ослободувањето на Македонија. Но они треба да гледаат во биднината дејствителноста, а не то, што им се аресува.

И сите друзи раководци, како Радев, Станишев, Карајовов и пр. и пр., сѐ од истата категорија. Твје си мислеа, доста е едно зајавувањето, оти Македонија ќе биде за македонците.

Комитетот можат да се пофалит и со по-умерени раководци, но и тие мислеа, оти спасеието на Македонија е само во духовното јединеието на и господствуаието на бугарите во Македонија.

Можат он да се пофалит и со луѓе, кои што сакаа духовно да се одделат македонците од бугарите. Но тие луѓе или се ограничува со издааието на неколку книжки на македонски јазик, или пак се ограничува со зборуаието македонски дома, или со своите земјади.

И така бугарската боја на движеието е главната причина на неуспехот. Ако е така, то што се барат од македонската интелегенција, за да се олеснат нестреките за македонците од сегашната нестрек на авантура?

Првото нешто, кое што се барат од нас е: да знаеме нуждите наши и на нашиот народ.

Не еднаш на митинзите во Софија и дружите градишта се имаат приимано резолуции со изложуието на нуждите на македонците. Но тие резулции се имаат приимано во Бугарија, под влиаието на бугарското общество и од македонската емиграција во Бугарија. На тие митинзи не беше предстаен својот македонско-словенски народ со негоата интелегенција, за тоа резолуциите беа и не полни и једнострани.

Македонскиот народ не толку се нуждаат, барем сега за сега, во официален јазик на болшинството, во генерал-губернатор од народноста со болшинство и во слободна преса, колку: во устраниаието или парализуаието дејателноста на националните и религиозни пропаганди; во устраниаието на враждуаието меѓу приврженците на разните национални и религиозни пропаганди; во устраниаието на тоа недоверие и обособеност, која е сега меѓу македонската интелегенција, воспитана во разни држачи балкански и служат на религиозно-националните пропаганди во Македонија; во официално

признааи'е на македонцката народност и во внесу-аи'е во пофузите и дружите официјални документи на лица от словенски произлез од Македонија името „македонец“ ; се нуждаат во земен надел, како што беа сел'аните наделени со земја при отмената на крепостничеството во Русија, Галиција и др. страни. Тука идат и цел ред дружи реформи, во кои флизаат и твја, што беа изработени од рускио и австро-унгарски посланици въ Стамбул и беа приемени од Н. И. В. Султаво.

Задак'ата на македонцката интелегенција от сега на-тамо ќе требит да бидит да се одделат нагледно за сите: и за самите македонци, и за Турција, и за Балканските држави, и за великите сили, интересите на македонците од интересите на дружите балкански држави и народи, и да се изучат подробно сите прашаи'а врзани со из-бавуаи'ето на нашио народ и нашата тат'ковина от се-гашното големо бедствије, и со процветаи'ето на нашио народ во дуовен и материален однос.

Таја задак'а јет многу тешка и требуат големи заједнички сили. За тоа изучуаи'ето на таја задак'а и исполнуаи'ето нејно бараат участие во неја от сите македонски словени, без разлика на верцка или нацијална боја. За тоа македонцката интелегенција требит да преставит да се односят меѓу себе со не-доверуаи'е. От пропагандите, во кои служат, ќе требит да бараат слободја, да се наогат во постојано сносуаи'е со интелегенцијата и обшчеството од дружите пропаганди. Во слободните балкански држави, од време на време, македонцката интелегенција без разлика на пропаганди, требит да устројаат свои македонски собири, на кои ќе се разгледуваат и решаваат прашаи'а за ду-овното и нацијално процветуаи'е на македонците. Македонцката интелегенција секогаш, кога јет надвор от своиите официјални работи, требит да зборуат меѓу себе на централното македонско наречије (Велешко-При-

лепцко-Битолцко-Охридцко), кои ќе треба да се воведат во сите религиозни и национални пропагандни и турцките школи, како задолжителен предмет. Тоа наречје има да биде литературен јазик на македонците.

Ако религиозните и национални пропаганди не посакаат да воведат нашиот јазик во своите школи, се разбираат, оти само тамо, каде живејат словени, и ако забрануваат на своите учители и попови да другаруваат со македонската интелигенција и общество од другите пропаганди, то тогаш македонската интелигенција и народ, без разлика на пропаганди, треба да му изнајдат пат, со кој што ќе можат да се накажат таа пропаганда. Ако таа пропаганда се воспользува со музавирлуди против нејните непријатели, то интелигенцијата треба да објасни на народо недостојниот образ на работен'е на таа пропаганда, и да го повика, сам да си брани животните свои интереси. Ако народниот протест во верцките и школицки работи, во кои треба општините да се признајат слободни, се покажат од заинтересуваната пропаганда, како бунт со државна боја и се барат државни мери против бунтовниците, то народо и интелигенцијата треба да се обрнат до консулите, како до третицки судии.

Ако неколку, или сите пропаганди се воспротиват за тива наши барај'а и настојуваат, во школиите и црквите да се изучаваат и поминуваат само јазиците на пропагандите, то да се примат општи и енергични мери против сите и религиозни и национални пропаганди во Македонија.

Слободнијата на совеста јет признаена на секаде; она јет и ќе биде признаена и кај нас. Експлуатацијата со таа слободна се преследува на секаде и треба да биде преследувана и кај нас. Језунтите сеп истерани, туку речи, от сите европејски земји, за тоа што екс-

плуатираа со народната совест. Црковните ордени во Франција сѐт ограничени во скопницките работи, оти со нив злоупотребуваат. Шчо ѝет било на секаде во Европа, можит да бидит и кај нас, во Македонија.

Секој ќе имат прао да исповедуат и мусул'манство и хри'стијанство во трите главни форми: праославије, католичество и протестанство. Религиозните потребности и убедеи'а сѐт за сите неприкосновени. Но религијата никак не требит да бидит средство за престапни политични и национални цели, како шчо ѝет сега во Македонија.

Ако разгледаме сега распространението во Македонија религиозни пропаганди, то тамо ќе најме религиозните пропаганди во поекото случаи да служат како орадије за национални и политически цели.

Протестанството и католичеството во Македонија имаат само религиозни цели, оти представителите на тии пропаганди со уважеи'е се односуат до сите и нај дробни национални особини на сите македонски националности. Ето зашчо никој немаат прао да се ополчит против работата на тии пропаганди.

Праославијето, нај старата, нај распространената и основната религија на сите македонски народности, за сожал'уаи'е, сосим изгубило од видот својата главна цел'а да сејит братство меѓу народите, да облагородуат срцата на верните. На место тие благородни задачи праославијето сејит само раздор и ненавист. Оно ѝет сега само нај главното средство во раците на разни пропаганди со чисто национални и политични задачи. Праославијето во Македонија сега ѝет до толку искажено, шчо и не можит да бидит реч, за една праославна црква, — сега тамо имат 3 цркви, но не православни, а: грчка, бугарчка и србчка. Зашчо тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Едина, Соборна, Вселенска и Апостолска?

— Да. Црквата требит да бидит имено Едина и Соборна, а не србска, грчка и бугарска. Црквата кај нас си изгубила својата главна цел'а, за то македонската интелигенција и народо имаат полно прао да употребат сите своја сили да линшат црквата во Македонија от чисто национални цели и да ѝ поврнат твја цели, кои што ѝ запоедал неј нејниот Божествен Осноај: да проповедуат евангелието на сите јазицит. е. на сите народи на нивните јазици.

Ако религиозните пропаганди се постарајат да побркаат на здружувањето на македонската интелигенција и македонскиот народ меѓу себе, то прво нешто, кое ќе се потребат, тоа јет, да се образуют во Македонија. Едина, Соборна и Апостолска црква т. е. да се возстановит Охридската Архиепископија, која што ќе бидит „Архиепископија всеја Македонија“.

Религиозните пропаганди можат да имаат нешто против здружувањето на македонската интелигенција и народ само по национални соображувања. Ако јет така, то природно јет, оти, со баравањето црковна реформа, ќе се соединит и баравањето скопска реформа т. е. Архиепископијата ќе земит во свои рацн скопската работа, и ќе се сообразуат во неја со народноста на својата паства: во грчките епархии и парохии ќе се учит во скопјата, и ќе се служат во црквата на грчки јазик; во влашките — на влашки; во словенските — на македонски.

Тогај сите национални и религиозни пропаганди, кои што целија народо на разни групи, непријателски една кон друга, ќе се отстранат и ќе настапит мир за народо, за Македонија, за Турција и за Европа.

И вистина, одвај ли имат нешто по арно од вакво свршувањето на македонската криза: за народот то јет арно, оти ќе се ослободит и од интригантите од разни народности, и ќе се откажит од разни поддупавања, кои што го одвлекуваат од неговите мирни работи: црквата

ке примирит бозосновната вражда меѓу разните народности.

Таков исход на кризава ѝ ет нешто нај арно и за Турција. Турцките дипломати се лажат многу, ако мислат, оти ќе сочуваат Турција во Европа поеке ако се придржуат до политиката: *divide et impera*. До кога имат во Македонија почва за национални пропаганди, до кога не се отстранат причините, чуждите држави да имаат во Македонија поеке влиаив'е от самата Турција, до тога Турција само ќе расходуат на Македонија, а не ќе имат од неја никаква полза, до тога секоја минута ќе требит да се бојат да не изгубит Македонија; а ако се признав'е официјално, оти во Македонија немаат неколку словенски народности, ами имат само една оддел'на, ни бугарска, ни српска, и ако се оддели Македонија во самостојна архиепископска, наједнаш Турција ќе се ослободит од набрнувањето во македонските работи от сите 3 саседни држави.

Нашите национални интереси, диктуваат на македонската интелегенција и на македонскиот народ, да се поможат на Турција да излезит од затруднител'ното положје н'е во које ја класираат религиозните и национални пропаганди во Македонија и државите, заинтересувани во нив. Нам не ни требит присоединувањето до Бугарија, ни до Србија, ни до Грција. Целоста на Турција за нас ѝ ет по важна, от колку за Русија и западна Европа. Турција ѝ ет страната, што се наог'ат во нај арно географично положје н'е. Турцкото подданство и сочувувањето на целоста на Турција ни даат право на македонците да се ползуваме низ цела Турција со право граѓанство. А тоа право можит да ни даат голема материјална полза. Ето зашто македонската интелегенција, ако изучит подробно своите интереси то на прво место требит, да постанат и за себе, и за својот народ со сите своји морални сили да сочуваат целоста на Турција. Во замена на тоа, ние

ке . нмаме лице и прао, да се надејаме од нашио великодушен господар, да добијеме полна автономия во црковното и школицко дело и полна равноправност пред законo и во местната самоупраа во Македонија. Таква самоупраа никак не јет опасна за целостта на Турција. Напротив она ќе уредит односите меѓу македонските народи во вечни времија.

И така усијатијата на македонската интелигенција и народо требит да се обрнат на националното сојединуаије на македонските словени во једно цело и на сојединуаијето на интересите на сите македонски народи. Националното и религиозно непријателствуаије требит да станат само једен жалостен спомин. Солидарната работа на македонските народности требит да се обрнат кон сочувуаијето на целостта на Турција. Во замена на тоа, Турција ќе раширит правите на сите македонски народности пред законo и во административното управуаије, и ќе покровителствуат на националното развие на сите македонски народности.

Таква мирна програма на македонците ќе стретит поддршка и одобреије у великите сили, заинтересуани со сочувуаијето на целостта на Турцко. Великите Сили ќе помогнат на Турција да се оддалечат сите неправни за македонските народности од националните и верски пропаганди и да се обезбечит нивното самостојно сашествуаије и развиеаије.

Малечките Балкански држави, кои шчо сет заинтересуани и поддржуат пропагандите, на прво време ќе се расрдат на Императорцкото Султанцко правителство за тоа, шчо пресече „вековните“ привилегии, но ќе поминит време и они ќе се примират со устранијето на пропагандите, оти тоа устраније, ќе бидит во нивна полза: ќе престанат да праќаат во Македонија своја година своите милиони франкои, от кои за ниф никогa не јет имало, и не ќе имат никаква полза.

Тие милиони не само сѣт пропадала до сега без полза. но и имаат поддржувано непријателство меѓу Балканските држави, кога тие по својата географска близост и еднакви интереси, требаат, една со друга да помагаат заједничното економско развивање.

По горе, кога зборувајќи ја за неуспехот на востаањето, ја рекоа, оти неуспехот се должи на частичноста негоа. Ја зборувајќи, оти кога се праат востаањето од името и во полза на сите македонски народности, тогаш на тоа требаат да се имаат полномоќност и учество на сите народности во организацијата.

Сега, кога зборувам ја за вистерувањето на пропагандите од Македонија, за примирувањето и обединувањето на македонската интелигенција и народности, можат некои да си помислат, оти тоа обединувањето ќе ни помогнат да се подигнат едно општо востаање, кое што ќе имаат по голем успех. Ќе погрешат, кои ќе направат такво заклучување.

Ја уште по горе рекоа, оти ние сме заинтересувани во целостта на Турција. И вистина, каква полза за нас од присојединувањето со Бугарија, или Србија, или Грција? Тие држави сѣт по културни од нас, а како такви само тие ќе имаат полза од присојединувањето кои ниф Македонија. После таквоа присојединување на цела Македонија до една од балканските држави не еет возможно — другите држави ќе побркаат на него. Возможен еет дележот на Македонија меѓу малите држави, или окупирањето на Македонија од Австрија. Но можат ли да бидат по голема нестрек'а за македонците од разделувањето или окупацијата?

Малечките држави балкански без церомонија ќе земат во своји рацв сите дооди од завојаните части на Македонија, а македонците ќе се обрнат во просјаци откако сѣ загубат првен својите национални особини

Можит да се предречнт, каква ќе бидит судбата на Македонија под Австро-Унгарија: Босна и Ерцеговина јасно ни покажуваат, огн не ќе поминат и 10 години од Австријската окупација, како ќе зафатат македонците без разлика на вера и народност да си оставуат своите катон и да се иселуат.

А и присојединувајќи го до една од балканските држави, што не јет никој пат возможно, ни делеињето, ни окупацијата, не сеп възможно без револуција од натре. И имаат ли смисла тие револуции, кога ни обезбечит Н. И. В. Султан националното и религиозното сашествуаињ е и ни гарантираат равноправност пред закон и во областната самоупраа со турците? А се имаат основаиња да се мислит, оти Императорското прагелство јет исполнено со добри намеријна за своите македонски народности. Историјата помагат на секој народ, да си видит грешките, кои што имат праено, и да се чуат да не се повторуат. Сегашното востааињ е јет многу поучно, како за нас, исто така и за турците. Јас не можам да допушчам, турците да не се поучат од него: јасно јет за секој, па и за турците, оти Турција не можит поеке да сочуат Македонија, ако продолжаат истата политика кон нас, што је водеше до сега. Турција не можит да сочуат таја своја провинција без содејството на местното жителство. Една војска не јет доста, како што не јет доста и доволството на меншеството на населениејето. Турцкото господство во Македонија ќе се сочуат само тогај, ако во неја имат многочислено население, које што видит својето благосостоаињ е обезбечено само под власта на Турција. Тоа население ќе составуат главнио оплот на турцките интереси во Македонија. А поддржката на болшинството Турција ќе добијат само, ако се погрижат до воведит во Македонија истински реформи, способни действително да сочуваат националните и религиозните интереси на

поданиците, нивните граѓански права и сносно економско сапчествувајќи. Ако тиа потребиности на поданиците не се сочуваат, и Турција продолжаат да бидат неискрена во прилагајќието на реформите, то от тоа ќе пострадат нај много пак она 1, она ќе бидат принудена со сила да воведат некоја реформи, 2, ако и после тоа населението не бидат оградено во национално-религиозен и економски однос, то со тоа ќе се воспользуваат непријателите на Турција да направат во Македонија брканца за да ловат риба во мутна вода.

И така првото нешто, кое што ќе треба Македонците интелегенција да се добиват, тоа е: устранивањето на недоверието меѓу интелегенцијата со разнo национално и религиозно образувајќи, обединувајќието на тиа интелегенција, как во самата Македонија, така и зад нејните граници; совместното обсудувајќи общите интереси на македонците; устранивајќието на национално-религиозната мрзја; воспитувајќието на македонците словени во чисто македонски национален дух; задолжителното изучувајќи на македонскиот јазик и слоесност во средно-учебните заведејќи во градоите со словенско население; обучејќието во селските школи со словенско население на македонски јазик. Во словенските села во државата словенско богослужејќи. Ако тиа барајќи стретат отпор од некоја от пропагандите, то да се моли турското правителство и Големите Сили, да се оддалечат од Македонија деморализујуќите пропаганди, да се востановат Охридската Архиепископија, во раците на која да преминат црковно-школското дело за сите русијански народности во Македонија.

Друго нешто, кое се бара од нас, е, да се обрнеме до нашите браќа, што војуваат во татковната ни, да сложат оражјето, за да се даат возмoжност на Русија и другите сили. да земат сите мери, што

зависат од ниф, да се удовлетворат сите наши рели-
гиозни, национални и економски интереси.

Јасно ми јет, со какво негодуаи'е ќе се однесат
мнозина кон тоа мое предложени'е. Можит, ќе го на-
речат и предател'ство. Можит да бидит, да се најдат и
л'уг'е, кои шчо ќе речат, оти треба да се мавнат от
тоа свет лица со такви мисли.

Кој како сакаат, нека речит, нека мислит и нека
приимат против мене. Долго кон народот и татковната
ми диктуваат да се искажам во таква смисл'а. Јас сум
једнаш уверен, оти во постапоко ми немаат нишчо пре-
дателцко: 1, оти мислите, не само на частни лица, како
мене, но и на сите македонци од бојното поле и од Бу-
гарија, и мислите, бараи'ата и предложени'ата на це-
лију бугарски народ и бугарското правителство, не сѐ
во состојани'е, да изменат погледите на Големите Сили
и Русија на нуждите на македонскију народ; 2, сите
усил'а по натамо однај ли ќе изменат поведеи'ето на
држаите во нашето прашаи'е. Нај много, шчо можит
да бидит, тоа јет — европејска конференција; но таја
конференција не можит да се зафатит по рано от про-
летта; и то, тогај ќе се зафатит само, ако востаи'ето
тогај бидит по силно от сегашното. Но можнт ли да
се предвидит одот на востаи'ето? Пак и да се до-
пушчит, оти востаи'ето тогај ќе бидит, и по силно от
сега, и ќе принудит Европа, да се повякат европејска
конференција, можит ли некои да предречат, оти ре-
шеи'ата на таја конференција ќе бидат во наша полза?
— Одвај ли.

Европејците до сега си имаат напраено неправилен
закл'учок за народноста на македонците, и ето зашчо,
последните, кои носат на својот грб сите тешкотии и
нестреки од сегашното востаи'е ќе имаат нај малу
полза од решени'ето на конференцијата. Требит да би-
диме слепи, ја да не видиме тоа, шчо јет очигледно.

Во-конференцијата ќе се земат цел ред мери во полза на македонските народности. Но кои сеп тие народности? — турци, бугари, срби, грци, власи, арнаути.

Кого треба да бројат на конференцијата: бугарин, србин, грк? Каде е границата меѓу нив? Нај после кои ќе заседаат на таа конференција? Кои ќе даат сведоштва за македонските народности и нивните потреби? Зар не е јасно, како бел ден, оти претставители од нас немаат да имаат, оти ќе решаваат нашите судби, без да не питат нас, што бараме ние, а зато, ќе питаат нашите непријатели, кои имаат свој држан и свој дипломат, и кои ќе извлечат сета полза од нашата пролиена крв?!

Не брајте! Никаква конференција не е спасават. Многу по арно ќе биде, да се довериме на најмногу заинтересуваните во нашите работи држан, особено на прославна Русија, која знае убаа нашите нужди, а не да се надејаме во сами себе и во некакви конференции. Да беше било таа лесно и арно созивање на конференција, и сега ќе имахме друг способ третирање на нашите работи, и наместо Европа да остане Русија и Австрија да решаваат нашето прашање, сите европејски Големи Сили ќе сакаа во него да играат еднаква рола. А што пишат англицкиот министер-председник на конферентниот архиепископ за политиката на Големите Сили во нашите работи: „участието на сите Сили во разрешањето на македонското прашање само можат да задржат, на место да ускорат, неговото развинување. Во дадениот случај нај арно е иницијативата и нај главната рола да е во рацете на нај заинтересуваните големи држан, кои нај арно знаат нуждите на македонците“. — Да, ние треба да знаеме, оти од участието на ситот „концерт“ можат да се очекуваат големи неблагоприятности, по малку притисање на Портата, от колку можат да се очекуваат од работите на

двете нзи многу заинтересуани држави. Државите разпогледаат на прашаието, а тоа разногласие бркат на еднодушно давлеије на Портата. Можит ли да се мислит, оти на конференцијата ќе имат по големо едногласие, от тоа што го видиме сега во постапоците на двете заинтересуани држави?

Сегашната конференција ќе бидит сосем во други условиа от тие, во кои работеше конференцијата пред последната руско турцка војна. Сегашната конференција ќе изиграет само во полза на малите држави, што бараат на есап на македонците да си освоат и рашират праата на нивните народности. Ако јет така, а инак не можит ни да бидит, то ексии му и конференцијата!

Едно јет така, то немаат смисла и по наকাশното соопотивуаије. Знаете ли, што мислат тие, што сет за по наকাশното соопотивуаије? — Едно имаат надеж за набркуаије на Силите; друго, се надејат на конференција; И трек'о кажуваат, ако не бидит ни едното, ни другото, то ќе напраат Турцко економски да пропадиет со долгото содржуаије на голема всиска. Еднаш се видит, оти двете први надежи не ќе бидат во наша полза. А трек'ото уште по малу. Зашчо ќе питате?

Европа имат интерес, да се сочуат Турцко, ето зашто, ќе му даваат средства, за да се сочуат. А кои ќе и плаќат тие пари и процентите од инф? — Пак ние. Но да предположине, оти турцкото економско разоруаије не ќе се отразит на нас. Но не јет ли јасно, оти, ако Турцко ослабнит економски, ние ќе ослабнине во неколку пати повеќе? Не знаеме ли ние, оти сето време, до кога ќе се продолжаат борбата со четите, турцкио аскер ќе грабят, ќе насилуат и ќе праит секакви други пакости на населениеето? Народо

не ќе можат да вршат својата работа, а од друга страна, ќе треба да работат гладната турчка војска и четите?

Борбата имаат, не толку национален, колку религиозен карактер. Како тајет опустошителна, во неколку пати повеќе од обичната војна! Тоа опустошенија немаат смисла, ако се имаат надеж на успех. Сигурно надеж наш јет на европејско набржување. Но јасно јет, оти такво набржување немаат да последуат. Ние мислиме, оти Европа ќе се сожалеа над мирното население, и заради него ќе се набркат во нашите работи. Но имено нашите есали не даваат на европејците можност да се претечат на помоќ на мирното население. Европејците кажуваат, оти неможаат да напраат ништо, оти секоја мера од Европа, комитетот ќе приимат за поострување на негојата агитација.

Значит, до тогаш, до кога ќе се продолжат движењето, ние не можеме да очекуваме действително набржување во нашите работи, и до тогаш нашиот народ ќе биде принуден да трпим најголеми бесполезни и бесмислени нестрепи.

Во таков случај имаат ли смисла понакашната борба? — По моето мислење немаат. Ние немаме излишни народни сили, за да им принесеме на жртва за бугарците, србци и грчки интереси, оти сегашната борба јет само во турка полза. Нашите народни сили сепак се нужни и за културна борба.

Да допусчине и противното, оти сегашната борба најпосле ќе принудит Европа да се набркат во турските работи и да принудит Турција да даат равноправност на македонските народи. Дали ние македонците (словените) во таков случај ќе можеме да се поздравиме со успех? Мислам не. Равноправноста ќе биде за сите народи, па и за турците, грците и пр. и пр. Значит, нашата крв се проливала за прајата на тие народности, коишто, или си седеа мирно во време на

борбата, или беа против нас. Малку ет тоа, што ние проливаме крвта на нашиот народ за тугите, па и за интересите на нашите непријатели, но со нашата крв и разореи'е, ќе се воспользуваат нашите непријатели от слободните државци за да продолжаваат со своите религиозни и национални пропаганди да не дел'ат на противоположни и непријател'ски лагери: срби, грци и бугари.

После борбата на бојното поле, ќе настапит време да се бориме на културна почва, и во тоа време, наместо да имаме можност, да се ползуваме со плодите на пролиената крв и да преуспеваме културно, ние, и тогаи, како и сега, ќе треба да помагаме во наша вреда, то срдките, то грците, то бугарските интереси.

При таква национална раздвоеност, и при полното економско разоруаи'е безсмислени ќе станат секакви конференции, набркуаи'а и реформи, оти сите ќе водат кон еден дележ на Македонија.

По сите тии сообразуаи'а, како и по полната убеденост во тоа, оти, не само бесполезно и невозможно ет по накашното успешно сопротивуаи'е, јас мислам, оти наш долг ет да замолиме македонската интелигенција, која имат влиаи'е на сегашното движеи'е, да обрнат својот поглед на сериозноста на положеи'ето, да измислит патот и сите средства, колку се можит по скоро, за да се искажит полно доверје кон постаоците на заинтересуваните Големи Сили во полза на македонците, и откако ќе им дајат обекаи'е, да прекинат по накашната борба, да ѝ замолит да се помогнит, морално и материјално на пострадаото население да се попраат; да замолит, да се воведат сите предложени реформи и тии, која што ќе најдат силите за нужно, како раширеи'е на изработенио проект, да се отстранат пропагандите и востанот Охридската архиепископија со црковно-скопичка автономија, амнестија на емигрантите

и сите четници, признајќи го на словените во Македонија за одделна народност: македонци, и внесувајќи го на тоа име во официјалните книги и пр..

Со полноќното прекинување на востанието, ќе се утврдат меѓу нас и турците односи, кои одговараат на интересите, и наши, и нивни. Тогаш ќе се имаат можност да се видат, оти нашите интереси со нивните така сè сплетени, што, со загубувањето на једните, губат и другите, а сета полза извлекуваат од нашето непријателствување преку, ќе се рече, малите балкански држави. Тоа се видат особено јасно од можните последици на востанието, кои за наша и турчка стрелка не следуваат. Зборот ми е за делењето на Македонија меѓу малите балкански држави.

Востанието се дигна и разори, и нас, и турската држава. Вредата од него, и за нас, и за Турција е огромна, но па по мала отколку, што можеше да биде. Стрелка и за нас и за Турција е, што меѓу Бугарија и Србија немаше никакво согласување по македонското прашање. А такво согласување немаше, зашто Бугарија мислеше да присоједини до себе цела Македонија сама без помош на другите саседни и големите држави. Бугарија се излага во расчето. Во тоа се состојат нашата и стрелката на Турција. Бугарија до сегашното востание немаше политички опат за решението на македонското прашање, ето зашто, сите макевци да се решат ово излегоа јавно. Бугарија до сега не знаеше, оти решението на македонското прашање не е исклучително во Софија, ами колку во Софија, толку и во Белград т. е. во согласувањето меѓу Софија и Белград. Тоа согласување до сега се броеше за државна измена, но от сега, от како си испитаа бугарските дипломати сето безсилје, и при нај големите свои усилия сами да решат македонското прашање, ќе се најдат цел ред бугарски дипломати, кои

ке погледат на тоа согласуаи'е, како на неизбежно зло. Сегашниот политичен опит да беше бил у бугарите по напред, ќе се пристапеше, прво до разделуаи'ето на сферите на влиаи'ето во Македонија меѓу срби и бугари, а после во време на востааи'ето, србските и бугарските војски ќе навлезеа во Македонија. Таков ќе бидеше излезот на востааи'ето при по голем опит меѓу бугарските дипломати. За наша стрек'а, тоа пат није се избанфме од дележот на татковната ни и Турцко от загубуаи'ето на една од прекрасните свои провинции.

Востааи'ето не донесе делеи'ето на Македонија: тоа ет положител'ниот резултат од него. Но тоа делеи'е, стрек'но ет избегнато само от случајната неопитност на нашите непријатели. Делеи'ето ни грозит уште повеќе во бидно време от по големата опитност на нашите непријатели: Бугарија можит да заклучит со Србија догоор за разделеи'е сферите на влиаи'ето во Македонија. Такво разделеи'е на сфери на влиаи'ето неминуемо ќе донесит дележ на Македонија, ето зашто, еден од нај главните долгов на македонската интелигенција ет, да се отстранат еднаш на секога од Македонија бугарската и србска пропаганда, да се оснуат во Македонија свои духовен центар за македонците и тоја центар, како и самите македонци, да немаат никакво зимаи'е дваи'е со соседните балкански држави и народи. Во таја мера се состојат предотвраќаи'ето на дележот на Македонија и сочувуаи'ето на таја провинција за Турцко. От тука ет јасно, оти арно сознајаните интереси на турците и македонците им диктуваат, не да трошат нивните сили во меѓуусобна борба во полза на обштите нивни непријатели, ами да си подадат еден на друг рака, и да отстранат сите фактори, што бркаат на нивните пријател'ски односи и обшчи интереси.

Со прекратен'ето на востаи'ето ќе зафатит во Македонија мирна културна работа. Она ќе требит од нас установува'е арни односи кон сите народности, што насел'аваат Македонија. Нашата интелегенција до сега не можа да установит нај желател'ните односи меѓу нас и другите македонски народности. Тоа отчасти не зависеше од неја. Така, односите на нашиот народ кон турците и мусул'маните у опште поеке јет зависел од последните, отколку од нас: ако мусул'маните гледаа на христијаните, како на л'уг'е рамни ним, то немаат сомнеи'е, оти не само ќе бидеа нај арни односите меѓу христијани и мусул'мани, ами можат, и да немаше востаи'е. За сожал'ува'е; мусул'маните и до последно време не можаа да се ослободат од својо стар предрасудок, да гледаат на христијаните, како на по долна раса од ниф. Ќе се надејаме, оти турцкото правителство и турцката интелегенција ќе се уверат во сета вреда, што причинуат подобен предрасудок, и ќе се постараат да го искоренат, и со тоа ќе попраат односите меѓу христијаните и мусул'маните,

Добрите односи меѓу грците и нас македонците (словените) пак поеке зависат од првите, от колку од нас. За да се попраат тие, грците ќе требит да се откажат од својата „мегали идеја“ и да признаат правото на сашчествува'е и на македонската народност редом со грцката во Македонија. Особено патриархијата, како уставна вселенцка, требит да престанит да постапуат, како уставна со грчки характер. Она требит свето да чуат правата на сите христијани, а не да пожртвуат правата на једни во полза на другите. Особено јет нужно, патриархијата свето да чуат правото на националното сашчествува'е на сета своја паства. Тогат ќе се избегнит конфликтот меѓу грците и македонците, оти последните не бараат, тие, што зборуваат грчки, да имаат во своите цркви старомакедонски јазик, а во

својните сегашниот македонски јазик, ами тоа се барат само за тие, што зборуваат македонски. Ако пак патриархијата продолжит преследувањето на македонскиот јазик меѓу македонците, и место него пропагандираат грчкиот јазик, со тоа ќе натерат македонците да гледаат на неја, како на орадије на грчката национална пропаганда. Во токов случај, и грците и патриархијата ќе ни се објават за непријатели на нашата народност, и наш свет долг ќе ни бидит, да одбиеме сите грчки напади на нашата народност. За таа борба меѓу христијани ние свал'аме од себе одгоорноста на грците и патриархијата, оти ние во тоа случај не нападаме, ами се браниме од чужди покушеи'а.

Нај зрни можат и требит да ни бидат односите со власите. Нашите интереси никаде не се претрети'аат со власите. Власите поеке живејат во градоите, и сеп трговци, а ние поеке сме во селата, и сме селски стопани. Тие од власите, што живејат во селата, се занимаваат со овчарство. Власите и нашиот народ се разликуваат по јазик, носија, характер, така да никој пат власите не можат да претендираат на наши села, исто така, никој пат ние не сме важуале, оти влашките села сеп наши. Меѓу нас и власите немаат никаква историјска недоразбериа. Власите никој пат не сеп имале никаква власт над нас, и никој пат не ни се сториле никаква пакост. Исто така и они немаат ништо патено од нас. На опаку, уште от средните векови меѓу нас и власите јет имало секој пат согласие. На таква почва можит да се развијат нај срдечна дружба меѓу нас и власите. Таа дружба требит да пушчит глабоки корени меѓу двата братски народи, за да им даат можност, рака за рака да врват по тешкиот пат на културниот прогрес

Едно се установат правилни односи меѓу нас и дружите македонци: христијански и мусулмански народности, едно се признајат нашата народност от правителството на Н. Ц. В. Султано, се внесат во нофуанте името македонец, се напраат првите постојани за нашето национално и религиозно ослободување от пропагандите и се воведат политичните преобразувања, предвидени од реформаторските сили, едно се приимат мери за економското подобрување на нашите селски стопани, па и до воведувањето на сите тие подобрувања во нашето национално-религиозно и економско живување, ние — македонската интелегенција ктребит да напраиме уште едно, а то ќе бидит и наважното: да приложиме сите свои физически, интелектуални и морални сили на нашето национално возродување.

Последното воставање ни покажа, оти тоа пат по кој шчо одефме, сега јет погрешен и опасен. То требаше многу жртви, а дааше малу полза. Револуцијата не компрометира пред нашето правителство и не исстави во добра боја пред европејскиот свет. Но всо тоа ние сме малу криви. Од една страна не поддупунаа кон воставање; од друга — ние сме млад народ и се увлечефме со една нездра предприимачка. Как младите луѓе; кои предпочитаат во работењето скокон на место постепено, во постојано работење во идеисти праец, и младите народи предпочитаваат скоконт пред постојаната упорна работа во једен исти праец. До сегашното наше работење, особено воставањето беш неомислена младенческа работа, но они ни се опростуваат едно, зашто до сега ние бефме млад народ, кој шчо одвај се проникнуат со својето национално самосознавање, а друго, зашто до сега, не живејки како одделна национално-религиозна јединица, се наоѓафме под влијањето на разни национални и религиозни пропаганди

Но тоа што ни се пропчаваше до сега, не можит да ни се опростит за однапред.

Сега није не можеме поеке да гледаме на себе и својо народ, како на једен младенчески народ без политичен опит. Није поминафме во својето историјско развијаи'е веќе важни стадији, кои можат да состават епоха во историјата на кој и да бидит народ. А воата епоха налагат на нас нова требност, — културно работеи'е.

До сега работеше народот со интелегенцијата зајдружно, но работеи'ето беше распределено не једнакво: народот се јавуваше исполнуач на планите на интелегенцијата, кога последната не праеше ништо поеке от составуаи'е планови или организуаи'е на револ'уционерно движеи'е. Организаторцката работа јет пак работа, но не можит да се речит да јет от тешките. Подготвуаи'ето за револ'уција јет работа, која, можит, требит нервно работеи'е, но тоа работеи'е не јет толку мачно и толку ценено, колку си мисл'ат револ'уционерите — младата наша интелегенција. Подготвуаи'ето на једно востааи'е се продолжаат 5—10 години и после сите забркани во него, или умираат, или пак, ако останат живи, требит да останат без ништо, и да си изберат некоја друга работа, која ќе требит да зафатат од ноо, и за која, можит, и не сет сосим приготвени. Организаторцката работа не јет толку мачна и за тоа, што, обично, организаторите често, мислејќи, оти нивниот живот јет по важен од животот на сел'аните, подстауат на нај мачните работи простите работници, или народот. За тоа организаторцката работа од једна страна јет работа за једен чоек, што предпочитат временото напрегуаи'е на силите пред постојаниот упорен и мачен труд, од друга страна, она јет и безиравстена, зашто, при неа, не чоек се жртвуат во полза на обшчеството, на народот свој, или на чоешчината, а

со народот прант опити за своите фантастични планови. Македонска интелигенцијо! Време ет да се помислит, да ет грешно да се прант опит со туг'и чоешки жоти за нашите фантастични планови.

Но со тоа јас не сакам да кажам, није да престаниме да идеализираме и да живејеме со народни идеали. Не! Није не можеме да живуваме без идеали: само нашите идеали от сега ќе требит да бидат по чисти от понапредните. От сега није ќе требит со нашата патриотична работа да искушине нашите грехи пред нашиот народ. От сега није ќе требит да се жртвуваме за неговите интереси и со тоа да му отплатиме за неговата вера во нас и за негоото послушно и точно исполнувајне планите на организацијата. Како можит нашата интелигенција да се одолжит пред нашиот народ за дадените од него жртви? На тоа прашајне јас одговориф, кога зборуваф во горе за борбата со пропагандите и за постајане на нашиот народ во добри односи, кон сите македонски народности.

Но главно, како што напоминиф пак во горе, ќе се помогит на нашиот народ со културно работајне, а нај поеке со просветувајнето.

Науката и литературата сет нај важниот фактор во развијајнето на еден народ, како народ. По степента на развијајнето на науката и литературата у еден народ се мерит неговата култура и по ниф се дел'ат народите: на културни и не културни; културните народи владејат, а не културните робуваат. Само со знајајне и просветејне, само со културна работа ќе можит нашата интелигенција да попрант и искунит своите грешки пред нашиот народ.

Ќе речат некои, оти културната работа ет возможна само кога имат политична слободина; без неја она ет не возможна. -- Вистина во таја забелешка чмат еден дел истина, но само еден дел. Главното

условие за културна работа не ет полната политична слободна, а моралната воспитаност на народот и негоата интелигенција, сознаието на нравствен долг пред народот у секој член от тоа народ. Полната политична слободна не чинит за ништо, ако еден чоек не сознаат, оти неговиот чоекни долг, неговиот долг пред својата татковна и својот народ ет: труд, труд и пак труд. Слободната чинит само за ползуаието од резултатите на својот труд, но не толку за самиот труд. А за да можит чоек да се ползуат од резултатите на својот труд, требит прво да се потрудат. Да работит и да се трудит можат чоек и при по стеснени политични услови.

За да си очистиме совеста пред народот наш за дадените од него жртви, требит, значит, да се зафатиме за културна работа. А при тоа да цениме својето работеието, не по надворешниот негов вид, а по негоата ценост, а цената на трудот се мерит со потребните за него сили. Ако гледаме така на трудот, и ако искрено сакаме да се одолжиме пред нашиот народ, то не ке се извнуваме да немаат почва за културно работеието. Почва за него имат, но немаат сакаието. При сакаието, ако не ке можиме да печатиме много работи на нашиот јазик; то зато нашата интелигенција ке можит да послужи, како жива народна енциклопедија, во која ке се имаат точни и проверени сведеија по сите оддели на науката и литературата.

Но точни и проверени сведеија се добијаат при многгодишно упорно работеието, и то кога се работит со сознаието, да се исполнуат со работеието долгот кон татковната и својот народ. А таква многгодишно упорно работеието ет по полезно, по мачно и по нравствено од револуционото. Оно ет и по разумно.

Ползата за народот од научното работеието на нашата интелигенција, ке се видит от тоа, што нашиот народ сам со свои очи ке можит да погледат на себе

и на дружите народи, ќе изучит своите и тугите достоинства и недостатоци. Іеден просветен народ можат да се срамнат со іеден умен чоек; за тоа, наш долг іет, да приложиме сите своіи сили, со својето работеін'е да просветиме нашиот народ.

Културното работеін'е іет по мачно од револ'уционото, зашто првото іет умствено, а второто поеке физическо. За ил'устрација земете изучааін'ето на класи-ческите и нови јазици и кореспонденцијата на комитетот или распределеін'ето на четите. Револ'уционата дејателност іет времена и разрушајуща, а не вечна, созидајуща. А културниот чоек, за да вमत прао да се наричат таков, треба да созидат, а не да рушат. За да бидат здаін'ето здрао, треба да му бидат темелот убав. За тоа чоек не треба, само за олеснуаін'е на својата работа, отрицател'но да се однесуат кон много науки мачни, како старите јазици, но што состауваат основаін'ето на много положител'ни сведеін'а и науки. Цел'ата да се добијат положител'ни сведеін'а от сите оддели на науката, не само за нас лично, а како членови народни, ќе треба да застанат секого од нас да посветит сите своіи сили, сето својо слободно време за изучааін'е на сите твја науки, што сеп вај нужни за нашиот народ и што требаат нај многу работа, зашто за по лесните секој пат ќе се вајдат доста охотници. Нвие, ако сакаме да имаме чиста совест пред нашиот народ и пред себе, треба да земаме ва себе, за да му помогиме, и нај мачните научни работи, а не да се изгооруаме, избирајќи нај лесното, да немаме способности или призиваін'е за твја науки, што требаат нај много труд и сакаін'е да се работит.

Културното работеін'е іет по нравствено од револ'уционото, зашто со првото втелегенцијата се чинит истински слуга на својот народ, а со револ'уцијата она се обрнуат во немилосрдеп експериментатор.

Нај после културното работеи'е јет разумно. Интелегенцијата со него разјаснуат нај важните за себе и за народот прашаи'а. А нај важни сет тија прашаи'а, што сет врзани со народното самосознаи'е.

Во последно време није истапифме со бараи'е политична слободија, без да се запитае, али сме није дозрели до неја, и али сега тоа ни јет нај нужното? Нашите последни бараи'а до колку сет правни, или не, не земам да решаам. За мене јет по важно прашаи'ето за нашето национално-религиозно и економско возродуаи'е; а тоа можит да станит само со изучааи'ето на својот народ, прво како одделна јединица, после во врска со другите македонски и балкански народи, и нај после како член на словенцката фамилија народности. Такво изучааи'е ке внесит разумност во нашите односи кон сите упоменати народи.

Ето приближно какво можит да бидит нај главното работеи'е на македонската интелигенција за да се попраат сите грешки направени со последното востааи'е.

И така работеи'ето наше ке требит да бидит на почва на народното просветеи'е: мирно, легално, еволуцијно; оно ке имат за цел'а, интелигенцијата да бидит истинска служанка на народот, а не на опаку. Но за да бидит таја служба благодатна, нам ке ни требит да создадиме народни служители, народна интелигенција, која ке си посветит сите свои сили на народното благо. Ни требит интелигенција со јасно сознааи'е на моралниот долг на чоека пред негоата татковина и негојот народ. Ни требит интелигенција морално и умствено совршена.

Сегашната наша интелигенција требит да посветит сето својо работеи'е над моралното и умствено усовршуаи'е на својот народ и создааи'е на једна идеална македонска интелигенција.

Ако тоаа долг се сознаит, ако обединуваи'ето на нашата интелегенција со бугарско, србско и грчко образуваи'е се достигнит, ако се парализуат работеи'ето на пропагандите и се успеат, тие сосим да се отстранат од Македонија, ако се устаноат добри односи кон сите македонски народности и се подобрит политичното и материјално состојан'е на македонците, то, при сите дадени жртви, ќе можиме крај другото да бидиме доолни од едно востааи'ето ни отвори очите на грешниот пат, по кој до сега врвифме, по кој ќе врвифме и за однапред, и без востааи'ето сами ќе подготвифме почва за дележ; оно ни отвори очите на много наши нужди, кои што и не ѝ предполагафме по напред.

Дај, Боже, сегашното востааи'е да ни послужи како еден урок за нашиот народ, урок за сите нас македонците, без разлика каде сме се образувале, и како сме се до сега викале. Дај, Боже, сега проливената крв да послужи како завет меѓу живите, кои сепак должни пред таа крв да се заклат за една обща културна работа, на полза и стрек'а на нашата обща многопатена таткоина — Македонија.

Имат ли се нужда от македонски национални научно-литературни другарства? *).

Идејата за образувањето на нашето другарство беше — полно одделување на нашите интереси од бугарските. Со него ние сакавме да покажаме на русите, оти у нас во Македонија нема национален антагонизм и ет возможно задружно работење от сите македонски народности на културна почва. Уште повеќе, ние сакавме да докажаме на русите да нема во Македонија неколку словенски народности а има само една; да македонските словени можат сами да разрушат таа преграда, што ет поставена меѓу ниф од пропагандите и од нивното образување во Бугарија, Србија или Грција. Ние сакавме да покажаме, оти на прекор на нашето образување и воспитување во разни држави или пропаганди, ние предпочитаме сите да направиме отстапки от своја страна за общемакедонските интереси, за да не бидиме орадије во раците на пропагандите и на нивните цели: за да не се стремиме кон соединење, ни со Бугарија, ни со Србија, ни со Грција.

Но се најдоа меѓу ланските членови лица, кои наоглаат за излишно сашествувањето на таквоа другарство, зашто немало одделна македонска народност во Македонија, а имало тамо српска и бугарска, и пошто во Петроград имало бугарско и српско студентско другарства, то немало нужда от македонско.

Пред вид на таа критика за нуждата и целесообразноста на нашето овдешно другарство, ние сме должни да си дадиме точен отчет за причините. што

*) Прочетено на II-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св Климент“ на 28-и Септ. 1903 г.

предизвикаа образувањето негоо. Тоа можат да се направат, пошто се одгоорит на главните возражувања на нашите противници, со кои они се мачат да покажат да немаат нужда од одделно македонско другарство, и да ѝет негоото сформирање не своевременно.

Нашите противници велат, оти сега не му било времето да се подигаат национални прашања во Македонија, кога ѝет зборот за едно сносно сашествување на сите народности. Сега не ѝет времето да се одделуваме од Бугарија, кога она направила толку жртви за нашето ослободување и ќе направат уште за однапред. Неуместно и неразумно ѝет да одделуваме своите интереси од общебугарските, кога во сојузеништвото, а не во расцепиштвото ѝет силата. Ако се подигнат сега прашањето за националноста на македонците, то ние ќе требит да се вртне назад на 30 и повеќе години. Зар и возможно ли ѝет сега националното обединување на македонците, кога во Македонија имат многу, а не една националност, и кога немаат една одделна македонска словенска нација?

Нај напред требит да се речит, да не ѝет вистина тоа што велат, да сега не му било времето да се подигат прашањето за народноста на македонците? Со игнорирањето на тоа прашање, ние не правиме ни една стапка напред, зашто, ако го игнорираме ние, то не го игнорираат сите, и мали, и големи држави, осим Бугарија. Ние, значит, просто си затвараме очите пред непријатната за нас действителност. Ако, значит, разгледаме тоа прашање, ние не се вртне назад, а одиме напред, признајќи негова важност. Вистина со националното прашање ние ќе се занимаваме 20—30 години, но кривината за тоа лежат во нашите предшественници, кои не признаа сета негова важност, и не го кладаа да здрејнт. Да биде тоа направено, немаше зашто ние сега да се занимаваме со него. Ако прашањето

за народноста на македонците имат првостепено значеи'е за бугарите, србите и грците, и секоја от тие народности го третираат по својму, то зашто и ние тоа прашаи'е да не земиме во своја рачи, и да го разгледаме сестрано, и од бугарско, и од србско, и грчко гледиште, и критикуајќи сите нив, да не изработиме македонско гледиште на нашата народност, а се удоволствуваме спроти местото, каде сме се училе, или со србското, или со бугарското, или со грчкото гледиште? Да не си изработиме своје, македонско гледиште на нашата народност, убедително и справедливо за сите македонци, значит, да ние не сме во состојаи'е самостојно, без туѓо влијаи'е да изучиме сами себе. Јас не можам да допуштам последното и го бројам оскрбио за мене, ето зашто и не се откажуам на прво место да си изработам свој самостојен возглед на прашаи'ето за мојата народност и таа на моите сонародници. Значит, од моје гледиште нашето другарство во прашаи'ето за нашата народност не направи никаква нетактност, и само укажа извесна услуга на двовните интереси на македонците.

Сега ќе требит да одговориме на возражуи'ето, да не јет уместно и јет не своевремено да одделуваме нашите интереси од общегугарците, зашто од једна страна, силата била во сојединеи'ето, и од друга, Бугарија направила толку жртви за нашето ослободуаи'е и ќе направила и за однапред.

Тоа возражуаи'е јет многу сложно, затоа ќе требит да се одговорат на секој дел по одделно

Прво нешто, што можит да се речит, тоа јет, да ние не сега се одделуваме од Бугарија, и со тоа раздробуваме једно создадено цело, во сме одделени и живиме веќе одделно повеќе од 25 години. Друзи не разделила и создава од нас и бугарите различен живот, разни потребности, нерамен положај. Друзи и не ни

даваат да се соединиме. Од македонско гледиште соединеието на цела Македонија со Бугарија, или Србија, или Грција не е желателно, но не е и страшно. Значит нема зашто да се бориме со него. Но такво соединеие не ќе допушчат, ни малите балкански, ни големите европејски држави. Значит, нвие, не сакајќи да бркаме нашите интереси со бугарските, дааме своето согласие и узакопуаме сашчествуиушчио ред. Се нитат само, али тоа узакопуаие е ет во наша полза, зашто кажуваат, оти Бугарија ни напраила многу арнотиин, и ќе ни напраела уште. Да видиме, што арно сме видеде нвие до сега од бугарите?

Бугарите усилиа биуджетот на екзархијата от поавуаието на србцката пропаганда; со друзи зборон усилиа нивната пропаганда и нивните интереси во Македонија. Кладаа они неколку владици, и отворија неколку трговцки агентства, поддржаа со пара востааието во Македонија и прераниа во Бугарија мнозинство обездомени македонци, избегани во Бугарија. Тије сет арнотиите, што и видефме од бугарите.

Како ви се чинит; али сет доста? али сет много? али сет поеке од добрините, што пи и напраија србите? — Ако не бидиме бугарцки шовинисти и пристрастно не гледаме на работите, не можиме да не констатираме, оти во Македонија бугарите не напраија за нас македонците, ништо поеке од тоа, што напраија србите. Пак и смело можит да се речит, оти напраија по малу от србите. Горе изброиените бугарцки добрини не сет напраени во полза на самите македонци, а на интересите на Бугарија во Македонија. За тоа бугарцките милиони за Македонија немаат по големо значеие од србцките за тамо. Бугарите ни кладоа владици во Македонија; имаите на ум, оти тије владици сет во поекето случаи и во нај важните места бугари, а не македонци. Преко владиците бугарите сакаа да истре-

бат се, што не им ет пријатно, а нај многу црковно-общинската самоуправа. Но таква услуга со србцки владии сакаа да ни окажат и србите. Што сет твие криви, што нвие предпочетофме да сме орадаие на бугарите, на место да сме орадиие на србите? — Бугарите отворија во Македонија трговцки агентства! Но за чии интереси? Се разбират, оти не за македонцки, а за бугарцките. Србите предадоа своите интереси во Македонија на своии консулства и генерални консулства. Ако бугарцките трговцки агентства во Македонија сет благодетелни е за нас, то србцките генерални консулства сет уште по големо. — Бугарите ни поддржале востаието. И србите го поддржуваа. Бугарите го поддржуваа поеке, зашто нивните интереси тоа го сакаа, а не за атарот наш. Србите го поддржуваа, за да не останат по назад од бугарите; но да биа србцките интереси така врзани со востаието, то србите сто пати ке објавија до сега војна на Турција, без да чекаат од некаде помоќ, без да гледаат али ке бидит исходот за ниф благопријатен или не. — Бугарите рават обездомени македонци, но истото го праат и србите.

Тоа ет сета арнотија, што ја добифме од Бугарија. Сега да видиме, со што заплатифме нвие за таја арнотија, или колку ни коштуат она?

Ако прегледаме собитијата от последната руско-турцка војна до сега, ке видиме, оти секоја арнотија од Бугарија за македонците не ет ништо, осим една компенсација за глупостите, што и имат напраено Бугарија во нашето прашаије. Македонцкото прашаије во раците на бугарцките дипломати и народ ет ред глупости, направени само на македонцки есап и наречени меѓународни победи на бугарцката самостојна политика. Твие глупости на бугарцкио народ сет за нас македонците како прародителцки греш, кои ке поминуваат од поколеије на поколеије.

Ето во што се состојат тоа прародител'ски грев:

Бугарите сепак ослободени од русите. Во тоа време руското општество се увличаше со словенофил'ство. Тоа увлечеи'е им зе околу 250,000 души војска и милиарди рубли. Но каков беше резултатот од таа војна? Русите и напред војуваа со Турција, и ослободија со своја крв готово сите балкански држави. Но никоаш до тогаш русите не се разочаруваа така, како што се разочаруваа во време на последната војна. Оно дојде до таква степен, што русите сакаа да кладат крст на својето по тамошно увлечеи'е и ослободуваи'е на словените на Балкански полуостров. Последните сокови од увлечеи'ето на русите, и со тоа и надежите на македонците на Русија беа голтнати од Бугарија. Поведението на бугарскиот народ кон руската војска, и бугарската интелигенција кон руските власти и дипломати, беше такво, што русите ил'адо пати се каива за својето увлечеи'е со „братушките“. Тоа раскаиваи'е иет влегло глабоко во душите на сите руси, кои сега не сакаат да чујат за некакви „братушки“, а особено за бугарите. Кој плаќа сега за поведението и грешките на бугарите, ако не ние македонците?

Увлечеи'ата на Русија родија една Бугарија, но со нејното родеи'е, Русија умре за нас. Сите надежи у македонците поминаа на недоносчето — Бугарија. Ние помислихме тоа недоносче, ја ке одрастит, ке окреднит и ке ни дајат рака, и ние со него да заживиме слободен живот. При имаи'е една слободна Бугарија ние мислихме, чуму ни иет Русија. Нашите надежи се поддржуваа од Бугарија и како да зафатија да се осебществуваат. Бугарија, како покојниот србски крал' Александар, се обива сама за совршенолетна и зафати самостојен ред глупости, што се наричаа од неја самостојна политика:

Разруши арните односи со Русија, и повика Стам- болова, тој да предант Бугарија во рацете на тројни- јот сојуз и Англија, и да ја направат нивно орадије против Русија. Така нона ера во историјата на Буга- рија, така самостојна политика се зафати от присо- јединувањето на Бугарија со Источна Румелија и од нарушањето од Бугарија на Берлинскиот договор, на кој што почиваше и првото на македонците на авто- номија со рускиот генерал-губернатор. Нарушањето на Берлинскиот договор и Стамбулскиот режим, крстени „самостојна национална“ политика на Бугарија, на тоа политично, капризно, несовршенолетно недоносче јет втор удар за политичната слободија на македонците. Европа и Русија настојавала да се изработит план за реформи во Македонија и во 1882 година, тој план беше веќе готов и ќе се настојавало да се воведат, как „новиот политичен фактор на балканите“ кажува својето veto, и наместо реформи сакаат за Македонија бугарски владици. Братите за владици се даваат и нивне, засле- пените македонци, поверуваат на Бугарија, оти она со неј- ната „самостојна“ политика ништо друго не прават, осим од- ржуваат политични победи и облагодетелствуваат нас, македон- ците. — Арво ни замажаа очите. — Но не поминаа и 5—6 години, како се отрезвија бугарите од својето увлечење во „самостојната“ политика. Се убедиле со напредувањето на србската пропаганда во Македонија, оти они не сеј единствениот фактор во македонското прашање, а оти имаат, осим нив, и друзи, и оти успеат при конкурен- цијата ќе бидат тамо, кај што ќе бидат поддржката на Русија. Бугарите пак станаа русофили, но тоа го направиле, не со чисто срце, а за да направат руското прателство орадије на своите интереси во Македонија. При надво- решното пријателство на Русија, они не можеа да се примират со мислата, зашто руските консули во Маке- донија да поддржаваат србската пропаганда тамо. За

таа причина некои од политичните партии клеветаа Русија, како непријателка на Бугарија, и на сè бугарско, најмногу за поддржката од страна на Русија србската пропаганда. Бугарските политикани не можеа да видат, оти поведеието на Русија јет плод на нивните глупости, што се вел'ат „самостојна“ и „национална“ политика. Кога таа „самостојна“ и „национална“ политика јет орадије на непријателите на Русија, против интересите на последната на Балкански полуостров, можат ли да бараат тие бугарски политикани од руското прателство, да бидат оно совршено безучастно во собитјата на Балкански полуостров, кога тоа полуостров јет бил грижата на Русија цело столетие и повеќе? Ова требит да си сочуат своите интереси тамо, па и ако тоа сочувуаи'е не ќе бидат по вкусот на „самостојната“ и „национална“ политика. Бугарите во својата надворешна политика станаа русофили и русите се изменија малу политиката кон бугарите. Но бугарското русофилство беше со есап, и не беше трајно, значит, и руската политика немаше да се изменил окончателно, једно не се знајеше, до колку јет искрена и трајна бугарската надворешна политика. Бугарите беа не задоолени од руската политика во последно време, особено заради прашаи'ето за ракоподагаи'ето на Фирмил'ана и за македонското востааи'е. Они вел'ат: во тоа време, кога министерството на Данев предаде надворешната политика на Бугарија во раците на Русија, последната на место да ни помогит, направи да се ракоположит Фирмил'ан во Скопје, и друго, не направи ништо за Македонија. Бугарија да беше водела „самостојна“ и „национална“ политика, она не ќе допуштише првото, и ќе решеше македонското прашаи'е со по големи реформи.

Тие сет расудуаи'ата на бугарите. Но ние, ако станеме на самостојно македонско гледиште, ќе требит

да речиме следното: Бугарија со нејното русофилство не направи никаква услуга, ни на Русија, ни на Македонија. Но од русофилството она се воспользува со зајамот, направиен при руско содејство, а друго, и најглавно, не изарчи позајмените милиони на воени нужди, и со тоа остајат полни државните каси. Бугарија и да водеше „самостојна“ и „национална“ политика т. е. да беше орадије на тројниот сојуз против Русија, пак немаше да направи ништо, зашто сега ѝ немаат тие натегнати односи меѓу нив, кои беа при Стамболова. Сега члените от тројниот сојуз имаат одделни согласувања по меѓународните прашања, работат заедно по нив и парализуваат сите капризи на малите држави, кои со тие капризи сакаат да изменат политичното равновесие во нивна полза. Сега немаат место за Стамболовска политика. Возродувањето на Стамболовскиот режим во Бугарија сега не се оправдува со ништо и ет еден нов опит на политичното недоносие да покапризничит. Но од тие капризи, не него, а нас македонците, ќе не боли главата, како што и не боли веќе. Но нивните пријатели во Бугарија ни велат: тоа ет Русија крива; Русија се боли од една голема Бугарија и за тоа: таа кладе Фирмилана, таа сега не сака да дајат на Македонија автономија, таа не не остајат нас да се приготвиме, и да војуваме со Турција.

Другари! Таквија тврдења, не сѐ ништо друго, осим една лож, една клевета, фрлена на ослободителката Русија од еден ослободен робски народ, кој што уште не ет слободен од неговите робски инстинкти, со кои се ползува, за да оправдаат својата глупа „самостојна“ и „национална“ политика. Тој народ, кој што ет првата и последната причина на сите наши нестрески, со своите глупи постапки не наведе на една нерамна борба со турците, и во нај решителниот момент не остајат на произвол на судбата. Тој произведе клајето

во Македонија, како што го произведоа во Ерменија англичаните, и со тоа изгуби својето влијание во Македонија. Но тоа влијание му е потребно, ето зашто, од една страна не увераваат, оти до кога имат слободна Бугарија, македонското прашање не е решено, од друга страна, за да оправдат својето егзистично поведение, сета вина за нестреките кај нас обрнуат на Русија.

Браќа! зар не е нелепост, да се мислит, оти Русија се бојела од голема Бугарија и не сакала нашето ослободување, и оти во тие причини не сакала нашето ослободување, и помагала да се ракоположит Фирмил'аа?

Прво да вадиме, кој е крив во сегашното војна, и на кого паѓат за него нај голема одговорност?

Не едниаш Русија ни имат речено, оти она не ќе пролиет, нито една капка крв, и не ќе ни даат, ај нај мала материјална помоќ, ако ние македонците подиглиме воставање. Русија по македонското прашање толку пати е публикувала прателствени соопшчувања, толку пати е пратени представител на бугарското а турцко прателство по нашето прашање. Во сите ниф напрао ни се велеше: седејте си мирно, оти, ако направите брџаница, не можам, и не сакам да ви поможам. Со други зборови, она си взимаше од сите нестрекки од едно воставање во Македонија. Можеме ли ние после тоа да обвинуваме Русија во неискреност и подлупување? Зашто тогаш да се лутиме на Русија?

Ако не се лажам, комитето и организацијата очекуваа помоќ, не од Русија, а од Бугарија, зашто во Македонија по појатната вивни и на екзархијата бугарска живејат бугари. Руси тамо немаат. Значит Бугарија требеше да помогне, или нај категорично да речат: не чекајте од мене ништо. Но Бугарија не напраи ни едното, ни другото: не напраи првото, зашто бугарите се есапчин, и се готови да земат Македонија, ако им

је подарит некој; а инак, ако сакаат, нека бидат запу-
 стена. Никој друг од Балканците народи немаше така
 спокојно да гледат на запустувањето на једен крај, кај
 што се имаат негови сонародници. Да беше иницијати-
 вата во воставањето грчка или србска, и да знаеа
 тие народи, оти воставањето ќе бидат така силно, не
 гледајќи на никакви неблагоприятни прилики, ќе обја-
 виле војна, па макар та војна да се свршеше со полна
 поразија нивна. Но бугарите не сет от таа категорија:
 они ќе објават војна само тогаш, ако имат некоја држава,
 која да им обезбечат плодите на војната. А пошто
 такво обезбечење никој пат не јет сигурно, без да се
 ангажират једна од големите држави, или неколку од нив,
 со оражије во рака да поткрепат тоа обезбечење, то од
 Бугарија не можеше да се очекуат набркувањето во ма-
 кедонските работи. Но ако беше така, то бугарите
 можеа да кажат јасно на македонците, на нив да
 се не надејат, и можат, неке се добијат тие резултати.
 „Далековидната“ политика на кн'азот и на неговите
 „самостојни“ и „национални“ помошници требеше да
 предвидат сè, и да предупредат нестреките. Но они
 тоа не го направиле. Оставиле да стани воставањето, ми-
 слејќи, ако не „самостојната“ политика, то крвта на
 македонците, ќе застанат „великата ослободителка“ да
 си останат своите работи, и да дојдат да војуваат за
 нас, за да ја повикаат после во Берлин. и да загубат
 Маџхурџија и влијанијето во Персија. Тоа беше пре-
 стапно поведење кон македонските работи, и главен
 престапник во нив се јавуваат официјална Бугарија и
 бугарскиот народ, кој што не може да застанат својето
 прателство, да се застапат за своите македонски кли-
 енти. И за тоа престапно поведење се прат сега
 крива Русија, и то официјална Русија, која немала ни-
 што общо со реалниот народ. Ослободените „братушки“
 сега не сакаат да се признаат во своите грешки; ето

Зашчо зајалуваат, да сепак они сите русофили, да милуваат рускиот народ, но не милуваат руското пријателство, кои не изразуваат народните чувства кон македонците, и отрицателно се однесуваат кон секоја искажана од народот симпатија кон нив. За докажување на последното покажуваат на „тајни“ циркулари од пријателството, да се не печатат повеќе статии за македонските работи.

Кај нас, во Македонија, и во Бугарија можат да придаат на таква пријателствена распоредба неправилна значај, ето зашто ќе треба да се кажат овде неколку зборови и за неа. Најпрво треба да се каже, оти во македонското прашање немаат никаква разлика меѓу погледите на него на руското општество и народ од една страна, и пријателството од друга, а имаат само разлика во степенот на интересот со него: општеството и народот многу по малку се интересираат од пријателството, што се види од помоките за македонците. Ако се срамнат тие со помоките на бурите (Трансваалците), тоа ќе се добие голема разлика, а тоа е затоа, зашто со борбата на бурите се интересираа многу повеќе, од нашата борба. А тоа слаба интерес е резултат на разочарувањето на русите од „братушките“. Значит и за тоа треба да речеме на бугарите: сполај ви! Руското пријателство секој пат даат полна слободна на руската штампа да стамбосува статии по сите прашања до тогаш, до кога некоје прашање се разгледуваат и не е приемено никакво решение по него. Откако прашањето биди исцрпено, и по него е приемено некакво решение, се праќаат циркулари, да е прашањето исцрпено. Но, тоа се праќа, не за да се лишат новините од слободна да пишуваат, а за тоа, што на Балканскиот полуостров придаваат големо значење на сите статии, што се односят до балканските работи, и мислат, оти пријателството под влијанието на пресата, ќе измени својата политика. Пријателството просто сакаат да не избават нас од празни надежи.

Ако іет сѣ тоа така, то со што можит да се обіаснит политиката на Русвіа во прашаиѣето за Фирмил'ана, ке запитаат некои. — Іасно іет, оти она іет србофилцка. — Да видиме да ли іет, толку іасно.

Причините на ракополагаиѣето на Фирмил'ана уште іеднаш іасно ке ни покажат, каква нестрек'а за нас македонците іет носеиѣето на името бугария. Од ниф ке се видит, оти политичкото ведоносче — Бугарија не іет во состојаиѣе да зашчишчаат не само нашите, но и неговите интереси.

Бугарија немаат дипломати, а уште по малу — во странство. И твие што сет от последните, не сет да чуваат и подигаат значеиѣето на Бугарија, а да умал'уваат и осмејуваат, и себе, и својата држаа. За потврдуаиѣа на тоа, дости іет да се потсетит на троица: г. г., Бешков, секретар и герант на Трговското Агентство во Битол'а, Цоков, дипломатически агент во Лондон и Станчев таков во Петроград.

За г. Бешков, попрашаите кого сакате во Битол'а, било то от персонало на тамошните консулства, било од бугарцките учители, било од влашките, било од граѓаниите, или нај после од циганчиѣата, со кои се имат разговараио г. Бешков, постојаио врвѣици по градот без работа, — сите ке ви кажат, кој іет г. Бешков. За тоа србите имаат во Битол'а прекрасен представител, кои се ползуат со полно уважеиѣе у консулате. Тоа іет г. Ристич.

Сета своја дипломатија си искажа г. Цоков во разгоорот негов со кореспондентот на Рејтер.

Но нај интересен іет г. Станчев, іедно, како частно лице, друго, како дипломат и трек'о, како дипломат на нај важното за Бугарија от сите дипломатцки места. Прво нешто, што биіет на очи, тоа іет, што г. Станчев си остаат на истото место од сето време, како звалиам за него (имат околу 9 години). Тоја факт на вид іет многу

утешен, зашто он како да покажуат постојанство во политиката на Бугарија. Србските посланици вистина седат во Петроград по неколку години со ред, но по 4—5 години се менат. Но тоа утешен факт, ет утешен само на вид. Уште првата година на моето студентство мене ме запитаа, каков чоек ет г. Станчев? Јас за него не знаеф ништо, затоа рекоф, оти мало го познаам. Тогат ми дадоа една немцка книга, со наслов *Die Wahrheit über Bulgarien*. Јас замолиф, да ми је дадат, да је прочтам дома. Ми је дадоа, и така јас се запознаф прв пат со г. Станчев и со бугарцките работи, особено со положјеи'ето и авторитетот на бугарцкиот представтел' во Петроград. После јас чуф уште некои слухов за г. г. Станчев од нивниот живот во Петроград. подобни на пасажите за ниф во упоменатата книга. Од разгоор со журналисти јас чуф, оти г. Станчев правл опит да повлияет на ниф, но неуспешно. Вообшчe сите тие, со кои имаф случај да се видам или зборуам, г. Станчев или не го знаеа, или лошо се одзоуваа за него. Но во последната година г. Станчев, кажуваат, се пушчил толку долу, така ниско пушчил бугарцкиот престиж во Петроград, как не ќе можеше да направт и нај големиот непријател' на бугарцките интереси.

А знајат ли бугарите, оти во тоа време, кога они имаат во Петроград еден Станчев, србите имаат тамо еден Пашич, или еден Груич, или еден Новакович? Тие дипломати последовател'во сет, или во Петроград, или во Стамбул; и на едното, и на другото место они остануат по неколку години со ред. Во Петроград они имаат обширни познанства и се ползуваат со многу ареш дочек од горните слоев на руското общество и имаат големо влијани'е на него. Они се знајат со дипломати, професори, редактори и издатели на нонии. Они збору-

ваат убедително и со глабоко знааиѐ на работите. Добавете кон тоа, да ѝет србцката надворешна политика установена, као и то, да имаат они и цел ред друзи, осим упоменатите дипломати, и ќе разберите, оти ракополагаиѐто на Фирмил'ана ѝет победа на србцката дипломатија и поразиа на бугарцката; победа, добиѐна со свои т. е. србцки сили, а не нешто наврзано од русите; поразиаа пак на бугарите ѝет резултат на немаиѐ бугарцки дипломати, кои да разбираат бугарцките интереси и да ги заштитиуат со авторитет и знааиѐ. —

Ама г. Зиновиев помагал и сочувствувал на србите. Тоа можат да бидат истина, но тој го праит тоа, не зашто мрзат бугарите, а зашто србцките посланци во Стамбул сѐт логични, знаат арно нивните интереси, и можат да и заштитиуат. Исто така, можат, руските консули заштитиуваат србцките интереси во Македонија, не за атар, а ѝедно, зашто и србите, како и бугарите сѐт словени, а друго, зашто србите по арно имаат разбраио и знаат да бранат нивните интереси.

Значит бугарцката надворешна политика не издржуат никаква критика. Она ѝет главниот извор на сите наши нестрѐки. За тоа не можат и да се зборуат за некакви арности од Бугарија за Македонија. Арностиа ли ѝет материјалната помок' на Бугарија за востазиѐто, кога таја поддржка само не застан да си расфрлиме народните сили, со кои нѝе бѐфме силни, а сега сме вишчо? Арностиа ли ѝет ранѝиѐто на избеганите во Бугарија македонци, кога Бугарија ѝет првата и последната причина да им се разорат куките? Арностиа ли ѝет тоа, шчо приимат она на своја служба македонци, кога последните со службата, или зарди неја, забрауваат својата татковина, и нејните интереси жртвуваат на бугарцките? Зар не сѐт македонците, шчо сѐт на служба или кандидатати за служба тѝе, кои изопачуваа мер'у населеиѐто во Македонија значѝиѐто на руските приител'ствени постапаци,

и и толкуваа пред него стамбуловци, и го тискаа да востанит, против советите на Русија за благоразумие? Македонци! време ет да се убедиме, оти лошиот демон за Македонија, не ет никој друг, осим Бугарија, ето зашто час по скоро треба да одделиме интересите наши од бугарските. Тоа го барат од нас благоразумието.

От сè гореречено се видит, оти бугарците арно-твив за нас македонците ни нај малу не се разликуваат од србските, но за то ни коштуваат сто пати повеќе:

1, за бугарското име, што ни го подари екзархијата, нвие зедовме на себе сите добрини, што сет врзани со него, и со кои се украси тоа име во најновата историја на Балканскиот полуостров.

2, за бугарските сколвин и бугарското „покровел’ство“ на нашите интереси, нвие немаме никакво сочувство от страна на русите, не за тоа, што твие мрзат бугарите, а по твие сообразувај’а, што они толку многу направле за бугарите, колку за никој од словенските и праславни народи; излегуат, оти они и за нас македонците направле многу, и немало зашто уште нешто да очекуаме од нив. Руското покровител’ство стаат не нужно, кога нвие нмаме „самостојно“ и „национално“ бугарско покровител’ство.

3, за бугарските владици, што ни и подари Стамболов, нвие заплативме со немај’е автономни права, предвидени по Берлинскиот трактат. Таја арностиа добниат уште по големо значеј’е со тоа, што она беше причината да се образуваат комитети, организации, четви, востај’а, да имат убиства, грабежи, колеј’а и пр. и во сè тоа Бугарија ни помага, и со пари, и со трпеј’е на комитетите на своја земја.

4, верата во бугарското чувство кон нас си ја плативме со востај’ето, од кое Бугарија вистина не не задржа. и не ни помага, но го испрати На-

ченча, да прегоарат Исто така Бугарвѣа со својата искусна дипломатија не поддржа !

5, За рацеи'ето на избеганите македонци во Бугарија и како нај голема награда за името бугарии, што го насадија кај нас, ни покажаа барем да знаеме, кои ѣт причината за сите наши нестрекы, а тоа била Русија. И така, значит, Бугарија ни направ до сега веке сите ариотији, остааше само и у нас да развѣит клас „самостојни националисти“, кои не разберат нај после, каде ѣт коренот на секоје зло во нашето национално развѣи'е, т. е. Бугарија реши, и кај нас да насади русофобство, та и ние да изгубиме секоја вера во православна Русија. Мислијата на Бугарија ѣт прекрасна, само за жалост ние тука во Петроград сме далеко од Бугарија, та русофобското семе не можит да ни западнит глабоко во душата и да дајит ариин плодон.

От сите пребројени фактори се видит големата вреда за нас македонците от тоа, што ние, или барем мнозина од нас, отожествуваме до сега нашите интереси со общербугарските. Ние се велефме бугари. Со тоа, од ѣдна страна сакафме тоа име да ни послужи како центр, околу кого ќе можиме сите да се згрупираме, без да бараме за таја цел'а некој друг, а можит и сосим нов, од друга, ние мислефме, оти вистина во сојединеи'ето со бугарите ѣт нашата сила.

И вистина од нашето велеи'е да сме бугари, ние имафме прао да очекуаме за нас добрини, а не злини: ние можефме да очекуаме од бугарите поддржуи'е на сите наши духовни нужди. Бугарвѣа ѣт слободна држаа. Она располагаат со пари, просветеи'е, државни мажи и дипломати. Она требит до сознаат неините и наши национални интереси и мошно да ѣ браит. Но видофме да сме горко излажани во нашите надежи и да на место ариотији, ние видофме само лошотији.

Тие лошотии премануваат секоје очекуаи'е. Се прашат, кој ет во сè тоа крив? — На тоа прашаи'е јас не можам да одгоорам. Не ет моја работа да барам, али некој зол демон на Бугарија имат напраено сите лошотии бугарцки иама македонците. За мене ет јасно само тоа, да голем дел во сите ваши нестрекки се должит на бугарцкиот народ. Не ет кн'азот крив во тоа, да речиме, шчо немаат бугарите ари дипломати. Ако напр. г. Станчев ет представител' на кн'азот, а не на Бугарвија, то не сет таквија Цокков, Бешков и др. Не ет извини'е за бугарцкиот народ и тоа, шчо недостојните дипломати принадлежат кон таја или друга партија, и кн'азот се ползуат со повикуаи'ето на власт, по лични сообразуаи'а. то једна, то друга партија. Главната нестрек'а за Бугарвија и нејните интереси ет, не во тоа, шчо имат многу партии, и не сите знајале арно народните интереси, а во тоа, шчо бугарите малку сет проникнати со народните интереси, особено со надирешните. У бугарите немаат национални идеали, кои да бидат обшчо достојаи'е и свети'а за сите бугари. Тие идеали се изработуваат од историјата на народот, но се изработуваат во једен долог историцки период. Долго време члените од једен народ требит да се увличаат од једни исти народни идеали, обшчи и свети за сите членови на народот. Тие идеали требит да бидат изработени од нај видните представители на народот и усвојени од сите негови членови. Идеалите народни требеше да бидат једна програма, кон осашчествуаи'ето на која ке требеше да бидат напраени сите сили на народот. Народните идеали не одједнаш сите можат да бидат осашчествени, но нивното осашчествуаи'е требит да бидит само резултат на обшчата и самоотвржена народна работа. Трудностите во достижеи'ето на народните идеали служат само како скопија, во која окрепнуат народниот дух и се готвит за уште по голема

борба. Во замена на тоа, ако іедеи народ добіаіет политична слободна, или се исполнат нешто друго важно за народниот живот, без негоо, или со мало негоо содејство тогаі, кога у него уште немаат изработено народни идеали, или, ако сѣт изработени, не сѣт усвоени от сѣте членов на народот, — то, во таков случај, народот не ценит народните идеали, а како чоек без определена цел'а и програма за работеи'е, се фрл'ат, то во іедна, то во друга страна, праејќи тоа, не зашто тој іет убеден, ота така треба да бидат, а зашто видат да имат околу него л'уг'е, што постапуат така или инак.

Што видиме ние во нај-новата бугарска историја? Бугария добиват политична слободна, нај-важното нешто во народниот живот, уште тогаі, кога у ниф немаше народни идеали, кога и сами не знаеа, што сакаат. Слободията іе добила бугарите со нај-малы жертвы и усилия; неіа им іе подарил русите. Ослободен'ето направ іедна голема пропаст меѓу по-прегешната бугарска историја и живот, и новата. Во првата бугарите видѣа сѣт іеден мрак, за тоа они се одврнуваа од неіа. И така бугарите во новиот слободен живот се јавиле како народ без традиция, народни идеали, сознани'е на народните и државни интересы и историческо наследство. Значит, Бугария се јави како држава во вид на историческо недоносче. Со усилията на Русия тоа недоносче окрепна малу, но при првото осек'ани'е на своите сали заіапуат претенция на самостојна политика — извор на нестрекы за македонците.

Но не само во таја самостојна политика се закл'учаваат нашите нестрекы, а следствено и причината за оддел'ани'е на нашите интересы од бугарските, па и причината на оддел'ани'ето на македонците овде во македонско другарство.

Тоа оддел'аи'е сѣ имат и други причини, а имено, употребуаи'ето на нашите умствени сили на изучааи'ето на себе, како членов на една татковина и еден народ. За да се достигнит таа цел'а, требит да се составт оддел'но другарство од лица, за кои изучааи'ето на Македонија во етнографски, географски и историцки однос имат првостепен значај; а таквија лица сме нвие македонците.

За да се достигнит таа цел'а, нвие требит да се одделиме од другите балканци народи и самостојно и критично да погледаме на сами себе и нашите интереси, како и на балканските народи и нивните интереси. Постапуајќи така, нвие ќе се ослободиме од грешките, што ѝ праат другите балкански народи.

За да бидит по јасна ползата от таквоа одделуаи'е наше од другите народи, доста јет еден критичен поглед на работеи'ето на тукашните студентски другарства: бугарцкото и србцкото.

Бугарцките студенти имаат големи претенции да сѣт представители на нај новите течеи'а на чоечката мисл'а. За ниф немаат никаков значај национализмот, кој што се бројат за нешто, што имат одживејано својот век. Они сѣт интернационалисти. Они сѣт нај напред дуг'е, па после, ако им останат за тоа време, сѣт бугари. За ниф чоечеството имат по голем значај од Бугарија, и за тоа поеке ѝ интересуваат ниф Шведарија, Сојединените С.-Американцки Држави и нивната историја, отколку Бугарија со нејните национални интереси. Бугарцката младеж овде употребуат сите своји сили и средства, да се покажит напредничка т. е. социјалистичка: долги и безмислени речн, долги коси, и убао исцешл'ана брада, првена или сив'а руска кошул'а и пр. Со национални прашаи'а не се занимаат и сѣ голема досада слушаат реферати на тема по етнографијата, па и по каква и да бидит друга наука, осим политичната економија. Но за то секој считат свој долг

да критикуат се, што ќе му се попаднат. Со научни прашања не л'убат да се занимаваат, но за то сет убаа организатори: можат да устројуваат лотарији, да пропагандираат некоја работа, да устројат некоја вечеринка со благотворна цел'а, без да му гледаат многу многу, оти со неја ќе оскандал'ат и себе и бидното поколеи'е од бугарцки студенти во Петроград. У опшче они сет готови да се занимаваат со работи, што бараат малу труд, но зато даваат голема популарност и самомнеи'е. Македонија ја признаваат за бугарцка во етнографски однос, но мисл'ат, да јет излишно да си арчат силите за да научат нешто за таја страна; за тоа, ништо не знајат за неја, ни од историјата, ни од географијата и етнографијата нејна, осим да имаат тамо четв и постаи'е, на коие требит да се помогнат само со лотарија, и не со сами себе. Тоа платоническо и само платоническо и етивно сочувство кон македонците, тоа неразбираи'е на националните интереси, тоа отсуство на национални идеали и таја жажда од популарност со приврзаност кон социализмот, јет отражеи'е на дуовното состојаи'е на бугарцкиот народ и негоото общество. Оттука многу јасно се видит, до колку бугарите не сет во стаи'е да бранат не само нашите, но и собствениите интереси.

Србцките студенти праат совршено друг и противоположен упечаток од бугарцките. Србите не сет интернационалисти, а сите буквално, без разлика, дали јет некој от Србија, Босна, Ерцеговина, или Црна-Гора, сите сет националисти. Они знајат, да сет они прво срби, а после л'уг'е. Секој знаит и се интересуат со србството разместено по разни земја. Они знајат нивната историја и историјата на саседните народи и земја. Они се питересуваат сите главно со културно-историјцките науки и ја изучаваат. Изучаваат и како средство за достигаи'е србцки национални цели. Со цел'а да заштитат србцките

интереси пред русите, они преводат или состауваат на руски книги со историјско содржаи'е. Таков утилитарен, тенденциозен и спекулативен однос кон науката не е'ет за одобруаи'е и е'ет причина и резултат на национален шовинизм, но последниот е'ет резултат на тии историјски прилики, во кои поаѓаа србството, особено после Берлинскиот дог'ор. Србите можеме да и обвинуваме во шовинизм; но они не с'ет по големи шовинисти од бугарите. Србите с'ет националисти, со арно сознајани народни идеали и интереси, кои шчо, со труд, наука, перо и дипломатија, сите, како еден чоек, одат по еден обшч за сите пат, и за тоа одржуваат победи над бугарите на секој рачкор. Србите с'ет шовинисти; они с'ет отчајани во борбата со своите непријатели за зашчита на нивните национални интереси. Но, ако порамниме србскиот шовинизм со бугарскиот национален индиферентизм и и разгледаме од македонско па и од обшче чоекко гледиште, то ке требит да признаеме, да србскиот шовинизм, како резултат на основио изучените народни интереси, стоит многу по високо и многу по горе од бугарскиот национален индиферентизм, кој е'ет резултат на отсатствије на секоје разбираи'е на бугарските државни интереси. Во тоа време, кога србите од кралот и министрите до последниот србски амалин с'ет националисти и наог'аат за нужно сите да се сплотат во едно, за да достигнат со обшчи сили народните идеали, бугарите се цепат на социалисти и сакакви друзи — исти, кои на малу сакаат да оправдаат послицата, да сојединеи'ето праит силата. — Туку с'е тоа е'ет резултат на политичната зрелост на народот: србите во течеи'ето на цел век изработуваат националните идеали и изучуваат националните интереси, а пак бугарите го праат тоа само во $\frac{1}{4}$ век.

Како и да е'ет, но одделеи'ето наше од бугарите ке ни даит можност критично да се односуваме кон

бугарските работа, а не слепо да ѝ копираме, и да насадуваме во Македонија, на место национализм, социализм, како што го праела тоа внатрешната македонска револуционна организација. Значит одделувањето на нашите интереса од бугарските, покрај другото, ќе не избави од положението, како мајмуни да копираме бугарските неомислени постапки, а на вера да пријамеме бугарските уверенија, да ѝ ет Бугарија нашата арнотворка, а Русија нашиот нај голем непријател; оно ќе развиеет во нас критичен однос кон нашите и туѓи постапки.

А от тоа одвај ли можат да имат по големо оправдаије на сачествувањето и програмата на нашето другарство. Ако ѝ ет така, то не на остаат ништо друго, осим да му се помолиме на Господ, да умножат македонски другарства, подобни на Петроградското — „Св. Климент“ на секаде, кај што живеат македонци

Националниот сепаратизм: земјишчето на кое се имат развиено и ќе се развиат за однапред. *).

На првото заседаи'е на Бугарцкото Студентско Другарство во Петроград от таа година јас рекоф неколку зборови за резултатите на сегашното востаи'е во Македонија. Тие резултати јас и резимираф во два пункта: 1, Македонија после востаи'ето јет загубена за бугарцката народност и 2, македонците ќе си сознајат грешките, шчо беа причина на нестреките од востаи'ето, ќе се откажат од досегашното напуваи'е на националното нивно самосознаи'е, и ќе отворат систематична борба на сите национални и верцки пропаганди во Македонија, во тоа натре, и на бугарцката, за да можат, со одделуаи'ето на своите интереси од интересите на пропагандите, да достигнат национално објединуаи'е помеѓу себе.

Јас рекоф тогај, оти таква јет действител'носта, која не ќе се аресит на мнозина, но јас не можам да зборуам, шчо ќе се аресит на некого, а тоа, шчо јет свршена работа, со која рано или поздно, ќе треба да се бројат јужните словени, па за тоа јет пушно да се знајат воото течеи'е стред македонците, за да се определ'ат јасно односите на јужните словени кон него, и да се избегнат безполезната и вредител'на борба измеѓу ниф.

Мнозина ќе речат, оти моите утврдуаи'а за некакво ноо течеи'е во развиаи'ето на националното самосознаи'е стред македонците јет само мистификација на неколцина македонци, но да таа мистификација немаат под себе земјиште, и за тоа, како шчо се

*) Прочитано на III-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св Климент“ на 19-и Октом 1903 г.

имат скоро појавено на белвиот свет, исто така скоро ќе исчезнат од него.

За да се увериме во тоа, дали мојве заклучувањата за резултатите на востаајното сепаративно, или пак возразувањата на мојите противници, ќе треба да се разгледаат тиеа собитја од најновата историја на Македонија, во која најсилно се прояви националистичкото самосознаање, а имено, ќе треба да се разгледат: возбудувањето на македонците; собитјата, што послужиле како причина да се пробудит народниот дух на македонците; какви размери и каков праец зе тоа пробудување? во какви односи стаана македонците со нивното национално пробудување кои балканските народности, и дали положбата, која земат сега внатрешната револуционерна организација во прашањето за народноста на македонците словени ет такво, од која не можат да се идат по тамо, или пак треба од него да се направат уште еден чекор, и македонците да се дават приврженици на националистичкиот сепаратизам со приимањето за опш македонски литературен јазик, централното македонско наречје? И најпосле, ако организацијата и македонската емиграција во Бугарија, особено тој дел од неа, што имаат, или државна служба со убав плаќи, или се занимаат со журналистика, и со тоа имаат убав доод и големо влијание на бугарските работи, така да се даваат со кандидатура на министерски постов во Бугарија, или си имаат други згодни предпријатја, — дали, велам, и без помошта на таа наша колонија, ет возможно некако особено проявување на нашето возбудување, а имено во таков смисл, како што го упоменаф т. е. во полно одделување на нашите интереси од тие на балканските народи и во развивање меѓу македонската интелигенција и народ македонско народно самосознаање?

Згорен поглед на собитјата, што изврвеа пред-
востааин'ето ни докажуат, оти нај силниот толчек кон
национално собудуаин'е на македонците ни послужи за-
фатокот на србцката пропаганда во Македонија. До тоа
време нашето национално самосознаин'е беше само раз-
будено на полониа. Специјално со прашаин'ето за на-
шата народност никој не се занимааше. Се велехме
вистина „бугари“ и „рисијани“ во национална смисла,
но зашто тоа ѝет, и али ѝет на вистина така, ние не
се запитуахме многу многу.

Врските наши со бугарите станаа многу тесни со
обшчето положјеин'е во Турцко: ние бефме брајк'а по
судбата си, и бефме во ѝеднакви односи кон правител'-
ството и фанариотцкото дуовенство. Обшчноста во суд-
бите наши ни закрепи обшчето име бугари уште до
ослободуаин'ето на Бугарија, које си остана по тради-
ција во Македонија и по ослободуаин'ето на првата.
На таја основа бугарите вклоа својнте претенции на Ма-
кедонија, и македонците очекуваа ослободуаин'е од Бугарија.

Но конкуренцијата со Бугарија од страна на Србија
во македонското прашаин'е од политична и национална
страна извика на политичната сцена и самите маке-
донци. Македонците зафатија усилено да се интересу-
ваат со прашаин'ето за нивната народност и нивната
судбина.

Одот на тоа национално пробудуаине, као и ре-
зултатите, кои кои приведе оно, се предстауваат при-
ближно во тој вид:

Србите и бугарите зафатија да оспоруваат ѝеден у
друг праата на Македонија: и ѝедните и друзите вел'ат,
оти цела Македонија била нивна. Њединте си викаат како
свидетели за спраедливоста на нивните претенции ѝедини,
друзите друзи авторитети.

Постред тој безкрајен спор меѓу двата братцки саседни
народи, македонцкото словенцко населјеин'е, зарди кои

они се караат малце по малце здреет во национално самосознааи'е, и сакаат да се ослободат од опекунството на саседните народи, за да можат само да бидат вршител' на судбите си.

Македонците бараат национално објединуаи'е помеѓу нив, но при тоа сакаат тоа објединуаи'е да стани, не на нова почва, не да се зафатит од ново, зашто таква објединуаи'е ќе требат многу време, а објединуаи'ето беше важно, како средство за достигнуаи'е политична слобода. За тоа објединуаи'ето беше зафатено на почва на тоа, што се велеа македонците бугари.

Мислата за национално објединеи'е на македонците, и ако под маската бугарска, се зафати во 1890 г. Во крајот на 1889 год. се префрлиа во Бугарија 30—40 души ученици и студенти македонци од Белград во Софија. Тие ученици сепе душата на сите собитија во Македонија од тогаш до сега. Овие беа запознајани со Србија и Бугарија, со јавните култури и цели во Македонија. Овие и сознаа опасноста за дележ на Македонија меѓу тие две држави, ако да бидат македонците сами да не се вооружат, за да си извојуваат сами, со свои собствени сили и средства слободија, и со тоа да предупредат дележот на Македонија.

По јавна иницијатива приен се образува во зафатоко на деветдесетите години едно национално сепаратистично движеи'е со цел'а да се одделат интересите на македонците од бугарските со возведуаи'е на едно од македонските наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистичко движеи'е на македонците во Бугарија беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движеи'е на македонците не се ареса на бугарското стамболовско пријателство, које забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит македонците сепаратистички. От тоа време уште побегна Дамјан Груев, кој што

беше во бројот на македонците ученици, што поминаа од Белград во Софија и во бројот на сепаратистите.

Немајќи во Бугарија почва за национален сепаратизм македонците, што пребегаа од Белград во Софија, се зафатија со образувањето на револуционни организации во Бугарија и Македонија. Видните македонци револуционери сепаратисти, како Делчев, беа само ученици на првото поколејие македонци, ученица србски и бугарски. Исто така и Сарафов и другите по доцнежни револуционери се јавија само нивни продолжатели и последуватели, но не иницијатори на револуционата организација.

От симно зафаток на револуционата организација македонците во Бугарија или со бугарско образување, работеа под маската бугари, једно за тоа, што така се викаше голем дел од населението, а друго, што по тој пат можеше да се добијет поддржката на бугарското прателство, на бугарскиот народ и бугарската екзархија.

Играта, одиграна од нив, имаше положив и одрични резултати. Меѓу првите требит да се однесат 1, македонците, со објединението си за преследување интересите на својата татковина, станаа важен фактор, којшто на вид влезе во союз со бугарскиот народ и сите негов официјални претставители за достижење на вид общербугарски интереси во Македонија, а во сашност, со тоа направ бугарскиот народ и неговите официјални претставители и учрежденија орадни за свои собствени чисто македонски цели и интереси; 2 македонците од сојузници со бугарите во решението на македонското прашање станаа господари на тој сојуз, во која што бугарите зафатија услужливо, а по некој пат и со гореч во душата нивна, да исполнуваат барањата на македонците.

Кон така и македонците зафатија да знајуваат, оти онв сакаат „Македонија за македонците“, оти тие сакаат авто-

номѝа за Македониѝа, а не соѝединувањ'е со Бугариѝа. Бугарите, „скрепя сердце“, можеа да чуѝат таква новост, коѝа не можеше да бидѝт ѝим приѝатна. Но македонците ѝ усно-коѝуваа бугарите: чекаѝте вие, нека ѝи даат ѝам авто-номѝа, па-ке-видѝте, отѝ-после-неколку-годиниѝа таѝа Македониѝа ќе бидѝт бугарцка, зашчо поекето од македонцката ѝнтелегенциѝа добѝа образувањ'ето си во Бугариѝа. Надворешниѝо свет пак го уверуваа, отѝ историѝата со Источна Румелиѝа не можѝт да се повторѝт ѝ со Македониѝа, зашчо во Македониѝа ѝмат многу народности, а не две-три, отѝ сѝте тѝе народности, како ѝ сѝте саседни балкански дрѝаѝи ѝ големите дрѝаѝи, ќе можат да побркаат ѝа соѝединувањ'ето ѝа Македониѝа со Бугариѝа. Наѝ-после заѝауваа: каков ѝнтерес ѝмаат македонците да се присоѝединуѝат до Бугариѝа, кога од тоа присоѝединувањ'е ќе ѝмат полза поеке Бугариѝа, отколку Македониѝа?

Македонците не се установѝа ѝа таѝа двоѝна игра со различни заѝуваѝа ѝа бугарите ѝ ѝа Европа. Тѝе пренесоа центрот ѝа револ'уционата организациѝа заѝедно со сѝте национално-политични прашаѝа ѝа Македониѝа, за да бидат слободни во своѝте постаѝоѝи од бугарцкото прѝител'ство

Во комитетите во Бугариѝа зафатиѝа да пропагандирааѝа полно оддел'увањ'е ѝнтересите ѝа Македониѝа од ѝнтересите ѝа Бугариѝа.

Се зафати енергичната работа ѝа Сарафов, заѝедно со комитетите, прѝедседател'ствуѝани од него. Сарафов, како прѝедседѝик ѝа Врховѝиѝот комѝитет во Софиѝа, работеше, сосем не сообразуѝаѝи се со бугарцкото прѝител'ство. Ѓа Сарафов не му сочувствуѝаше бугарцкото прѝител'ство ѝ кѝ'азот, со друзѝи зборѝи: комитетот, ѝа коѝ шчо, прѝедседател'ствуѝаше Сарафов се придрѝуѝаше во македонцкото прашаѝа ѝе ѝедна таква програма, тогаѝ за тогаѝ само политична, изработена ушче

от понапред, на која тие, што сепрега ги призиваа да бранат бугарските интереси, не сочувствуваа, а тие, што со-стауваа толпата, со дружи зборови, бугарскиот народ, сочув-ствуваа. От тука јет јасно, оти бугарите је голтвваа пил'ч-л'ата и касно јет да си испраат грешката.

Правителството направиле усилии да поврнат изгубеното, но уви! — било касно. Врховниот комитет во Софија се класе под председничеството на ген. Цончев, бугарин, л'у-бимец на кн'азот. Но македонците во Бугарија убедниа бугарското население во правотвора на нивната програма за полно одделување на интересите на Македонија од интересите на Бугарија, покажаа политиката на правителството, на кн'азот и на „генералскиот комитет“ или комитетот на Цончев-Михајловци, како егонична и добија во Бугарија по голема власт над „генералскиот комитет“ и над правителствената политика во македонското прашање. Таа сила главно се поддржуаше со полната солидарност на „Сташишевскиот врховен комитет“ со „Натрешната Организација“.

И така комитетите, а заедно со нив, и уопште македонците се ослободуваат од влијанието на бугарското правителство, создаваат своја независна програма за работа, таа програма пропагандираат во Бугарија и со неа добијаат влијаније на бугарскиот народ, а преку него и на правителството.

Откако се укорени така македонското „дело“ во Бугарија, македонците зафатниа да одат и во Србија и тамо да излагаат својата програма на правителството и на србскиот народ. Сарафов, Радев, Јанков, увераваа, оти они се борат со девиз „Македонија за македонците“, за сите македонци без разлика, и оти никој пат Македонија не ќе се соједини со Бугарија. Не јет ли јасно и от тие постапоци на македонските водачи, оти македонците зедоа сами да решаваат судбите на Македонија, и оти они во својата тејност сепрега готов

да се столкуваат и да согласат интересите на својата татковина, не само со Бугарија, но и со другите балкански држави, откако се дадат от страна на Македонија некои задолжителства на тие држави за оказаната нивна помош?

Од дотука реченото јет јасно, оти борбата меѓу Бугарија и Србија за влијание во Македонија во резултат даде развијане на сознанието, да судбите на Македонија треба да сеп во рацете на македонците. Македонците се организираат со сознание своите права на својата татковина и својот долг пред неја. Со организирањето си, македонците станала главниот фактор во решението на македонското прашање, как во своите очи, така и во очите на Европа. Од востајето со нас се цермонат; до него на нас гледаа како на една неопределена маса

Тие сеп сите резултати од досегашното ни самосознание. Организацијата со постепено одделување на македонските интереси од бугарските, со земањето на македонското прашање во своја рац и нај после и нај многу со сегашново востајето во резултат достигнува тоа, што не предполагаше: на место слободна да бараат, сега во Македонија мнозина сеп убедени, да ни требаат полно пресечување на врските со сите балкански народности и култивирање на се, што јет во Македонија оригинално и своје: јазикот, обичаите, историјата, писменоста, народната словесност и пр

Тоа нешто не се предвидуаше, зашто се мислеше, оти името „бугарин“ ќе ни донесит се, што очекуафме од народното движење. Но во расчетите се излагафме. Заједно со ариотните за интересите на Македонија, изброејни по горе, името бугарин донесе и одречни резултати за револуционото „дело“. Името бугарин п неједнаквите уверења пред Бугарија и пред Европа за судбата на Македонија по нејното ослободување сос-

тајна полно недоверие кон нашето „дело“ от страна на европејците, мислејќи го за итрост, не македонска, ами бугарска, и за маневр на бугарското правителство да се решат македонското прашање по скоро. Сиромашкото бугарско правителство се најде во небрано лојзе во македонското прашање: македонците го нзиграа и го употребуваа како средство во своите цели, а европејците го обвинуваа во итрост, от кои што тоа сиромашкото беше далеку. И така името бугарин присвоено от комитетите и организацијата за македонските словени, и сојединувањето на нашите интереси со ните ресите на Бугарија во агитацијата на комитетите у бугарите, беа причина, сета македонска работа да се припишат од Европа на Бугарија и бугарите, а катобугарско надворешно јавување да се не поддржуат.

Малу тоа: името бугарин, које застапуаше да се односуат европејците со недоверие кон работата на организацијата, видејќи во неја сакање на Бугарија, со револуција да нарушат равновесието на Балканскиот полуостров, и непостојанството на бугарската надворешна политика, навраена, сега против Русија, сега со неја, послужија за причина да се согласат Русија и Австро-Унгарија, заедно со взаимно согласие да решаваат балканските прашања. Тоа согласување од 1897 год. беше направено против Бугарија, како мина подстрекателка на македонците, но неговите резултати беа вредителни, не за Бугарија сама, зашто во бугарските внатрешни работи никој нема право да се набркува, а за нас македонците. Тоа е отрицателната страна на првиот период на националното ни самосознање; тоа е причината на неуспехот на воставањето ни. Неуспехот значително главно се должи на името бугарин, усвоено и пропагандирано од револуционерите.

Воставањето направено е во животот и националното самосознање на македонците словени. Ово

ке натерат нашиот народ и неговата интелегенција да погледат назад на своите упушчења, от кои произлезе неуспех на востаањето. Оно ке натерат македонската интелегенција со различни образувања да се сплотит во едно, за да обединит народот ни, но веќе, не на таа основа, што си покажа сета своја несостојателност, а на друга, на чисто македонска. Востаањето ни покажа, оти ние македонците не можеме да очекуваме помоќ од никој од балканските држави, оти решењето на нашето прашање е сето во рацете на Големите Сили, и за тоа нам и не ни треба да соединуваме и зборуваме нашите интереси со чии и да бидат словенски на Балканскиот полуостров. Нам ни требаат внатрешно обединување меѓу себе: не ни требаат во Македонија ни срби, ни бугари, ни грци, оти не сме ни едното, ни другото, ни трето; не ни требаат патриархисти, екзархисти, оти ние сме само православни христијани. Делењето е искусствено создадено од балканските држави, намерени да делат Македонија со стеченје на обстојателствата. Но македонците, на сегашната степен на нивното национално развие, не сат материјал во рацете на малечките балкански држави, ами сат силен етнографско-политичен фактор, от кој што повеќе зависат судбите на Македонија, отколку од малечките балкански држави. Тие македонци, што покажаа таква способност во своето национално-политично организирање, што покажаа таква примерно жртвување со своите интереси во полза на интересите на својата татковина, не со помалечок успех, ќе можат да организират секакви препиаствија на националните и религиозни пропаганди, што сепат денеска народот наш на делови враждебни еден кон друг.

Организацијата и македонците до сега на далеку растојање оддалечуваат интересите на Македонија од бугарските. От тоа положење до полното отцепување од

Бугарѝа и до обѝавуаѝнето Македонѝа за оддел'на од Бугарѝа и Србѝа етнографска област имат ѝеден рачкор Тоѝ рачкар ѝет необходимо следствѝе на неуспео на сегашното востаѝн'е. Тоѝ ѝет на полонна напраен. Полното отцепеѝн'е на Македонѝа од балканцките државѝи во етнографцки однос ќе испливѝт на ѝава со успокоеѝн'ето на Македонѝа

Набркуаѝн'ето на бугарите и србите во Македонѝа беше предизвикано од некоѝи обстоѝател'ства: македонците идеа рака за рака со бугарите во црковното прашаѝн'е; от тамо раширеѝн'ето власта на екзархиѝата во Македонѝа. Србѝа се набрка во Македонѝа откако изгуби надеж да си присоеѝданиѝт Босна и Ердегоѝна.

Но сега и за нас македонците настаѝѝа нѝи обстоѝател'ства, коѝи ќе не потресат, и ќе ни кажат нѝи патишча, по коѝи шчо ќе требаѝт да одѝме однапред. Претенциѝите на Србѝа и Бугарѝа, од ѝедна страна, ни покажаа, оти само конкуренциѝата на тѝѝе две државѝи не застауат да робуаѝме уште на неопреѝеѝен срок; од друга — тѝѝе претенциѝа ни подтврѝѝа и без тоа известната истина, оти во цела Македонѝа имат само ѝедна а не неколку словенцки народности.. Значѝт делеѝн'ето ѝет искуствено и од борбата со него наѝи напред ќе требаѝт да се зафатѝт нашата нѝа работа во по натамошното развитѝе на националногѝо ни самосознаѝн'е.

И така имиѝн'ата: србин, бугарин и грк си изслужиѝа соѝѝата служба во Македонѝа и за нѝѝ там немаѝт поеке место. Време ѝет да ѝи заменѝт ѝедно обшчо за сѝѝе македонцки словени име — името „македонец.“ Таѝа смена ѝет само логично следствѝе на досегашната работа на македонцките комитети, организаѝѝи и интелигенцѝѝа и се барат од обстоѝател'ствата. Таѝа смена частѝчно неке ѝет настаѝѝа и не ѝет далеко тоѝа време, кога таѝа ќе торжествуаѝт.

При сѐ горереченото за ноото течеи'е во развиаи'ето на националното самосознаи'е у нас, ми се чинит, оти пак мвозна од вас, ќе видат во моите мвеи'а и збори само една мистификација. Можит, мвозна ќе се завитаат: 1, ако до сега комитетите имаат играно двоина рол'а: на бугарите им имаат вел'ано, оти македонците сѐт бугари и іедеи ден Македонија, како и да бидит, ќе се соіединит со Бугарија, а на европејците им вел'ат, оти они бараат автономна Македонија само за македонците, оти се немаат никаква мисл'а за соіединуаи'е, со Бугарија, то откаде іас знам, оти комитетите іа лажат Бугарија, а не Европа? Можит да бидит сосим противното на тоа, шчо рекоф іас по горе за комитетите т. е. тиіе сѐт готви да дадат на Европа секакви гарантіја, Македонија да не се соіединит со Бугарија, но они никоі пат не ќе склонат да се упразднит во Македонија бугарцкиот іазик и бугарцкото име во полза на централното македонцко наречіе и името „македонец“, со друзи збори, то, шчо кажуаф іас, да ималосамо іедеи чекор од тоа положеи'е шчо се држаат македонците и македонцките комитети во македонцкото прашаи'е кон Бугарија, до полното отцепуаи'е на Македонија и македонците од бугарцките национални интереси, не іет прао, зашчо, не іедеи чекор, ами цела пропаст оддел'уат іедното од другото, и комитетите ќе покажат иаі силно сопротивуаи'е на ноото течеи'е; 2, ако се допушчит, оти комитетите никоі пат немаат да се согласат на упраздуаи'ето на бугарцкото име и іазик од Македонија, а заіедно со него ќе бидат против ноото течеи'е и сета македонцка интелегенција со бугарцко образуаи'е, то откаде ќе поцрпуат ноото течеи'е сила за себе? Која ќе бидат теоретиците на ноото течеи'е, каде тиіе теоретипи ќе развиваат својата деіност, каде и каква ќе бидит

ливната аудиторџа, откаде ќе се зимаат средствата за пропаганда и нивното намера, како ќе проникнат таа во народот и како ќе се поддржуваат во него? Откаде ќе се најдат средства за нивни учебници, кои ќе ги приготвуваат, на чии средства ќе се содржуваат школите со македонски јазик? — Очигледно, едно комитетите и македонската интелегенција во Бугарија зафатат да се противат на нивното течење, или, ако не му се противат, просто не го поддржуваат, јасно јет, оти од него немаат да останат ништо: фантазиите на неколкуна македонци ќе бидат осмејани и појде ништо.

Така ли јет во саканост? Да разгледаме до колку можат да бидат основани таквија предположувања — сообразувајќи ја?

Прво ќе прегледаме прашањето: во каков однос комитетите и македонската интелегенција ќе станат кон едно ниво национално течење среди македонците, кои барат не само политично, ами и национално и религиозно ослободување на Македонија т. е. кон едно течење, што прокламираат „Македонија за македонците“ против сите претенденти на Македонија, во нивна брзина и против Бугарија и бугарите? Да си представиме, оти тоа ниво течење јет незначително. И во тој случај треба да се реши прашањето за односот кон него. Ако нивното течење од гледиште на комитетите јет нешто опасно и нежелно, то тоа треба да се искористи уште во самиот зафаток; ако тоа само по себе немаат почва, то треба да се предостанат само од себе да исчезнат; а ако јет полезно за Македонија, то ќе треба да се поддржи од нив.

Прашањето, дали нивното течење имаат биднина или не, ќе се разгледат по долу, откаде ќе се види. Оти оно, ако се предостанат на само себе и се игнорират, ќе се развиваат само, а не ќе опаѓаат. За тоа, имајќи пред вид, оти нивното течење само од себе ќе

растит, треба да се разгледат прашаието, али комитетите ќе се борат со него, или пак ќе го поддржуваат?

Прво се питат: дали комитетите, расудувајќи логично, можат да објават војна на поото течеи'е? Може да се допуснати, оти таква војна може да се очекува, затоа во комитетите имаат членови, не само македонци, ами и бугари, и последните некои пат не ќе се согласат со поото течеи'е, оти со него ќе се закопаат бугарските интереси во Македонија; исто така имаат и меѓу македонците, членови на комитетите, лица, кои ќе расудуваат така: сега на старост ние не можеме да учиме нов јазик: бугарски знаеме и бугарски ќе зборуваме, — ние сме бугари.

Малу тоа. Мнозина, па и нај големиот дел од македонската емиграција во Бугарија ќе се противат на поото течеи'е по чисто егзистенчни сообразаи'а. Поеке од 5,000 души македонци имаат во државна служба само во Софија. Не по малу имаат кандидати на служба. Измеѓу таа македонска интелегентна емиграција има мнозина, или што имаат, или имаат високи должности, пак и кои сепреведенти и кандидати на ниф, во тој број и на министерски портфеил'. Се знаат, оти сите тие господиновци имаат најгоре от сè своите лични интереси. За ниф интересите на Македонија сепреведно средство да добијат служба и да се одржат на неа. И интересите на Бугарија, не Господ знаат, што означават. Но за да се исполнат нивните егзистенчни планови за убава служба, они сепреготви да се покажат поеке бугари од самите бугари, да играат от себе рола на бугарски шовинисти, со неа да експлоатираат и бугарскиот к'аз и интересите на Македонија, и на бугарскиот народ, и европејското општествено миеи'е, со једен збор, да лажат, и на десно, и на лево, под вид да исполнуваат некаков патриотски долг, а во саканост да добијат служба, власт и популарност. Једно македонската интелегентна емиграција

се состојат главно от таквија лџа, што си имаат со-
јединено своите интереси со Бугарија и се облизуваат
околу бугарцкиот кн'аз, кој што по кефот си клаат и
сфал'ат министрите, и кои што можат да клаат за ми-
нистри, не само луг'е, кои што имаат малу популар-
ност сред бугарцкиот народ, но и таквија, што не-
маат сосим партија и сет „независими“ т. е. „и тука
го клаваат и тамо го клаваат“, — једно имаме луг'е,
што мисл'ат, оти главното достоинство на чојка јет, не
честно да служат на својот народ, ами да втруат т. е.
да лажат, в десно, в лево, — то природно јет, оти ноото
течејн'е во развијан'ето на националното самосознајн'е
на македонците не ќе стретат поддршка во нашата
емиграција во Бугарија.

Немаат што да се зборит за учение македонци во
Бугарија: тие једвогласно ќе речат, оти ноото течейн'е јет
просто апсурд, оти никој пат немало македонска народност
и сега ја немаат; оти македонците сет бугари и пр. Секој
пат и на секаде јет бивало така и така ќе бидат сега и
кај нас. Учение, аристократијата, интелегенцијата и во-
обшче обществените класов, кај што се имаат лични ин-
тереси, стари традиции и предубедејн'а се борат со новите
течејн'а, кај што се наог'ат истината и правната. Тие
течејн'а се укоренуваат прво во долните класов и уопште
во луг'ето без предубедејн'а, готов да се борат со тие
предубедејн'а во зашита на новите идеи, от осамшествуај-
н'ето на кои ќе зависи, не само нивната, но и стрек'ата на
живниот народ. За илустрација на одот и на резултатите на
борбата меѓу стари и новите течейн'а, доста јет да си
припазиме борбата на русанството со јазнчеството
реформирајн'ето на Русија от Петр Велики, возродуај-
н'ето на чехите, литовците, прописаната реформа на
Вук Караџиќ и пр.

Туку да оставиме излезот на борбата меѓу старото
и ноо македонско национално течейн'е да се задржиме

на прашааи ето за односот на комитетите кон ноото течеи'е. Јас по горе рекоф, оти по големиот дел от члените на комитетите ќе бидат за борба со ноото течеи'е. Но како ви се чинит али таа борба ќе бидит победоносна за ниф? — Не. — Она само ним ќе им испопат гробот. Она ќе компрометират и бугарцката политика во Македонија. И ето зашто.

До сега комитетите кажуваа на надворешниот свет, оти они работат само за „Македонија за македонците“ и сет готов да дадат секакви гаранции да не стаинт присоединуаи'е на Македонија со Бугарија. Бугарија искажуат истата политика во македонцкото прашаи'е. Комитетите вел'ат, оти се готвеше и стаиа обшчо македонцко востааи'е от сите македонцки народности заедно, а не само од „бугарите“. А кога им кажуате: једно востааи'ето јет обшчо от сите македонцки народности, то зашто комитетот заседаат само во Бугарија, а не и во Србија, Влашко и на друго место, тие одговараат така: от тоа, шчо комитетите заседаваат во Бугарија, грешно јет да се праит заклучок, македонцките комитети да сет бугарцки; за македонцките комитети Бугарија не јет нишчо поеке од једна држаа, шчо окажуат гостеприимство на македонците и им даат слободаја да работат слободно до колку таа работа не наносит вреда на држаата; т. е. Бугарија во македонцкото востааи'е играт само рол'ата на Караилашко во бугарцкото востааи'е. Бугарија кажуаше истото. Европејците, се разбврат, не веруваа на тоа. Ами сега, колку лажовни ќе излезат твја увереи'а и на македонцките комитети и на Бугарија, ако и једините и друзите, от пасиен однос кон једно ноо течеи'е, шчо барат „Македонија за македонците“ а не за бугарите, или од пронизируаи'е со него, стапнт во борба со него? Таа борба ќе свалит маската и од једните и од другата и ќе востанонт сим-

патвиште на европејското общество и европејските прателства во полза на неото течеи'е и против лажливците. А без Европа и Русија, ни комитетите, ни Бугарија, не можат ни на јота да изменат судбините на Македонија.

А једно јет така, комитетите од проишчен и пасивен однос кон неото течеи'е ќе требаат непосредствено да преминат до негоото поддржуаи'е. Ето го одгоорот на прашаи'ето, какво можат да бидат односот на комитетите кон неото течеи'е?

Сега да поминиме до другото прашаи'е: от каде неото течеи'е ќе зимаат сила, ако македонската интелигенција и комитетите во Бугарија зафатат борба со него? Со што располагаат оно?

За одгоор на тоа прашаи'е требаат во неколку рески да се одбележат рол'ата на Србија во македонското национално возродуаи'е. Да пренебрегуат чоек со деловеи'ето, што го имат земено Србија во македонското прашаи'е и со нејната рол'а во македонското национално возродуаи'е јет лесномислено. Даже можат да се речит, Србија да изигра во нај новата историја на Македонија по голема рол'а од Бугарија. Кога Бугарија со шум сакаше да реши македонското прашаи'е, водена за носот од македонската емиграција, Србија тио, со голем успеф рабеше во Македонија напотно согласно со србската погоорка: „тиха вода брег рони“. Беше време, кога ролите на тие две држан беа обратни т. е. Србија шумеше а Бугарија работеше.

Да бидиме по јасни.

До српско-бугарската војна во 1885 г. бугарите тио работеха во Македонија. Сливница им покажа на србите, оти ако једна Бугарија со Источна Румелија можат да покажат на Србија једна Сливничка поразија, то сојединената Бугарија, заједно со присојединената до неја Македонија во бидно време можат и со-

сем да победит и поробят Србија. Сливница натера Србија да зафатит една нова борба со Бугарија за Македонија. Нај напред таа борба беше на книга: србите докажуваа со громки и плитки фрази, оти они имаат поголемо право на Македонија од бугарите. От тоа поминаа пак на громка, но безрезултатна пропаганда во Македонија: наобек'аа на македонци, млади ученици, от бугарски и грчки сколии златни гори за во Србија. Патриотичното пропагандно другарство „Св. Сава“ од 1888 година отвори пансион за своите ученици стипендијати. Во 1889 година бројот на стипендијатите на тоа другарство се уголеми, за да се умалит по неколку месеци: во ноември месец на таа година околу 40 души ученици македонци, една тайно, други јавно и демонстративно, поминаа од Белград во Софија, за тамо да се учат (се разбираат со бугарски пари). Тој неуспех не обескуражи одважните срби: другарството „Св. Сава“ отвори патриотична подписка во Србија за постројување на зданије на другарство за пансион и за своја пропагандска сколија. Во 1890 год. се издигна големо триумфално зданије, во кое од јануари 1891 год. се отвори пропагандската „Богословско-учителска сколија“, за да се затворит по половина година. Но за тоа Светосавското другарство за таа половина година направи доста шум: во неа осим науките имаше и воена гимнастика и маршеи на учениците со музика по Белград и неговите околии и патување на летото по Србија, каде се произнесуваа громки тостови. Со тоа се сврши шумот во Србија, а србите зафатија да работат тито и упорно: пропагандата помина од патриотското другарство во рацете на министерството на надворешните работи. Министерството првио ја праќаше своите стипендијати во српските провинцијални градишта, за да се учат, а после ја собираше во Белград во специјални или великата сколија.

Работеин'ето на србите не остана без резултати при решааин'ето на македонцкото прашаин'е. Србите со своите школии во Македонија успеа да создадат во европејцкото и руско општествено мислеин'е нл'узија, да имат срби во Македонија. Иедно подобна нл'узија поминуат пред прател'ствата на Великите Сили за факт, то јасно јет, оти при решеин'ето на македонцкото прашаин'е требит да се имаат пред очи и бараин'ата на србцкото прател'ство. Следствено, Србија при таа борба достигна поеке од Бугарија, која со шумот, што подигна, остана со загуби, а не со добит. Ако да не се јавеше ноото течеин'е во развитието на националното самосознааин'е меѓу македонците, кои ќе приравнит загубите на Србија со загубите на Бугарија, то можат положно да се тврдит, оти од востаин'ето бугарцките интереси во Македонија само пострадаа, а србцките само се уголемиа.

Но србцката пропаганда осем нл'узијата за србцка народност во Македонија и побркуаин'ето да се решит македонцкото прашаин'е во полза на бугарите, имат и други резултати.

Во зафатокот на нивната пропаганда, србите и ве мислеа да ѝ праат македонците срби; тие сакаа просто да создадат во Македонија, редом со бугарцките, и србцки интереси, така, да во време решеин'ето на македонцкото прашаин'е, да добијат колку се можит по голем дел од неја. Таа цел'а се достигаше, једно со изјавуаин'е историцки и други праа и сообразуаин'а, а друго и главно со инакво постааин'е прашаин'ето за народноста на македонцките словени. Последните можеа да се истаат, или како нешто стредно меѓу србите и бугарите т. е. ни срби, ни бугари, а просто македонци или македонцки словени, или како срби. Првата теорија имаше по малу последуачи и беше предназначена за нред европејцкото општествено мислеин'е. Но на таа теорија беше затворен входот во Македонија, како и во сите тие

средина, откаде излизаа пропагандистите. Таа теорија беше опасна за србските интереси во Македонија, зашто ќе повлечеше по себе согласието на Србија да се образуат оддел'на македонска држава и со тоа Србија не ќе добиеше ни еден дел од неја. Втората теорија, т. е. сите македонски словени сепак исто таквије срби, како и бошњаци, црногорците и пр., се укорени во Србија. Со тоа србите лажеа, не само европејското општествено мислење и македонците, но и сами себе: тие зафатија да пропагандираат истата идеја и стред србите со помоќта на школи и книги. Последните беа и сепак сите тенденциозни во прашањето за народноста на македонците. Ил'узиите на европејското општествено мислење за србски интереси донесе своите плодови. Ил'узиите на самиот србски народ пак не ѝет без резултатно: во случај на војна за Македонија со кого и да ѝет, србите, како еден, сите ќе се наврлаат на непријателот, — србската војска со нај силно патриотско осек'ање ќе се бијет за Македонија.

Србските усула, да се прегледат од научно гледиште македонското прашање, се увенчаа со успеф. Бугарите можат да се утешаваат да ѝет прашањето за народноста на македонците решено во нивна полза. Ови можат да му турат нему крст. Но не го праат тоа дружителите учени. Сега веќе имаат представители од науката, како проф. проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, П. А. Лавров и В. Јагич, кои гледаат на македонските наречја, како на одделен представител на словенската фамилија од јазичи. Тоа прегледување е такво решење ѝет србска научна победа.

Србите направја преврат и во понјатијата и стремјите на македонците, преврат вистина не и во нивна полза, но уште по малу во бугарска. Ови сакаат да ѝ напраат македонците срби, забранувајќи да се обраќаат пропагандата со нишф инак, осем како со „прав“ и

„чисти“ срби. Тоа не стана. Македонците зафатива да се задолбочуваат во прашаињето за нивната народност и интереси, и дојдоа до заклучок, да не сет они, ни срби, ни бугари; да немаат за ниф, ни бугарцки, ни србцки, ни грцки интереси, а да имаат само македонцки. Србите не достигнаа крајниот предел на нивните стремежи, но достигнаа таков предел, од кој што вистина не можат да се одит кон така, но кој што можат да успокоят по умерените елементи во србцкото општество и народ.

Одот на србцкото влијаније во развијанијето на народното самосознавање у македонците и неговите резултати се представуваат во тој вид:

Во 1889 год. во Белград во пансион на Св. Савцкото Другарство на Космајцка улица имаше околу 50—60 души млади македонци. Меѓу ниф немаше „старо-србјанци“, а сите беа само од Македонија и по нивното образување, до идејното нивно во Србија, во бугарцки или грцки школи, се делеа на: „бугараш“ и „гркомани“. Меѓу ниф „србомани“ немаше.

Старите „бугараш“ заједно со поопрестигнатите таа година и со некои „гркомани“, на број околу 30—40 души, једни тајно, други јавно и демонстративно, заминуваа во Бугарија. Тие млади македонци, воспитувани во Србија во народен, т. е. во дух да лубат најнапред својата татковина и својот народ, на после човечеството, заминувајќи во страната, кај што немаат национално самознавање, а на место него постои индиферентизам кон народните интереси, внесоа во неја нова струја од национално воодушевување и работење за ослободувањето на Македонија. Они составија во Бугарија основата на работењето во полза на Македонија.

„Гркоманите“ во Белград од година на година се уголеμουваа со нови „гркомани“ и „бугаромани“, но и једините и другите натре во Србија мачно се преобр-

нуваа во „србомани“. „Србомани“ се чинеа они само со заминувањето во Македонија како србски чиновници и органи на србската пропаганда. „Србомани“ македонци имаше само за надворешниот свет и за другите пропаганди во Македонија. Органите на србската пропаганда во душата си никој пат не се осек'аа како „срби“ или „србомани“, особено првите 10 години и ако имаат они живејано во Србија.

Живејн'ето на млади македонци во Србија секој пат имаше многу арно влијаније на интересите на Македонија. Тука они се заинтересуваа со прашањето за нивната народност, со србските филологијски и историјски аргументи за народноста нивна, со србскиот патриотизм и со крајното негоо изражувањето во вид на шовинизм или слепо предпочитувањето на својето пред чуждото, со причините на србскиот шовинизм, со рол'ата на Србија во сегашно и бидно време во македонското прашање и со многу други важни и интересни прашања.

Искусственоста на создавањето србски интереси во Македонија беше јасна за сите. Но исто така македонците признаваат да јет Србија држаа, што располагаат со војска, дипломатија, једен народ и једна интелегенција, кои што ќе заштитиуваат србските интереси во Македонија со примерна преданост и крајен фанатизм.

Борбата со србските интереси во Македонија јет непосил'на, не само за македонците, кои што не располагаат со држаа и државен буџет, војска, дипломатија и пр., но и за слободна Бугарија. Затоа македонците во Србија се одрекоа од једна јавна борба со србите, но со тоа они не се откажаа од интересите на нивната таткоина.

Од избегувањето на првата група македонци ученици во 1889 година, за које напоменаф, се до

1895/6 уч. г. избегуваа, кои по мали групи от 5—10 души, кои оддел'но от по 1—2. Но по големиот дел македонци остануваа во Србија и бараа пат, како ќе се можит да се работит во полза на Македонија без да се влегуат во отворен конфликт со србите.

За да се изработит една таква програма, македонците ученици во Белград во 1893/4 уч. г., во време на инспекторството над нив на директорот на III гимназија Г'уро Милинашевич, решија да состават македонско другарство во Белград. Цел'ата на другарството беше, неговите членови да се запознајат и да си изработат една програма, која ќе ја осамостојуваат во Македонија тајно от србската пропаганда. Главната цел'а на другарството беше изучаив'ето на Македонија во етнографски, географски, филологички и исторички однос.

Се разбират, оти от тоа другарство не излезе ништо, зашто србите не доверуваа на македонците и зафатија да праќаат во него „старо-србијанци“, црногорци, боснијци, ерцеговинци и пр. Особено тоа недоверие и наплив од срби во македонското другарство настапи на II година негоо самостојуив'е при инспекторот, гимназиичкиот проф. Јуришич. Но со растураив'ето на другарството не се измениа чувствата и стремежите на македонците во Србија. Они зафатија да следат револуционата организација, создадена од македонци со бугарско-србско образуив'е, као и односот на србите кон неја. Они си дадоа отчет од рола на Србија во македонското прашаив'е до сега и за однапред, затоа и ним принадлежит честта да сет создаачи на националниот сепаратизм стред македонците. Они сет и главните негови последувачи. Меѓу ним имат луѓе со висок патриотизм и со здрао разбираив'е на националните македонски интереси.

Тие македонци и дадоа израз на своите убедиив'а за македонското прашаив'е со издаив'ето во Белград

во 1902 год. новната „Балкански Гласник“ Издааието на таа новна не можеше да се аресит на србките шовинисти, за тоа србките новни подигнаа шум против издааието на „Балкански Гласник“, обвинуаки негоиот редактор во сочувство на македонските комитети, во резултат на кои тој беше претеран од Србија.

Такви се резултатите на србската пропаганда меѓу нејните воспитаници и органи, родом од Македонија. Во прашаието за народноста на македонците србите пред македонците се придржуваа до втората од упоменатите две теории, т. е. да сеп македонците срби, и токмо со тоа у ниф се добиваа противни резултати. Србите сакаа да направат македонците да служат на србките интереси, т. е. сами да се мислат, и на своите сонародници да им велат, да сеп срби. Но на место тоа македонците зафатија да гледаат на себе како на македонци со свои одделни цели, и сакаа, не да служат како орадија за србски цели, но да упогребат србската политика како средство за достижеието на чисто македонски цели.

Ни еден србски воспитаник, особено, ако тој имат живеано во Србија, не само не веруат на србите, да ет сн србин, но и мрзат за нивниот шовинизм, и ѝ лажат, за да сн достигнит само цел'ата, да добиет образуаието. По свршуаието на учеието, можат да бидат и чиновници на пропагандата, но при тоа тој ѝ мрзат, и проклинат судбата си за тоа, што ет орадие на една пропаганда, која си имат свои цели, совршено противни на интересите на негоата татковина — Македонија.

Такв македонец, обично до постапуаието во србска сколија, ет бил и во бугарска, или грчка, или и во едната, и во другата. Тој си припаметуат, како во едната сколија го уверавале, да ет сн грк, во другата — да ет бугарин, а тука — да ет србин. За него ет прашаието, каде ет истината, зашто сите имаат свои ар-

гуманит. Протиоположните аргументации не даваат возможность да се вавт, која јет нај праата, и за тоа македонецот решаат да сет сите ложни и да нмат само једна неопровргната истина: македонците словени сет македонци и словени, следствено требит секој македонец да чуат интересите на својата татковна и на својот народ, а не интересите на пропагандите.

Да покажеме и на друг тип македонец со србцко образуаи'е. Он можит се бројит бугарин, и по прожнвуаи'ето во Србија 4—5 год. Откако сврши тој своето образуаи'е во Србија, каде тој требит да одит: во Бугарија или Македонија? И во једната, и во другата шчо ке праит? Бугарија и екзархијата во Македонија нмаат чиновници поеке от колку им сет нужни. Пак и да нмат место, то него не ке му го даат на једен, шчо свршил во Србија, ами на једен свој кандидат. Да донушчине ушче и тоа, да он добијат бугарцка служба. Но ке се чувствуат ли он на местото му? — Не. Тој за време на поминатите негон години во Србија се наог'ал под влијаи'е на цел ред прилики, шчо отсатствуваат во Бугарија, и за тоа негоото мировозреи'е се разликуат од мировозреи'ето на тие, шчо се образуваа само во Бугарија и јет слободно от цел ред предземенни мисли и предрасуди. Нај малу во нвата обшчествена стредина тој ке се осек'ат не на својето место.

И така Србија, со својето набркуаи'е во македонцкото прашаи'е, напрај грмаден успеф и требит да си го признаме да јет тој, не толку во нејна, колку во наша полза. Она отвори сколији, кладе консулства, ракоположи Фирмил'ана и со сѐ тоа даде нов праец на нашето прашаи'е. Она создаде во европејцкото обшчествено миеи'е и во самата Србија ил'узија да внат срби во Македонија и таја ил'узија минуат во очите на европејците за факт. Она застан, да се прегледат од ноо прашаи'ето за народноста на македонците, и да се решит, ни во полза

на бугарите, ни во полза на србите, а во полза на оддел'на македонска народност. Она воспита цело поколеи'е македонци, кои имаа, имаат и ќе имаат најрешил'но значеи'е во нoата историја на Македонија. Србските воспитаници играат важна рoл'а во македонското прашаи'е без да се обраќ'ат внимаи'а'е на тоа, али они работат под бугарска, србска или македонска фирма, као и без разлика, али сет они по морален однос л'уг'е високи или не. Србски воспитаници имат от сите тиие категории, и во сите ниф се покажуат србското влијаи'е благодатно за Македонија. Србските воспитаници, шчо работеа под бугарска фирма, создадоа и поткрепија македонската револ'уција; на ниф се должит и политическиот сепаратизм. Националниот сепаратизм се должит на србски воспитаници идеалисти, шчо работаат под србска маска, а во душата своја се признаваат за македонци; србските воспитаници, со својето образуаи'е во Србија, се образувана во национален дух, наместо во национален индеферентизм по Бугарија, и ако некои од ниф сецело не престанаа да се вел'ат бугари, но меѓу ниф и македонците со чисто бугарско образуаи'е и самите бугари се отвори једва голема пропаст: они со својето образуаи'е станаа на средината меѓу бугарите и србите, т. е., илел'ки се по традиција бугари, они престанаа во душата своја да сет такви: они станаа македонци. Нај после нај долните, нај отчајаните органи на србската пропаганда, родом македонци, пак сет полезни за Македонија: од ниф се образуат клас од недоо'ни со србската пропаганда за кои шчо немаат пат кон бугарите; они ќе уголемуваат класот од националните сепаратисти.

Значит, ако ние се лажиме во претпoложeи'ето, оти националниот сепаратизм ќе бидит поддржан от комитетите, организацијата и македонската интелегентна колонија во Бугарија, то, и во таков случај, доста јет једна

силна срѡцка пропаганда во Македонија, за да земат националниот сепаратизм нај голем размер.

Но воото течеи'е стрек'ат и ќе стретат арен пријем уште во зафатокот негов и во нај арната, нај интелегентната и непродадената македонска интелегенција, како што и јет резултат на умственото и јавствено развијаи'е на последната. Имаат, и ќе се најдат, мнозина интелегентни македонци, кои што сеп готов да дадат животта своја за интересите на својата татковина и својот народ, кои ќе се запитаат: што јет по важно за нас македонците: общебугарските, общесрпските, общегрските или македонските интереси? И ќе одгоорат, да сеп интересите на татковината секогаш по горе од интересите общенародни, и да сеп последните само средство за првите, а не наопаку. Мала набл'удател'ност требит, за да се убедит чоек во таја истина. Нај напред се знаат од секого, оти није милоуаме нашата татковина Македонија и нашиот народ, зашто катаден и видиме и ѝ изучуаме со својите органи на чувствата. Во неја и стред него сме изл'упени. Од детинство сѐ, што јет мило ним и нам ни јет мило; се, со што се радуваат они, и није се радуаме; они плакаат и није плакаме; они се смејат и није се смејеме. Обшчата радост и жалост, обшчите предаи'а и обичаи не праат сите нас једно цело, — једен народ. Но једно поминиме границите на Македонија, или на југ, или на северо-исток, или на север, т. е. во Грција, Бугарија, Србија, наједнаш ќе осетиме, оти дујет на нас веќе друг ветар; ќе осетиме да сме није тамо само неканени гости, и оти, ако сакаат тамо да ни се покажат браќ'а, но тоа го праат, за да не ограбат нас и да не експлуатираат. Грците, бугарите, србите, сите заједно не уверуваат нас, да није сите сме само од нивната народност, и оти нашето спасеи'е јет само по соједянеи'ето на цела Македонија, или барем на једен голем дел од неја, кон нивната држаа. Секој

од нас ќе забележит, оти тие л'уг'е, за кои ние знаефме само от книга, и и знаефме како л'уг'е, шчо сакаат да ни помогат да се ослободиме, ни се покажуваат нам за пријатели и сонародници и ни се првосторуваат за наши вокроители, не зато, шчо сме ние грци или бугари, или срби, не зашчо се грижат за некакви общенародни интереси, во кои флизаат и нашите, не зашчо сакаат да ни помогат и да не избаат нас, а само со чисто егонистични цели, т. е. они експлуатираат со тоа, шчо се велме ние со нивните народни имин'а, и сакаат, на основа на сашествуваи'ето на тие народни имин'а во татковната ни, да уголемат својата татковина, да обезбечат своите интереси со завладуваи'ето, ако не на цела Македонија, то барем на голем дел од неја. Не ни покажуат ли тоа, оти малите држави, па и секоја една страна, со преследуваи'ето общенародни цели, преследуваат не хумани цели. ослободуваи'ето на поробените, а чисто материјални и егонистични, т. е. уголемуваи'ето нивно за нејин интерес, без да се гледат, али ќе настапат подобраваи'е во судбата на Македонија, или не. Значит местните интереси се јаваат главни, а общенародните второстепенни; првите сет цел'а, вторите — средство. Имин'ата: бугарин, србин, грк во Македонија сет средство на малите држави да не заработат нас. Ако в ние мидуаме нашата татковина и сами себе, то в ние треба да претпочитаеме нашите местни македонски интереси пред общебугарските, общесрбските, общегрчките. Ние треба да создаме такво положуваи'е, да немаат во Македонија, ни бугарски, ни србски, ни грчки интереси, зашчо тамо немаат бугари, срби и грци, а имаат само македонци от словенски происход и некои други македонски народности. Нашите интереси треба да си и изучиме и да си и зашчитуаме сами, а не да и дааме во туги раци, за да експлуатираат со нив малите балкански државици.

После, националниот сепаратизм ќе имаат место и у л'уг'е, што гледаат од практично гледиште на работите, без да се занимаваат многу со теоријата за народноста ии. Така, они ќе расудуваат: ако една Канада можит да се срдит на Англија за тоа, што последната, за да си бидит во арни односи со Сев.-Американцките Сојединени Држан, пожртавала ии интересите на Канада, и последната сега сакат да се ослободит од Англија и сама да си бранит своите државни интереси, зашто по арно си ѝ разбирала; — то зашто Македонија да се не срдит на Бугарија за тоа, што она не можит да бранит македонските интереси, ами само експлуатират со ниф, и зашто Македонија да не речит: јас проливав крв од моји синови, нека бранат моите интереси они сами а не твои Начоич, Цокон, Станчев и С-је.

Исто така, мнозина ќе забележат, оти малите држан се односуваат со таквоа недоверуаи'е кон рол'ата на Бугарија во Македонија, као што се односуваа Големите Сили кон рол'ата на Русија во бугарското ослободуаи'е. Последните се бојеа од една „С-Стефанска Бугарија“, зашто мислеа, оти Русија ќе си ја присвоит. Исто така, малите држан мислат сега, оти Бугарија сакат да се ослободит Македонија, за да си ја присвоит. Но кога видоа западните држан, оти сет излажани и оти Бугарија рог'ат такви'е л'уг'е, као покојниот Стамболов и живиот Свирчо, се успокоива и зедоа да праат против вол'ата на Русија тоа, што сами расипаа во Берлин. Не ќе се најдат ли и кај нас л'уг'е, кои ќе разберат, оти доверіето на малите држан кон нашата таткоина ќе зависи од наши Стамболовци и Свирчовци, но кои ќе видат опасноста за нашите национални интереси, не во Русија, ами во Бугарија? Поеке јет од за веруаи'е, оти ќе се најдат и такви'е. И ти'е ќе бидат крајните сепаратиств.

Нај после мнозина ќе забележат, оти нај големата нестрек'а наша се криет во тоа, што немаат у нас местен македонски патриотизм. Да беше у нас тој, није, кај и да сме, ќе мислефме и ќе работефме само за Македонија. А сега једни од нас гледаат на себе како на бугари, и сојединуваат нашите интереси со бугарските и на место да изучуваат Македонија во секаков однос, на место да изучуваат историјата на Македонија во сите времиња, изучуваат бугарските интереси и бугарската историја, и често пати тие периоди од неја, што немаат никаков однос кон Македонија. Така н. пр. г. Баласчев, ориг'анец родом, на место да се занимаат специјално со историјата и интересите на Македонија, ми изучуат бугарските интереси и „вешествената култура на бугарското ханство“, нешто, кое имаат за Македонија истиво значај, као и историјата на Абисинија до покрстуаињето на абисинците. Други од нас сеп во Грција и изучуваат грчките интереси и историја. Друг ориг'анец, Димча, се подвизаат во Грција и за него имаат значеиње историјата на Македонија само до нејното завојуваиње од римјаните. Други македонци во Србија се чинат србски патриоти и работат, на место за Македонија, за србските интереси. Така једен богат кожарски трговец по име Коста Шуменкович по смртта своја пожртвува за србските сколии 500,000 франкои. Такви печал'ни резултати, од врзуаињето на нашите интереси со туг'ите, доста сеп, за да се убедат мнозина, да јет нашето спасеиње само во националниот и религиозен сепаратизм.

Во л'уге со таквија убедеиња, као и во сите недоол'ни от пропагандите македонци ќе бидат првоначално силата на ноото течеиње. Но така ќе бидат само во зафатоко. Бројот на приврженците јавни и тајни ќе растат, не по дни, а по часови. Важно јет то, што, до кога ќе имаат во Македонија бугарска пропаганда, ќе имаат и србска. И двете

пропаганди се држат само со бугарцки и србцки пари. Недоол'ните од втората до востаи'ето беа поеке. По востаи'ето бројот на недоол'ните од јобите пропаганди ќе се израмнит со увеличаи'ето на недоол'ните од бугарцката пропаганда. Но и да не бидит тоа, једна србцка пропаганда јет доста да создаит превосходна ночва на ноото течеи'е. Сите македонци од србцката пропаганда ќе бидат на страната на ноото течеи'е: органиите на пропагандата ќе сочувствуваат тајно, а не платените срби ќе исповедуваат својата македонцка народност јавно.

Напоследок и мнозина македонци словени со грцко образуаи'е ќе се признаат за словени. Сегатиие не го праат тоа, оти требаит да се вел'ат бугари, а името бугарин у грците се стаит многу долу. После, сите од македонците сет готон да напраат отстапки од своја страна за објединуаи'е во једно национално цело, но ни једен од последуачите на трите национални пропаганди нечат да изменит на својата пропаганда, за да капитулират пред друга. Националното објединуаи'е на македонците можит да станит само со компромис меѓу ниф, а не со капитулираи'е на једните пред другите. А тој компромис и јет ноото национално македонцко течеи'е.

Оттука јет јасно, оти, ако ноото течеи'е и не добијет некаква поддршка од многобројната интелегентна македонцка колонија во Бугарија, пак ќе се развијат, само ќе се развијат веќе како течеи'е напраено специално против бугарцките интереси во Македонија. При големото развитије на ноото течеи'е и при силниот отпор од Бугарија, можит да се очекуат за него поддршка од страна на Србија. Колку и да се покажуат оно неарно и опасно за Србија, сѐ оно не противоречит на србцките интереси. За Србија јет важно, Македонија, ако не бидит србцка, да не бидит и бугарцка. Једнаш

се виде, оти она никој пат немаат да бидат србска, србите ќе можат да се одвртат од своите утврдувања, да сèт македонците срби, и ќе ѝ признајат за одделно словенско племе, еднакво блиско до србите и бугарите.

И така, македонското национално возродување ет настапен историјски процес, што нмат под себе јака почва и голема биднина. Оно се должит главно на конкуренцијата меѓу Бугарија и Србија во македонското прашање. Како преодни стапни кон полното одделување на македонските интереси од бугарските и србските, т. е. кон националниот сепаратизм, служат политическите револуционни организации и политическиот сепаратизм, пропагандиран од ниф. Као главен извор за уголемувањето на бројот на националните сепаратисти ќе служат уголемувањето на конкуренцијата меѓу бугарската и србска пропаганда во Македонија и бројот од лица недоолни от твие пропаганди. Националниот сепаратизм ќе се уголеми исто и од лица, што сознаваат сета вреда од националните и верски пропаганди, кои под вид да бранат нашите интереси, безбожно експлуатираат со ниф, и кои што ќе се решат на борба за националното обединување на македонците со сите тие пропаганди. Борбата со него ет опасна, не за него, а за неговите противници. От таа борба он ќе излезит победник, уште повеќе, што реформите во Македонија, ќе дадат на неа можност да се ослободит от тугите влијанија, и да пренесит центрот на возродувањето натре во неа.

Состауала, состауат и можит ли Македонија да состауат от себе оддел'на етнографска и политична јединица?

Во трите горе изложени статии јас разгледаф нај
важните за мене, па ми се чинит, и за сите искрени
патриоти прашаи'а. Мисл'ам, оти читачот без комен-
тарии ќе разбирит, шчо сакаф во нив јас да речам.

Но сѐ шчо рекоф јас во нив ќе си останит без
убав фундамент, ако не се разгледат некои теорицки
прашаи'а, от правил'ното постаи'е на кои ќе зависит
успеот во нашето общо работеи'е во полза на на-
шата татковна и нашиот народ.

Мнозина ќе се запитаат: за каков национален
сепаратизм овде се гоорит? не се мислит ли да се
создаат сега нова македонска народност? Но тоа нешчо
јет искусствено и као такво ќе траит ден до пладне.
Ами каква нова т. е. македонска народност, кога ние,
нашите татковци, делови и предков се велеле бугари?
Али македонците во нивната историја пројауале некаква
обща работа политична и дуовна? Како се односуале
они кон другите народности балкански и обратно?

Во таа статија јас ќе се постарам да одгоорам
на твја и много други подобни прашаи'а, и со тоа по
мојата сила да разјаснам научните основи на нацио-
налниот сепаратизм, као и да покажам на неправил-
носта на твје возразуаи'а, кои се стаат од неговите
противници, кои со тоа сакаат да компромитараат него.
Као нешчо искусствено.

Једно от првите прашаи'а, шчо ќе постаат про-
тивниците на националното обединуаи'е и возродуаи'е
на македонците ќе бидит. каква македонска словенска
народност? Никог немало македонска народност, ќе

речат тие, па и сега не немаат. Во Македонија секогаш иет имало, па и сега имаат две словенски народности: бугари и срби. Значит некако македонско словенско национално возродување иет просто празна работа на неколку фантазери, кои при тоа немаат никакво појатие за живо словенската историја.

Македонија, после ќе речат нашите противници, не представува ни географско, ни етнографско, ни историско целo. Она не иет никак повлияла на судбите на саседните народи, а иет била арена на политичка и културна борба меѓу разните балкански народности. Истите расудувања за нашата татковина, можат, ќе чуиме и од некои од нашите сонародници — македонски словени, што се викаат бугари, кога ќе се испрат сите друштва средства за борба со македонското национално обединување. Во Македонија немаат јазик, ами имаат много наречја различни меѓу себе, но сите стродат со бугарските наречја и со нив составуваат едно целo — бугарскиот јазик. Друштва од македонците наречја сепак по блиски до српскиот јазик, ќе продолжат своите возрадувања нашите противници.

Којко и да сепак основателни сите приведени возрадувања на нашите противници против обшността на македонските словени и припадността нивна кон едно самостојно словенско целo, па ми се чини, да можат да им се направат и не по малечки контра-возрадувања, од кои ќе се види, да националното самосоздавање и возродување на македонските словени иет нешто многу обично и разбирливо.

* * *

На првото забележување на нашите противници, оти никогаш немало македонска словенска народност, можат многу просто да им се одговорат: што немало понапред, можат да се сторат по доцка, стига да се имаат различни историски прилики со своите одделни барања.

Некога сите индо-европејци составуале еден народ со еден јазик, што востановуваат сега лингвистите от срамнуаи'е на старите и нов индо-европејски јазици. Но исчезнаа тиа историјски прилики, при кои индо-европејците се разбираа по меѓу ниф и настапија дружа историјски прилики, при кои се зафати цепен'ето на јазикот, на общото национално самосознааи'е, со общи јазик, веруаи'а, к'уди, предааи'а и пр. Но тоа делеи'е пак беше на големи делови, или народни групи, како напр. индо-иранска или аријска, германско-словенско-литовска и пр. Тие групи со степен'ето на по доцните историјски прилики се подразделува на јазични фамилии, како: индијската, иранската или персиската, арменската, грчката, трако-илирска, италијанската, келтската, германската, словенската и балтијската или литовската. Словенската, приближно од околу родеи'ето на И. Хр., се подели прво: на источно-словенска или руска, на западно-словенска и на јужно-словенска група. И само от последната се оддели бугарскиот словенски народ, со името бугари, наврзано на бугарските словени од несловенските бугари.

Ако сега нашите противници допуштаат образуаи'ето на по мали етнографски целини од по голема, као последица на историјска необходимост, и ако они досега гледаат на македонците како на бугари, то зашто сега они не можат и не сакаат до допуштаат образуаи'ето от таа голема етнографска целина, што ја велеле сите, па и они, бугарски народ, две по малечки целини: бугарска и македонска? А сегашните историјски прилики тоа го сакаат, како што сакале некогаш образуаи'ето на бугарскиот, србско-хрватскиот и словенскиот народи од јужнословените, или пол'скиот, чешко-словачкиот и лужичко-србскиот от западно-словенската група.

Сформируаи'ето на македонците во одделна словенска народност ет најобичен историјски процес,

подобен на процесот на образувањето на бугарскиот и српско-хрватскиот народ од некогашните јужни словени.

Да срамниме тие два процеса.

Некои историци и филолози тврдат, оти јужните словени, уште до дојдувањето нивно на Балканскио полуостров, се разликуале по меѓу себе, т. е. состауле два одделни народи: словени (бугари и словинци) и србо-хрвати. Така тврдиа Копитар, Миклошич и Шафарик. Други историци, особено лингвисти (јазикознајци) тврдат, оти сите јужни словени, во време на својето преселувањето на Балканскио полуостров, зборуале на разни дијалекти (на-речја) од једен јазик, и сите се велеле со једно общо име: словени. Словени се велеле и србо-хрватите. Ими-најата: срби и хрвати се носиле од малечки јужно-сло-венски групи и биле племенни, а се сториле народни само, кога нивните носители, т. е. племијата срби и хрвати, образуале големи држави. Сите словени, под-винувајќи на српската држава, се велеле на место словени — срби, а на хрватската држава — хрвати. Така учат проф. Јагич, а заједно со него и неговите ученици. Тој и на сегашните јужно-словенски јазичи не гледаат, како на три целини, точно разграничени, а како на верига дробни паречја, кои што се сливаат једно во друго, како што вливаат колцата во веригата, од једна страна во једното саседно, а од друга — во другото саседно колце.

Ако се довериме на првата теорија, т. е. бугарите и србо-хрватите да се преселиа на Балканскио полуостров како готови одделни целини, то се питат, до каде се про-стираа тие народности во време на преселеињето, и дали сите дојдени бугарски словени останаа и досега такви или некои дел од нив се посрби? и дали сите дојдени србо-хрвати останаа као такви, или дел и од нив се по-бугари? При допуштаињето, да се доселиа готови јуж-но-словенските народности на Балканскиот полуостров, совршено неосветено остаат прашаињето за границите

меѓу бугарите и србите, особено прашаињето, со какво населеињето бев заселени стредно-вековните: Мораа, Кучео и Браничео, или, со други зборови, денешната кралевина Србија? За нив велит Шафарик, на основаињето на византицките историци, особено Константин Порфирородни, да бев они заселени со бугарски словени, што бидеа по-србени во XIII и XIV в. в. Ако се допуштаат за верна таа теорија, ќе бидат јасно, оти једен народ не секогаш можат да устојат против натисокот од туѓи саседни народи, а губи једен свој дел во корист на по силниот сасед, и друго, од неа се видат, оти народите можат да се состават од два блиски народи, слични во једно, као последица на историјска необходимост.

Што имат бидено во стредните векови, зашто да не можат да бидат и сега? Бугарскиот народ јет изгубил готово цела денешна Србија во корист на србите, и се примирил со мислата за таа загуба, и не бројејќи ја за таква. Зашто он не можат да се примират и со мислата за загубувањето на Македонија, кога тоа загубувањето јет исто таква неминувана необходимост, како што беше неминувана необходимост и загубувањето на Србија? Историјските прилики неминувано водеа до изгубувањето на Србија за Бугарија во корист на Неманичите и на србството, прво во политичен, а после и во национален однос; а историјските прилики, создадени од Берлинскиот трактат, напраја, Македонија да бидат загубена за бугарите, прво во политичен однос, а после и во национален.

Уште једна паралел со историјата на Србија: да беше Србија недоолна од својата судба во државата на Неманичите, она ќе праеше опит да се ослободат и да им противостојат нив со стремеињето да се присоединат до Бугарија; но опитот ќе беше напраен и ќе доведеше до желаните резултати само, ако дозволуваа историјските прилики; по последните не дозволија тоа, и Србија се примир со приликите и биде загубена за бугарите.

Истото іет и ќе бидит и со Македонија. Македонија на-
 прав опит нај напред да се ослободит од Турцко, но
 за сожал'уаи'е излезе опитот неудачен. Можит по осло-
 бодуаи'ето ќе се мислеше и за сојединуаи'е со Буга-
 рнија. Но таа година ни покажа, оти историцките при-
 лики никој пат не ќе дозвол'ат да се сојединит цела
 Македонија со Бугарија; сега за македонците и буга-
 рите, остаат іедно од двете: или делеи'е на Македонија
 меѓу Балканцките држаици и со тоа изгубуаи'е за бу-
 гарите и македонците $\frac{2}{3}$ од Македонија, или полно пре-
 сечуаи'е врските со бугарите и постауаи'е на маке-
 донцкото прашаи'е на совршено неутрална, чисто маке-
 донцка основа. Кога така го постауат важноста пра-
 шаи'ето, то іасно іет, оти секој пат и от секого ќе бидит
 предпочтено второто. И вистина, зар ќе се решит іеден
 искрен патриот македонец да пожртвуат: Костур, Лерин,
 Битол'а, Охрид, Ресен, Прилеп, Велес, Тетово, Скопје
 и пр. за сојединуаи'ето на Македонија до левиот брег
 на Вардар со Бугарија? Зар имат по голема близост
 меѓу іеден македонец од источна Македонија и іеден
 Рушчуклија или іеден македонец од источна и западна
 или северна и јужна Македонија? Кога историцката
 необходимост категорицки ни зајавуат: македонци, или
 се сојединуаите меѓу себе и отчекнеите се од друзите
 балканцки народи, или готвеите се за дележ на тат-
 ковната ви! — сите искрени патриоти македонци ќе при-
 имат првото. Па тоа го валагат на македонците и чоешчи-
 ната: зар іет чоечко сегашното стаи'е, во кое іа
 имаат доведено Македонија пропагандите? Во іедна
 кук'а таткото іет од іедна народност, іедеи'от сив од
 друга, друг'от от трек'а народност, и еден Господ знаит,
 до кога ќе се продолжит да бидит така! Чоешчината го
 барат од нас да се искоренит во татковината наша тоа
 ненормално стаи'е, и да се примврат брат со брат, татко
 и деца. Такво обіединеи'е іет необходимост, а не ни іет

нужно фамел'но непријател'ство за некакво објединеи'е со Бугарија, што никој пат не ќе бидит допушчено, ни од малите балканци, ни од големите држав.

Значит во сегашните политични прилики имат, не по малу основаи'е за загубуаи'е од бугарите Македонија, од основаи'ата за загубуаи'ето нивно во стредните веков денешна Србија. И као што загубуаи'ето на Србија во политичен однос повлече по себе загубуаи'ето нејно и во национален однос, исто така раздробуаи'ето на С.Стефанца Бугарија во политичен однос ќе повлечит и раздробуаи'ето нејно во етнографски однос. Приликите создаат културна и национална близост меѓу луѓето, и приликите ѝ разрознуваат роднинските елементи.

Такаво сопостауаи'е можнт да биднт меѓу првата, т. е. теоријата за заселеи'ето на Балканскиот полуостров од јужни словени, сформирувани во две народности, строго разграничени во етнографски и географски однос и постепено то изменеи'е на етнографската карта на Балканскиот полуостров од една страна, и процесот на современото национално обособуаи'е на Македонија од друга.

Сега да видме, дали од гледиште на другата, т. е. Јагичиевата теорија за образуаи'е на јужно-словенските народности, можнт да се објаснит постаи'ето, при сегашните политични прилики, на една нова македонска словенска народност?

Јагич ни велит, јужно-словенските јазици да сѐт и да биле верига од наречја; исто така, сите јужни словени, до образуаи'ето на бугарската, српската, хрватската и словенската држава, да се велеле со едно име — словени. На протежеи'ето на таа верига од јужно-словенски племиња и наречја, као да се образувале 4 јаки возли, ќе се речит, 4 држави со разни имиња, т. е.: словенска, хрватска, српска и бугарска држава. Тие возли, т. е. држави, спроти силата, што је имаа, кога се образувале, сѐ и разделнија меѓу себе сѐт волца — племиња и на-

речива на јужно-словенската етнографска верига и и
крствива со нивното име. Возлите си имаа, као свој центр
носител'от на националното име; со увеличеи'ето или
умалеи'ето на политичното могушество на носител'от
на националното име и последното се рашируат или се
умал'аат. Така ставали имиџа'ата србин и хрватин на-
родни от племена, така се присојединиле до нивните
носители механически соседните племиња со своите на-
речива и составиле со нив еден народ, постепено асими-
лирајќи се со своите покорители или присојединители.

Ако образуваи'ето на јужно-словенските народности
еет механичко-политичен процес, то истиот не еет не-
што невозможно и во сегашно време. Во јужно-словен-
ската јазична верига имаат неколку колца надвор от срб-
цкиот и бугарцкиот политични возли: тоа сет маке-
донските наречива. И вистина, тие колца, бидејќи по
меѓу себе нај блиски, имаат некои режви на исток
блиски со бугарцките и на север со србцките колца. Тие
колца во разни времиња беа со разни имишча бојадисани,
до кога, во 4 та четвртнава поминатиот XIX век, боите не
зафатива да се клаат една врз друга и не парализуваа
една друга. И едната и другата боја не се држеше јако
за колцата, и малу по малу боите зафатива да се рупат
и под инф зафати да сиват природната им боја „сло-
венска“ со одблеск „македонска“ од географската об-
ласт, во која сет распределени. Носителите на тие колца
— наречива некога се викале „словени“, а после, то бу-
гари, то срби, до кога конкуренцијата на тива двата имиња
не и направиле туг'и за македонските словени, и ови не
зафатива да се именуваат со старото географско име на
својата татковина. Името македонец прво се употребуаше
од македонските словени, како географски термин за
покажуваи'е на својот потекло. Тоа име еет обично из-
вестно на македонците словени и сите со него се име-
нуваат. Едно еет така, и едно образуваи'ето на народ-

поста ет политично-механичен процес, то имаат се сите нужни условија за одделување на Македонија во самостојна етнографска област: македонците имаат општа татковина, последната постепено со реформи се одделува во самостојна политична целина, во неа се имаат „неколку колца од јужно-словенската јазична верига“, тие колца многу лесно се обединуваат со општото признавање стредното од ниф за општо ораѓе во искажувањето на литературната реч за сите интелигентни луѓе во Македонија и за во книгите и школивите. И така, сите условија за националното возродување на Македонија се имаат на лице, па и тоа возродување и од гледиште на втората историјска теорија за образување на Балканскиот полуостров на малите етнографски јединици од една по голема ет совршено логично.

Тоа можат да се забележат на тие, што велат да никогаш немало македонска народност. — Немало, ама ие имат сега и ќе бидат за однапред.

* * *

Сега да се попитаме друго: али ќе бидат точно, да се кажуваат да имат во Македонија две народности и ако имат една, то али таа народност можат да бидат наречена српска или бугарска?

Во Македонија, како и во секоја друга земја, имат многу наречја, блиски едно до друго. Таа блискост од едно наречје се пројавува, од една страна до сите други македонски наречја во општи фонетички или звуковни, морфологички или формени и лексички или речнички особини; од друга страна секоје наречје ет најблиско до неговите саседни наречја, имајќи со ниф општи особини, кои се немаат во по оддалечените од него други наречја, и то западниот дел од наречието ет по блиско до неговиот западен сасед и со него, туку реч, се сливаат, источниот до источниот и пр., и така,

наречјата као да сèт врзани једно со друго, како колцата во једна верига.

Сèга се питат: кои колца од нашата верига наречја ќе се наречат србски, а кои бугарски и на која основ?

При решението на тоа прашање не треба да се забораат и следните прашања: кои наречја от србски и бугарски јазици се признаат за најтипични за тие јазици и кои нивни особности се признаваат за најхарактерни за једните и другите јазици? Дали тие најхарактерни црти се имаат во сите македонски наречја? Дали македонските наречја имаат свој общи характерни особности, кои се немаат, ни во србскиот, ни во бугарскиот јазици? Дали во македонските наречја по одделно преобладаваат македонизмите пред србизмите, или бугаризмите, или наопаку? Најпосле да ли особините на крајните или периферичките македонски наречја и гоори ни дозволуваат да ѝ сочитаме за по блиски до стредното и најтипично македонско наречје Велешко-Прилепско-Битолското или до централните наречја на србскиот и бугарски јазик?

Као најтипичен и раширен србски дијалект се јавуат Боснајско-Ерцеговинското или јужното србско наречје, којшто јет од времето на Вук Караџиќ литературен јазик на србо-хрватите. Централното или Велешко-Прилепското македонско наречје никој пат не можат да бадат по своите особини однесено кон србскиот јазик. зашто меѓу него и централното србско-хрватско наречје или сегашниот србско-хрватски јазик имат исто таква разлика, како и меѓу чешкиот и полскиот јазици, Ќе се речат, во стредијата на Македонија срби немаат. От сегашното признање на сашествување на Балканскиот полуостров само три словенски народи: словинци, србо-хрвати и бугари, со одричањето во центрот на Македонија срби, као да се признаат косвено имање тамо бугари. Но дали денешното гледиште јет правилно?

Немат срби, значит имат бугари. Но немаи'ето срби дали вистина значит да имат бугари?

Во централното македонско наречие, меѓу другото се имаат таквија фонетични особини: старо-македонските гласови *џ* и *џ*, во тие места, кај што се имаат сочуано, преминуваат во *о* и *е*, напр. *денот*, от старо-македонското *дѣнѣтѣ*, преко *дѣнѣт*; *сонот*, от *сѣнѣтѣ*; на место старото *тѣ* и *дѣ* имаме *к'* и *г'* или *иѣ* и *иѣ*, напр. *врејѣа* и *туѣа*; на место *нѣ* имаме *иѣ* напр. *коѣн* на место *конѣ*, на место *џ* — *а*, напр. *раџа* и др. Сите тие особини не сѣт србски, но не сѣт ни бугарски. Они се немаат во главното бугарско наречие — источно-бугарското, кое служи и за литературен бугарски јазик.

Ако источно-бугарското наречие се признаат за најтипично, то многу ѣт јасно, оти самата географска далекост на македонскиот центр од него ѣт доста да покажат, оти последниот не можат да бидат бугарски.

На источно-бугарското наречие сега се гледат, како на најтипично и најчисто от туј' уплив, бугарско наречие. Оно ѣт сравнително со западно-бугарското по распространено. Во последното се имат голема разлика од источното наречие, но се признаат во него, осим оригиналноста негоа, србски уплив. Македонските наречия имаат пак свои оригинални особини, а зашто се наог'аат по саседство со србите, се признаваат пак за не чисти от србизми. Осим тоа тие сѣт на крајниот запад. По сите тие причини, а најглавно по тоа, што македонците, за својето ослободува'е од грчкиот патријат и от Турцко, работев до последната руско турцка војна заједно со бугарите под името бугари, а местата за таа борба беа околу Бугарија, т. е. во Стамбул, Влашко, јужно-западна Русија и Србија, кои (места) помагаа во ослободителната работа најмногу да бидат застапени бугарите, поможаа да се објави источното бугарско наречие за литературен јазик на бугарите и македонците.

Сега да допущиме да сѐт и македонците бугари, и да сѐт особините на македонското централно наречие исто толку бугарци, колку и источно-бугарците. И во таков случај не можат да се зборуваат за етнографска целост меѓу Бугарија и Македонија. И да јет имало некога таква целост, она можат од одот на историјските прилики да се нарушат. Во секој случај општите интереси можат да се поддржат со взаимно согласувањето меѓу члените на целината. Интересите на целината треба да сѐт еднакво свани за сите членови, што је составуваат: од неја треба да имаат сите еднакви згоди, и во нејна полза сите треба да праат еднакви жртви. Ако тоа се немаат, и ако од неја, једни имаат голема полза, не праејќи никакви жртви, а другите праат големи бесполезни жртви, целината се разделува. Националната бугарска целина, во која се односуваа: Бугарија, Тракија и Македонија, не можат да се сочуваат, зашто немаат таков етнографски центр, што можат прочно да соединит тие три страни, као што сѐт соединени србско-хрватските земји, немаат посредни на тие земји једно нај распространено, и једнакво оддалечено од сите нивни крајниша наречия, које да притеглуваат околу себе периферичните наречия и да распространуваат општо национално самосознајето меѓу сите, што зборуваат на тие наречия. Во таков случај секој ќе сознааше, оти не само македонците, ами и бугарите од Бугарија и Тракија праат еднаква со ниф отстапка во полза на центрот.

Сега пак случајот издигнал за литературен јазик на бугарите источното бугарско наречие, које се најогат на крајната противоположна страна од Македонија. Оно не можат да служат за опш литературен јазик на бугарите и македонците, зашто не можат дуовно да обединит на једнакви праа сите три припаменети области. Тој задаток би можело да исполнит западно бугар-

цкото или шопцкото наречие, да не беше мало распро-
странено и со многобројни оригинални особини, кои се
немаат во другите наречја во Бугарија, Тракија и Ма-
кедонија. Најпосле за сочувувањето на националната це-
лост меѓу Бугарија и Македонија, првата не ќе се со-
гласит, за общ литературен јазик на македонците и бу-
гарите да се избери македонското централно наречие.
на место источно-бугарцкото. Ето зашто прашајќи го
кои наречја треба да бидат общ литературен јазик
за македонците и бугарите, ако првите и за однапред ќе
се велат бугари, — кои, прашајќи го, сега не се постаат
на дневен ред, зашто умот на сите македонци сега
сет зафатени со револуционото движење, еден ден не-
минуемо ќе поведат и без други причини кон едно рас-
цепување меѓу Бугарија и Македонија, со создавањето
от последната свој литературен јазик.

А создавањето, редом со србцкиот и бугарцки, од-
делен македонцки литературен јазик, не е ли рамно-
силно со одделувањето на македонците во одделна, ни
србцка ни бугарцка, ами македонцка словенцка народност?

Бугарите, можат, ќе речат, оти нвата словенцка на-
родност со свој литературен јазик ќе бидат пак бугар-
цка, само со друго име. Нвие македонците, се разбираат,
да не ќе имаме ништо, не само против бугарите, ако
не признаат нас за бугари, но и против србо-хрватите, ако
последните не признаваат нас за чисти срби или хрвати.

И така централното македонцко наречје е едно-
накно далеку и от србо-хрватцкиот и бугарцкиот ли-
тературни јазици и можат да се разгледуат, како нешто
одделно од нив. Ќе се речит, најдофме едно неутрално
колце на веригата од наречја. Сега остаат да се ре-
шит, дали тоа неутрално колце стои осамотено со од-
делна од другите колца боја, или вмет и други колца
со истата или по блиска до неа. од колко до другите,
боја? Ако стокиме наречјата от крајностата на Маке-

доніа, од іедна страна со централното македонско наречіе, од друга со источно-бугарцкото наречіе или сръбцкиот іазик каі Вук Караджич, ќе видиме, оти сите македонски наречіа сѣт по блиски до централното македонско, а не до централните наречіа на друзите іужни словени.

Значит, во Македонија имат сплотно словенско, ни сръбско, ни бугарско населіеі'е.

Тоа го признаваат и сръбската и бугарската пропаганда, и ако за надворешниот свет и іедната и другата зборуваат, оти во Македонија имало г'оа две народности: сръбска и бугарска.

Сръбската пропаганда іет раширена низ цела Македонија без Костурцко, Сереско, Петричко, Драмцко, т. е. без краіниот іуг и краіниот исток. Во Костурцко сръбите немаат пропаганда, не зашто не сѣт костурци сръби, ами, добровол'но ѝ отстапуат на грцката пропаганда. Истокот на Македонија сръбите великодушно го отстапуат на Бугарија.

Бугарија іет не по малу великодушна во македонското прашаіе'е кон Србија: и Бугарија признаат сръби на с.-з. од Шар планина; сѣта друга Македонија іет бугарска, според бугарите.

Значит, двете пропаганди не спорат само за земіите на с.-з. од Шар планина и твие части от сръбскиот санджак, што сѣт краі бугарската граница. Во првата живеіат іедногласно сръби, а во другата — пак іедпогласно — бугари. Но великодушніето на сръбіте іет само за тоа, да покажат умереноста на своіот апетит и справедлноста на нивните бараіа'а: ето не сакаме тоа, што не іет наше. Истото іет причината на бугарското великодушіе спроти сръбите. Бугарите дори излезоа по толерантни: страната зад Шар іе признаа за „Стара Србија“.

Но от како што се искл'учат твие две краіни, сѣта друга Македонија сръбите іе крстат сръбска, бугарите — бугарска.

Каде ет причината на тоа? И шчо можит да заклучит чоек од двоините претенции за Македонија?

Причината на претенциите на србите и бугарите сет, се разбират, чисто политични, но осим ниф имат уште една: македонските наречја едно до друго стојат така блиско, едно во друго се сливаат толку незабележено, да, ако се признаат едно од ниф за србско или бугарско, ќе требит да се признаат за такви едно по друго и сите саседни со него. Заклучок от тоа ет — да самите пропаганди признаваат, да во Македонија имат само една словенска народност; значит, утврдувајќи го, да Македонија не представала етнографска целина, противоречит на нивните постапки.

* * *

И после, се горереченото, ќе се најдат мнозина, кои ќе речат: можит, вистина ет, да, ако немало до сега македонска словенска народност, она можит да бидит создадена од времето, особено от сегашните историцки прилики; вистина ет, оти македонците по јазико свој не можат со прао да бидат наречени, ни бугари, ни срби, ами сет нешто оддел'но, т. е. составуваат оддел'на етнографска единица, но пак, како ние сега можиме да се велиме македонци и да создаме оддел'на македонска народност, кога: ние, нашите татковци, нашите дедовци и предедовци сме се велеле бугари? Ние не можиме да се откажаме от тоа, зашто тоа име ни ет свето као и верата.

Да видиме, дали ет тоа така.

Ние се велеме бугари, како шчо идев чоек се велит со едно име, да речиме Петр. Се прашат, кои ни го клал името, шчо сакал да означит тој со него, кога не крстил и шчо разбираме ние под името бугарин, кога се велиме со него? На тие прашаи'а ќе ни одгоорит крстувајќи го на чоека и значеи'ето на негоото чме за другите и за самиот него.

Некој, што носит име Петр, сам не си го клал името, ами му го клале друзи — нунковците. Нунковците му клаваат едно име на кумчето, тој со него да се разликуат од друзите л'уг'е, деца, жени, момч. Кога ќе го викнат Петр, не ќе се одзрнат Иван, Лазар, Велика, и прочее. Значит името на еден чоек не јет толку важно за самиот него, колку за друзите, за тоа ов не се крстит сам, ами го крстат него друзи. Он сам и не се велит Петр, ами си велит: „јас“. Се ползуат со негоото име, само кога треба да се различат од много друзи л'уг'е, подобни на него.

Исто така, еден народ долго можат да бидат без народно име, ако на близу од него немаат друг народ, от кој што ќе треба тој да се разликуат со оддел'но народно име. Но тоа народно име, не си измислуат народот сам за себе, ами со него го велит саседниот народ и тој од него си го земат. Значит нај природно јет народното име за еден народ да се појави у еден саседен со него народ. Саседните народи еден кон друг, значит, се јауваат во вид на нунко и кум.

По мислата на проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, словените сепкрстени со тоа име од римјаните. Словенците имиња нај често се свршуваат на — слав: Светислав, Венцеслав, Борислав и др. Словените служиле у римјаните као робови и гладиатори, а у тие робови и гладиатори нај много се повторувало зборот „слав“, затоа тој збор зафатил да означува, од една страна, чоек, што работи нај тешките работи, т. е. роб, а пошто нај многу робови се земало од словените, то од друга страна, словените биле крстени од римјаните со името *slavi*, које они си го позајимја од ниф и го препраќа на слов-ѣн-и, т. е. словени. Тоа крстење на нашите предковци стана уште, кога они одвај влезоа во сносјав'е со по културните романски народи. Со тоа име ќе се нарече некој од словените, ако требеше да различат себе од некој романец или

германец, и то не секаде само оно се употребуаше. Како и да ѝ ет, важно ѝ ет само то, да оно не Господ знаѝт, шчо означуаше, за да не можѝт да бидѝт заменено со друго.

И така, прво наше народно име ни имат бидено името словенни. Но за тоа име, како за наше народно, ниѝе наѝ много знаѝме, не по некакви своѝи традиции или од романците, ами по византиѝцките историѝи.

Главната причина, да зборуваат византѝците за словените, зпачѝт, и за нашите предедавци, беа нивните воѝни со Византиѝа. Опустошеѝн'ата, шчо ѝ правеа нашите предедовци во Византиѝа беа таквиѝа фактори, за кои не можеше да се молчит; а заѝедно со прикажуѝаѝн'ето за онустошеѝн'ата се прикажуаше и за опустошуѝаѝните, кон кои се односуваа византѝците со гордост и презреѝн'е, као кон варвари.

Византиѝците зборуваа само за опасните за нѝф варвари. Колку ѝеден варварѝки, т. е. не грѝки народ беше по страшен за нивната држаа, толку повеќе омразѝата кон него беше по голема и толку негоото име добиѝаше по долно, по презрѝтел'но значеѝн'е.

Нападеѝн'ата на: вест-готите, ост-готите, хуните, аварите, антите, словените, србо-хрватите, бугарите, на Византиѝа сменуваа ѝедното другото и за таѝа причина византѝцките историѝи зборуваат за сите тѝѝе народи, па и за словените и антите. При тоа требѝт да се не забораат, оти вест-готѝцките, ост-готѝцките, хунѝцките плочища се состоѝеа. не од ѝедни ост-готи, вест-готи, хуни, словени, но да во нѝф господствуаше ѝедната народност, но имаше примеси и од друзите. Важно ѝ ет да византѝците одбележуваат господствуѝушѝата народност, а за друзите молчат. За словените повеќе зборуваат от сите друзи народи, осим србо хрватите и бугарите, зашѝо сите друзи вистина помѝнаа преко Балканѝкиѝо полуостров, но и си оѝдоа од него. Но словените арно се утврдиѝа на целиѝот полуостров, а особено во Македониѝа,

ајі шчо образуваа уште во VI столетіе силна држаа, против к іа византиците отпраиіа силна воіска.

Но наі много Византиіа пострада од народот бугари, од монголцко племе, коі шчо опостушуаше се шчо ке му се попаднат во Византиіа. Во полчишчата на тоі народ имаше и словени, коіи се броіеіа од византиците пак за бугари. Наі голем удар доби Византиіа од бугарите, коіи шчо зедоа од неіа голем дел неіни земіи, заселени со словени, и од ниф образуваа іедна голема и силна држаа, коіа од VIII век до идеів'ето на турците на Балканцки полуостров, готоо постоіано наносеше на неіа іеден удар за друг.

Бугарцката држаа беше поеже со словенцко жител'ство, но со името на неіните образуачи т. е. монголците бугари.

Словените од Бугариіа и Македониіа наі напред беа само соіузници на бугарите во воіните со Визангаіа. Но соіузните со бугарите словенцки полчишча беа во очите на неприіателите т. е. византиците пак бугарцки. Значит византиците зафатіа да прекрстуваат словените уште од времето на Аспаруховата орда. Постоіаната борба рамо за рамо со бугарите і напраи ниф іеден иарод со бугарцко име, но со словенцки іазик. Бугарцкото име мег'у словените беше популаризирано од грците, и оно, прво, означаше само бугарите — монголите, после, нивните воени соіузници, после бугарцките поданици и наі после стана етнографцки термин за бугарските словени. Но тоа име во очите и устата на грците имаше уште специално значеів'е: наі ненавистни за ниф варвари, л'уг'е не образовани, груби, коіи граначаат со зверонте. За грците се словенцко беше грубо и бугарцко.

Со името бугари не крстиіа грците и нас македонците. Но тоа прекрстуаів'е не іет іединствено. От србите нивіе бефме прекрстени во срби.

Во втората половина на XII век, во времето на србцкиот жупан Немаин'а и бугарцките царови Асановци или Асановци, Византија беше нападната од крстоносците и разни друзи непријатели. Тогат бугарите се приготвија да востанат и заклучија договор со србите против Византија. Последната беше обшч непријател'нивен и двата народа решија да удрат на неја, и секој да земат, кој што ќе можат да откачат. Во Византија немаше бугарцки и србцки земји, као што немаше и некакво национално самознааи'е у јужните словени. На основа на тој договор бугарите нападнаа на источниот дел на Балканцкиот полуостров т. е. на Тракија, а србите на западниот т. е. сегашна Србија, Западна Бугарија и Македонија и малу по малу си ја разделвија меѓу нив. Во течеи'е на два векови србцките кралеви присоединуваа кон својата држава византицки земји. Но они секога се велеа само кралеви на србите. Цар Душан се нарече: цар на србите, грците и арнаутите, а не и на бугарите. Титулата на цар Душан се објаснуваат така: тој признаа на Балканцкиот полуостров две словенцки држави: Бугарија и Србија и една не словенцка — Византија; Србија со завоеваи'ето на византицки земји сакаа да наследат Византија, но со тоа она зема'т земји, кои можат да бидат и србцки и бугарцки но кои не сат бугарцки.

Македонцкото жител'ство не се односувало со мрзв'а кон србите. Уште од времето на пагаи'ето на Самуилоото царство, македонците не једнаш праија силни востааи'а против Византија, многу по силни од бугарцкото во време на браи'а Асановци, но не можаа да се ослободат, зашто кај нив сат друзи географцките прилики кај бугарите друзи. За да се ослободат бугарите во горна Бугарија, што се одделуваат од долина со Балканите, доста јет да се избият византицките гарнизони во неја и да се фатат од нив дервентите,

за да не пропушк'аат нова византијска војска. А во Македонија работите сеп сесем инакви. Тука немаат таков ѕид, кој што да бранит востаячите, како Балканите во Бугарија. Тука имаме многу високи планини, кои имаат разен праец и образуваат котловини, одделени една од друга. Планините затруднуваат сојуединеи'ето на сите македонци за општа борба со непријател'от, а пак олеснуваат работата на византјците, зашто, со разместуаи'е во нив гарнизони, они можат да држат македонците во послушаи'е. Осем тоа на Византија помогнуваа да држат македонците во послушаи'е и шосетата или друмишчата, што сеп направени за воени требности уште од римјаните и ја пресечуваат Македонија од исток на запад, т. е. од Белото море кон Сиин'ото и од југ кон север крај Вардар, т. е. од Белото море кон Дунаот. При таквија географски прилики, јасно јет, оти македонците не можаа да се ослободат од Византија и готови беа да бидат сојузници на секој непријател', што ќе војува со Византија. Таков сојузник до X век беа бугарите, а од XIII в. беа србите.

Македонците станаа сојузници на србите, и со тоа се ослободија од византјците. Они се присојединија кон Србија, но тоа присојединуаи'е не беше наследническо, а на основ на договор меѓу македонските големци и србските кралеви. Тоа беше резултат на једен компромис меѓу првите и вторите, компромис згоден и за једните и за другите. Македонија под србските кралеви, особено под Душана имаше полна самостојност во внатрешните работи, и то таква, со каква не се ползуаше ни једен друг дел од големата империја на Душана. Тоа се видит от титулите, што и носеа македонските големци и од влијаи'ето нивно на имперските работи. Тоа се видит и од големата приврзаност на македонците кон царскиот трон. За да се убедат чоек во тоа

нешчо, доста іет да прегледат историјата на Немањичката држава од времето на цар Душана до смртта на Волкашина, особено периодот на распаѓањето на Душановата империја. Од овде ќе се убедит човек, оти центрот и нај големата рол'а во таа империја принадлежеше на Македонија. От секаде от периферијата на Душановата империја по негоата смрт отпаѓаат областите една по една. Македонија крепит Урушевниот престол и македонскиот големец крал' Волкашин іет главниот советник и десна рака на Уроша. Сите го мрзат Волкашина за негоата рол' и влијаније на Уроша, но царот му веруат, македонците големци: 70 кралеи и банои, по народните песни, му веруваат и му даат 70,000 војска, со ниф да умрат на Марица за царот и „србцкото име“

70,000 души војска от 70 кралеи и банои! Како се велеше таа војска? Чије име носеше и кој му го кладе? Сите се велеа „срби“, но во ниф имаше толку срби, колку во војската на цар Симеона имаше бугари — монголи; па ми се чинат да ѝ имаше и по малу. Значит во XIV век македонците официјално носеа името срби, кои не имаше зашто да го презираат и да се срдат на него.. Во тоа име они не наоѓаа ништо лошо.

Србите беа главната воена сила против византијците. Нашите предедовци беа нивни сојузници. Византијците велеа сите свои противници, т. е., и србите, и нас, срби. Малку по малку они не прекрстија од бугари на срби. Истото се поддржа от признањето суверинитетот на Душана во Македонија и од рол'ата на нашите големци во негоата држава. Није станахме за надворешниот свет срби, после истапихме како србски поданици и нај после зафати името србин да означуат македонец, не грк, не влах и не арнаутин.

Іедно нешто не сочува србцкото име во Македонија; тоа іет карајањето меѓу крал' Марко и кнез Ла-

зар Последниот настапи као противник на турците со името србин и со тоа турците врзаа со пон'атието србин и Србија денешното крал'ство и неговите жители. Марко и неговите поданици во очите на турците не можеа да бидат срби, зашто не се противија и не покажаа таква воинственост против ниф, каква покажаа кнез Лазар и неговите поданици.

И така до идеин'ето на турците кај нас ние три пати бефме прекрстени: 1, славени, 2, бугари, 3, срби.

Но со тоа не се сврши сè. Дојдоа турците: се зафати борба меѓу хришћанството и мусулманството, борба меѓу крст и полумесец. Но со тоа не се пресече борбата меѓу словенството и грцизмот. Турцкото господство на Балканскио полуостров беше историцки период, кога потчинените мислат да сочуваат нивното историцко наследство. Се разбират, оти се сочуа само, шчо можеше да се сочуат и шчо не сакаа да ни го земат, зашто не им беше нужно, и не беше опасно за ниф. Турците ни зеаа земјата и си ја разделија меѓу ниф. Ние се примирихме со таја загуба. Зафатија да ни земаат деца наши, да и потурчуваат и да праат од ниф ианачари. И тука молчехме. Турците видов зор до кога ја покорат Србија и името србин означуало за ниф разбојник. Ние свихме глаа и не се велехме срби, да не го расрдиме агата. Он не сакал да се велеме и бугари; и бугари не се велехме. Турчинот ќе ни дојдеше во кук'ата, ќе се најадаше, ќе се напиеше и ќе ни рече: бре г'аур! ај донеси ми тоа и тоа! — ќе му одгоориме, сега беим! Ако не питаше некој турчин, шчо сме? — ќе му одгоориме да сме или „каури“ т. е. неверници, или „раја на царот“. Со дружи збори ние пред турците се кажуахме така, како да не се расрдит агата. Пред турците ние сме „каури“ и „раја“, и „каури“ зафатихме да се велеме и меѓу нас. Во народните песни не еднаш се употребуат

името „каури“ и „рајати“, и „земиа каурцка“ или „земиа рајатцка“ во етнографско значеи'е.

Значит турците од нас направиа народ „каурцки“ и „рајатцки“, термини основани на нашата принизеност пред турците, на религиозната разлика меѓу нас и ниф и на општественото наше положеи'е.

Но осем турците, по изгубуаи'ето на нашата слободиа, наши „воспитачи“ и господари станаа грците.

Ние видефме во грците дуовни господари и верцки началници. Ние бефме и кон ниф, исто така принизени, као и кон турците. Грците со црквата не експлоатираа нас и сакаа да извршат под турцкото владичество тоа, шчо не можаа до него. За да не претопат нас, они избегуваа да не вел'ат со народното име. Они ни кажуваа, да сме били ние рсијани, и ние тврдефме: абре брате, рсијани сме, ами шчо сме! Кога ќе се расрдеа на нас, и ќе не наречеа тврдоглави бугари, ние пак ќе речефме: е пак така си јет: вистина рсијани сме, ама не сме образуани, као грците! Нашите глави не разбираат; ние сме бугари. Со једен збор во турцко време ние потврдуафме и се согласуафме со сѐ, шчо ќе ни кажеа турците и грците. Но турците со тоа, шчо не нарекоа нас: рајати и гаури, гледаа на нас као на л'уг'е, не од известна народност, а шчо сет во известен однос кон ниф, господарите и праоверните. Во истата смисла употребуафме и ние, односуајки кон себе, тие ими'а. Значит турците во нивната држаа не признаваа народност. Исто така не знаефме за ниф и ние. Грците исто така не разликуваа словенските народности и сите словени, особено тој дел од ниф, шчо им причини нај големи непријатности и се наогаше во турцко време под нивната опека, они го презираа и го велеа со презреното за ниф име „бугари“. Но тоа име искажуаше презреи'ето на грците,

а не и достоинства на бугарите, затоа се сопроводуаше се зборот тврдоглав или „хондрокефалос“.

И така дојдохме до националното наше име, што го имаат носено вашите татковци, дедовци и вај блиски предедовци. Но видохме, оти овде имаме работа, не со едно, ами со цели 4 имиња, кои означуваат да немало до пред неколку години точно определено народно самосознаије. Името бугарин, како се видет, до половината на XIX век немало за вашите предедовци по големо значеије од имињата: рисијанин, рајатин и каурин. До тогај ние знаејме да имат и да имало каурци, рајатци и рисијанци земји и држави. Но ние се бројеме за каури, рисијани и рајати и паметиме да сме имале наша каурца и рајатца царшчина, но сме ја изгубиле на Косоо поле, кога се е расрдил Господ на вашите предедовци. Тамо, т. е. на Косоо поле рекал Господ да си загубиме царшчината за наказаије за тоа, што не сме чуале верата чиста. Тамо нашите каурци царот извадиле голема војска да се бијат со турчинот, но како рекол Господ да загубиме царшчината, от сите парчиња, на кои бивале раздробени турците, никнале нови турци. Кога го виделе тоа царите, рекле, оти Господ сакат да загубат царшчината каурите, и да се потчинат на турчинот. Така турците ги го презеле царството. На Косоо паднале двајца царот.

После таквоа „јасно“ представаије у народот македонци за негоата „бугарца“ народност, можит ли да бидет збор за бугарско национално самосознаије у македонците?

Ако јет така, ке возразит бугарската партија од македонци, то што означаат првоното прашаије, во кои бугари и македонци одеа рамо за рамо, и последните се велеа и работеа со името бугари?

Ево што означаат: македонците беа крстени со национални имиња, со кои они се разликуваат од дру-

зате саседни со нѣф народности, т. е. од турците и грците, па и власите. Првите не трпеа името србин зарди србцкиот отпор при завоеваи'ето на Балканцкиот полуостров. Во Турција до руско-турцките војни зборите „срб-г'аур“ требат да означавале тоа, што означават сега зборите „москов г'аур“. Се разбират, оти русијаните не само сами не се велеле срби, но им било непријатно да се вел'ат и од други така. Така не ѝ велее и грците, зашто последните не видеа големи лошотији от србите. Па и немало зашто: името србин погостн во Македонија, као политичен термин само малу време. Оно се и забораи скоро без чуждо првјатно потсетуаи'е за него. От турцко гледиште и не прао иет да се вел'ат македонците сѣте поглавно „срб-г'аури“, зашто они се предадоа на турците. А ако се испразднат од Македонија вмето србин, то ќе останат за македонците само името бугарин, које беше политичен и етнографцки термин уште до турцкото завоеваи'е. Тој термин не беше лош от турцко гледиште, а од грцко то беше многу удобен, зашто со него најубаво можеше да бидат искажано презреи'ето и ненависта на грците кон нас. Ето зашто ние меѓу другото се признаме за бугарин т. е. тврдоглавци.

Значит, нас со бугарите не врзуаше едно общо име, еднаков однос кон нас от страна на грци и турци, еднаква жежда за слободен от фанариоти и турци живот. Таја общност не побуди заједно да се бориме со общите непријатели. Но таја общност не иет нешто, које почиват на некакви общи воспоминаи'а и общи историјцки задаци, кои да се создаваат и да се имаат сознајано од нас и од бугарите еднакво. Нашата общност иет проста случајност.

До крајот на првата $\frac{1}{4}$ на XIX столетие се ослободива от Турција сѣте балканцки земји, осем Бугарива, Тракија. Македонија, Босна и Ерпеговна. Првите три

географски беа многу близо и еднакво се третираа от турците и грците. Последните две беа одделени от првите три и беа во по инакви односи кон турците и грците. За тоа првите три, едно се пробудија, зафатија да живејат со общи идеали, а вторите две со друзи, пак общи.

Но, ако при националното разбудување на македонците, имавме друг вид на политичната карта на Балканскиот полуостров, то македонците ќе работеа сосем инак. Ако беше Бугарија со Тракија слободна, а Србија заедно со Македонија поживејеше 50 години при еднакви услови, то македонците ќе работеа заедно со србите, а не со бугарите. Исто така македонците можеа да работат и заедно со грците, да можеа грците да работат по умио и да беше само Грција и Македонија под Турцко около 50 години, кога сите друзи балкански земји би биле слободни.

Бугарското име во Македонија, значит, е резултат на лошото третирање на македонците от страна на грцкото дуовенство. Грците уништија Охридската архиепископија за тоа, што се упоминуаше името „бугарцка“, како историски реликвиум, но употребуваа името бугарин за да воплотат во него својето презрење кон сè словенско. И имено тоа воплотиње на грцкото презрење кон нас и е причината да се велиме „бугари“, а не историските традиции. Последните напротив ништо не ни зборуваат за бугарите, а повеќе за србското име во Македонија. Значит не крстиле „бугари“ грците без да не питаат нас, и ние, немајќи време да гледаме и да му најдеме мана на името, си го усвоивме.

Ако е така, а инак и не можат да бидат, то јасно е, оти името бугарин не зборува уште за бугарска народност во Македонија. Тоа име сега се поддржува во Македонија искусливо, као што и се насадува тамо во најлошо време името србин. Името бугарин во Македонија сега немаат место, зашто веќе цели

25 години, као живејеме ние македонците одделен живот од бугарите. Меѓу бугарите и нас имат многу малу општи интереси сега. Македонија ет нужна за Бугарија, затоа последната праќат во првата катагодина милион франкои и содржат на служба многу македонци. Бугарија пак ет нужна за македонците, зашто во неја македонците ќе добијат место и ќе експлуатираат со нивните „бугарски“ чувства. Значит, во течеи'е на последните 25 години односите меѓу Бугарија и Македонија почиваат, не на почва на еднакви традиции и задавки, а на чисто трговска основа, т. е. идеи'от го експлуатират другиот.

Значит, името бугарин во Македонија, со кое сега експлуатират бугарите, викак не ет национално, и затоа никој од македонците немаат право со него да експлуатират македонските интереси во негоа полза. Никој не ни имат дадено право заради него да ни се набркуваат бугарите во нашите работи. Татко ми, дедо ми, предедо ми, ако се велеле по недоразбернија бугари, то уште не значит, оти и јас требит да сум као ниф во мрак за мојата народност; ако се велеле они бугари, то не значит, оти ние ќе требит да преставиме да веруваме во русите за атар на разни Стамбулци и Свирчовци, на место, заедно со нашата пролијена крв, ние да си бараме правото от, кај што требит, да допустиме да ни се бркаат во работите л'уг'е, кои што и сами не знајат, што бараат; ако се велеле моите дедовци бугари, уште не значит, да јас имам право да експлуатирам македонските интереси со издаи'е војни, кои на место да бранат интересите на нашиот народ, и бранат бугарските и интересите на бугарскиот кн'аз. Нашите дедовци, велејќи се бугари и не мислеле, оти ние ќе правиме от тоа име капитал, за да се најадиме, напијеме и облечеме со него.

Значит, у македонците името бугарин ет фалшива монета, со која они плаќаат и на Бугарија и нејниот

кв'аз и на вивната татковина и нивниот народ. Времето да се раскриет таа фалш, за да се престанат да се експлуатират со неа.

* * *

Од до тука реченого се видат: прво, оти, ако по нашите сегашни етнографски појати на Балканскиот полуостров, особено на центриливо и југо-источен негов дел, т. е. во денешна Србија, Бугарија, Тракија и Македонија имало и имат само две словенски етнографски единици: српски и бугарски народ, то тоа уште не значи да нема, немало и не можат да бидат друга словенска единица, а напротив, оти нејното сашествување ет во пределите на возможното и на действителноста; второ, да во Македонија немаат две јужно-словенски народности: српска и бугарска, а напротив, да во неа имаат само една народност со свои особини, кои, или претстапуваат нешто оригинално, кое се нема, ни кај србите, ни кај бугарите, као што ет, да речеме, со много особини на македонските наречји, или нешто кое се има, и кај бугарите, и кај србите, или кое се има само кај македонците по краишката на нивната татковина и кај србите, или пак по нив и кај бугарите, и да от тие особини на македонците, као дел от словенската група народи, најмногбројни, најраспространени, общи за сите македонци, значи, и најважни сеп тие особини, со кои македонците се одличаваат од другите словенски народи: по нив македонците фактички составуваат одделна и самобитна словенска народност, и ако за неа не се гоорит денеска во науката и во катаденниот разгоор; трето, причина на тоа игнорирање и затемнување на сашествувањето на македонската народност да се кривет во сашествувањето во Македонија името „бугари“ во етнографски значај и во експлуатирањето со него от страна на бугарите.

Исто така, се запознаџме со произлезот на името бугарин во вид на етнографцки термин во Македонија.

Со други зборови, ние се запознаџме до сега со тоа, да составува, составуваат и да можат Македонија да составуваат од себе одделна етнографцка јединица.

Сега ни остаат да видиме, али она составува, составуваат и можат да составуваат таква јединица во политичен однос?

Во одгоорот на твја прашаиња, ќе требат да се продолжат расудувањата за народноста на македонците од тамо, кај што ѝ оставиџме.

Ние видеоџме, оти во Македонија името бугарин јет последната метаморфоза во развијањето на нашето национално самосознаиње и да јет резултат на тоа политично и општествено положба, во које беџме поставени од завојувањето на Балканскиот полуостров од турците. На основа на се тоа, што рекоџме за историјата на националните имиња, кои имаат сменувано једно друго, као и за причините на твја сменувања, ќе возникнат многу злоупотреби. Можат, мнозина ќе ме осудат, као србофил. Можат, самите срби на него ќе основаат своите шовинистички претензии на Македонија. Можат нај после, ќе експлуатираат србите сето речено за изменувањето на националното ни име, за да докажат, да македонците никогаш немале национално самосознаиње и не играле никаква самостојна историцка рола, а сепак влизале само, као суров материјал во државниот организам на бугарската или србската држава.

Меѓу другото такви недоразберливи можат да се очекуваат, как од тоа, што јас категорично осудиџ бугарската политика во македонското прашаиње, од које можат да помислат да сум јас бугарофоб и србофил, исто така и од експлуататорската тактика на балканските словени во македонското питаиње.

Србите можат да затрубат, да сет македонците срби, іедно не сет бугари, зашто така се викале до турцкото доіцаін'е на Балкан. полуостров. Исто така, можит, некои срби во моіте расудуаін'а за непостоіанството на народното име каі нас, ќе најдат потврдуаін'е на мислите на проф. Милованович, кој што докажуал во „Дело“ да требит Македонија да се поделит меѓу балканцките државци, зашто не предстаула нито географцка, ни етнографцка, ни историјцка целина.

За првото ево што можит да се речит: македонците, сите заіедно се викале срби не поеке од педесет години, а во некои, и то северните делови, нека сто и сто и педесет, но не и поеке години. Името србини тогаі іет имало поеке државна смисл'а и по малу етнографцка. До тогаі и во турцко време го немало каі нас. И ако іет така, то не іет ли шовинистична заслепеност да ни се наврзуат сета нам на сите македонци, па и само на северните наши сонародници, наместо бугарцкото име?

За тврдеін'ето на проф. Милованович, да Македонија не составуала и не составуат географцка, етнографцка и историјцка целина, за коіе, можит, некои ќе најдат потврдуаін'е во моіте расудуаін'а за изменеін'ето на националното име каі нас, осем тоа, што іет речено, кога одеше зборот за прашаін'ето, али имат во Македонија две словенцки народности, ќе речам уште следното:

И ако іет Македонија составена од неколку котлини, раграничени со високи гори, пак она во днешниот неін вид имат живеіаио оддел'но од Бугарија и Србија, или самостојни жити, или под други држави. Тоа іет іасна докажуачка, оти неіната стрек'а не іет зависела само от Србија и Бугарија, и оти високите планини, што заобикојуваат македонските котлини, уште не сет таква опасност за заіеднички политички жити у

нивните жители. Така Македонија во денешниот нејн вид, до образувањето на бугарската држава, беше една полусамостојна византиска област. После она цела потпадна под Бугарија. Кога последната падна под Византија, Македонија беше слободна држава на време и со успеф се бореше против Византија и имаше под себе цела денешна Србија. После, Македонија потпадна под Византија и во течеињето на неколку века во разни нејни делови се дигаа востааиња против покорителската. Кога се ослободи Бугарија и се усили државата на Неманичите, во која влезе прегешниот дел од Македонија, т. е. денешна Србија, ова, т. е. Македонија во денешната нејна големина, уште остааше византиска земја, кај што продолжаваа да се дигаат востааиња против Византија, за која се бараше сојуз и покровителство от саседните држави. После, цела Македонија влезе во државата на Неманичите. Во неја ова као да јет била привлигирана и самостојна во натрешната политика. При крал Волкашин, Македонија пак као да се одделуат од дружителите делови на Неманичевата држава и као да се сосредоточуат околу него. Во царувањето на Крали-Марко, она сосем се одделуат од србските земји и се постаат во особен однос кон турцко-србските односи и војни. Во турцко време, она јет на истите основаиња под турцкото владичество. После Берлинскиот договор она јет сама от сите дружа јужно-словенски земји под Турцко и веќе живит таков одделен живот поеќе од 25 години.

Во тој згорен поглед на историцките собитија на Македонија, се видит, оти горе-долу у сите македонски котловини јет една и иста историцка судба, горе-долу сите живни жители имаат особен, одделен историцки живот, не ретко самостојен или пак, заклучуат во себе обшча борба за политична слободна. Ако се приимит на вид, оти таја обшча историцка судба, тие обшчи политични борби

и самостојниот политичен живот и ет удел на едно исто словенско население и на еден и исти народ, то ќе биде јасно, оти, тврдејќи го да Македонија не составува географска, етнографска и историјска целина и ет основано не на дејствителноста, а на србските есапи за Македонија.

Тој згорен поглед на историјата на Македонија ми се чини, не само да покажува, да није македонците имаме своја историја и да сме народ. Судбите на коишто се развијале во врска со судбите на другите саседни нам народи, но и да имат во нашата историја много самобитно и својобразно, као што и ет да речиме самостојната Охридска архиепископија, со нејното работење на полето на народното просветување. Исто така тој историјски поглед покажува, да готво во сите времиња а се забележува силно работење на народниот дух на културно-историјска основа, резултат на која се јавуваат образување на силна македонска држава от цар Самуил и богата народна литература.

А ако Македонија до сега со мали исклучења се и ет развијала одделно од Бугарија и Србија, то она можат да чинат и за однапред, уште поеќе, што пропагандите: бугарска и србска употребуваат сите и дозволеви и не дозволени стретства да искоренат во нашиот народен живот сè самобитно, сè чисто македонско. Самосталното политично развијание на Македонија и ет необходимост, као нешто, без кое ние не ќе располагаеме со доста стретства да се бориме со пропагандите за сочувување од нив нашата национална самобитност.

Неколку збори за македонскиот литературен јазик.

Во четирите горни статии на оваа книга јас сакав да обрвам погледите на моите сонародници на вуждата од едно корено изменување на досегашниот процес на нашето дуовно развијане, као и на тоа, да моите возгледн во тој случај не сѐ нешто ноо и безосновно, а сѐ само чекор напред во досегашното развијане на нашето национално самосознање и да сѐ затоа сосем природни и основателни.

Се разбират, оти во една мала книга, као што јѐт оваа мојата, не се можат подробно да се разгледаат сите задирнати прашања. За секоје од нив би се можела да напишвнт по една цела книга. Но сега за сега от таквиа подробни разгледуања за задирнатите питања се немат уште голема и неотложна нужда; за тоа требаше за сите од нив да се кажит по неколку зборон, зашто они едно без друго сѐ нејасни и неразбирливи. Осем разгледуањето на сите задирнати прашања, за да бидѐт јасно појавуањето на книгата, сега ќе требѐт да се кажит неколку зборон за својевременоста на книгата и нашиот литературен јазик.

Мнозина, можѐт, ќе речат, оти вистина арно јѐт чоек да се позамислит над прашањата, задирнати во таа книга, но сега уште не му јѐт времето. Со оваа книга, ќе речат они, се носѐт раздор и разјединуање меѓу нас, на место сојединуањето, које сега за сега ни јѐт така нужно. За македонска вародност, македонска литература и литературен јазик нвѐе ќе можѐме да му мислиме само, кога ќе заживеѐме једнаш слободен политичен жиот; а до тогај нам ни требѐт, нвѐе да сме сојединени и да остаѐме на страна националното прашање.

На тоа јас можам да одгоорам само ово: по мојето мислење, сегашните, т. е. миџинтегцките реформи сѐт максимум, што можа да ископчат од Европа револуцијата. Револуцијата на пролет ќе биде нај глупаото, што можиме ниве да напраиме. Со револуцијата на пролет ќе се користат само нашите непријатели, кои сѐ имаат само есапи, противни на нашите национални интереси. Револуцијата на пролет само ќе ни уништи сѐ вршено нас и ќе уништи плодите, добиени од неа до сега, оти она ќе биде направена не против Турцко, а против него и Реформаторците Сили, и оти тоа ќе биде не по наши есапи, а по есапите на некоја Голема Сила и некоји мали балкански држави, кои ќе не натераат нас да се дигниме, а после ќе не остаат на сред пат: нај после, оти ниве, ако против сите аргументи на вдрвјот смисл пак подигниме востајње, ќе бидиме само основа на дипломатска борба меѓу реформаторските држави и некоја трек'а, која борба ќе се сврши само нашето повишување. За тоа ниве, треба, да се откажаме од секоја мисла за револуција на пролет, уште пореку, што реформите ќе се воведат, зашто со нив јет врзана честта на две Големи Сили, кои сѐт во стајње да постаат сѐ на својето, — и да се зафатиме за нова т. е. културна борба, во која прво место, ќе треба да земаат прашањето за нашата народност и нашето национално-религиозно развивање. Значи, истом сега му јет времето да се мисли за јазикот наш, нашата национална литература и воспитување во национален дух. Сега настапува време за интерес со национално-религиозни прашања.

Тој интерес малу јет задоцнен, но от тоа уште не следува, да он сѐ немаат сега место меѓу нас и да можат да ни напакуваат.

Ако сме логични, то треба да признаеме, оти автономијата на Македонија, за која до сега револу-

ционерите се бореа имат смисла само во тој случај, ако револуционерите согледуваа во нашиот народ такви качества и особини, кои се немаат у другите балкански народи, а сепак само ваша характерна црта. Само согледувањето на тие својобразни црти во характерот, правите, обичаите, животот, предањата и јазикот на нашиот народ е една важна причина да сме повеќе против делењето на вашата татковина и за нејната автономија, зашто дележот ќе ни искорени сè, што ни е мило и ќе ни наврзи многу противно нешто на нашиот народен дух. Само одделното македонско национално самосознаање кај нас ни дава морално право, да се бориме против барањето на малите балкански држави, да се разделат нашата татковина, и да се бориме против пропагандите, што готват почва за дележ. А ако не можат да се добијат автономија, требаат ли ние равнодушно да гледаме во работањето на пропагандите и да се бориме со едно ноо течење, што е направено само против нив, за тоа само, што тоа течење ќе ослабело најсилната пропаганда? Никак не, зашто ни е една пропаганда, колку и да е она силна, не можат да ни даат тоа, што очекуваме ние од неа. Сите пропаганди сепак пропаганди само на свој, но никак не и на наши интереси, и од нив никојш немало ништо особено за народот. Спасењето од пропагандите никој пат не ќе ни дојде, зашто, ако е денеска едната по силна, утре ќе се чинат и другата таква, а првата ќе ослабне. Пропагандите само најпосле можат да достигнат крајната своја цел — дележот, кој не го сакаат и тие, што сепак против националниот сепаратизм. Значит, последниот не е неуместен во сегашните прилики, и можат да ни даат само арни плоди, но не и да ни напакуваат.

Едно си имаат местото националниот сепаратизм, то треба да се прояви он во милоста кон сè, што

іет народно, и на прво место, во милоста кон народниот јазик.

Јазикот іет средство, со које ние познааме, што мислит, што осек'ат и што сакат нашиот собеседник. Во јазикот се имаат одделни гласовни знакови или збори за сите мисли, осек'аи'а и сакаи'а на іеден чоек, за тоа јазикот на іеден народ іет негоо дуовно богатство и наследство, во које се закл'учуваат, отпечатани во гласовни знакови или збори, сите народни мисли, осек'аи'а и сакаи'а, со кои иват живено и живит іеден народ и кои се предаваат, као нешто свето от іедно поколеи'е на друго. Да сочуат некои својот народен јазик и да го бранит као свети'а, значит, да останит ов верен на дуот на својите предедовци и да уважаат се, што имаат они напраено за својето потомство. Да се откажит чоек от својо народен јазик, значит, да се откажит ов и од народниот дух. Со тоа само се објаснуат сакаи'ето и усилијата на покорителите, да напраат покоревите, да се откажат от својот јазик и да изучат на негоо место нивниот; исто така со тоа се објаснуат упорството на покоревите народи да сочуваат сето своје духовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашио народен јазик требит да имаме и ние, ако сакаме да останиме верни на дуот на нашите предедовци. Милоста кон народнио јазик іет наш долг и наше прао. Ние сме должни да миуаме нашиот јазик, зашто тоі іет ваш, исто така, као што ви іет наша татковната ви. Првите гласи, што и имаме чуено, сет гласите на нашите татковци и мајки, гласите и зборите на нивниот народен јазик. Преко ниф ние добивме нашата прва дуовна храна, зашто со ниф се осмислуаше се, што видефме со нашите очи. Со народниот јазик ние освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чиниме нивни дуовни последници, као што сме со снагата нивни те-

лесни продолжачи. Ако се односуаме со презреиџе кон народниџот наш јазик, није само врајќаме со неблагодарност на нашите родители за сето нивно дуовно гледаиџе и воспитаиџе. — Ниве имае и прао, осем долгот, да браниме нашниџот јазик и тоа прао ни јет свешчено. Секој, кој шчо напаг'ат на нашниџот јазик, ни јет исто таков наш непријател', као и нападачот на нашата вера. Верата и јазикот, тоа сѣ душата на једен народ, со изменуаиџето на кои, једен народ прант коренен душевен преврат: он се откажуат от сѣ прејешно и земат сѣ ноо. Тој коренен преврат, ако стаат постепено во течеиџе на цели веков не јет опасен, зашчо једин делон од него се односуваат до једин поколеиџа, друзи до друзи поколеиџа, така да једин делон преминаваат по наследство, као народно паследије, и само некои сѣ нов. Тој коренен преврат не јет опасен само, ако јет резултат на самостојното развијаиџе на народот.

Но, ако једен народ изменуат својот јазик и својата вера во једно касо време и под силно чуздо влијаиџе, сам без сазнааиџе однесуајки се кон таја измена, то он се откажуат от сам себе и от неговите интереси и предаат и себе и нив на једен по силен народ, кој шчо ќе постапнт со него и нив, како шчо ќе му се заблагорасудит. Значнт, да се откажнт једен народ от својот јазик, се велит, да се откажнт он и от сам себе и своите интереси; се велит, да престаннт да гледат на себе со своји очи, да судит за себе и за друзите со својот ум и разум, а да чекат укажаиџе за сѣ от страна. Једен народ, кој шчо изгубил својот јазик, миасат на једен чоек, кој шчо изгубил патот и незнајнт от кај иднт и кај одит, а кој шчо не знајнт, зашчо одит вамо а не онамо или тамо. Колко во по скоро време једен народ изменуат својот јазик, толко по опасно и отчајано јет неговото положеиџе.

Опасноста, која угрожаат на нашиот народ и неговите интереси, от страна на пропагандите, кои што употребуваат сите и дозволени и недозволени средства, за да исчистат од Македонија нашиот јазик и со него нашите духовни интереси, и да насадат на нивно место нивните јазичи со нивни интереси, не само не задолжуваат нас, но и ни даат право да употребиме сите и дозволени и недозволени средства, за да сочуваме нашиот народен јазик, и со него нашите народни интереси. При тоа ние не сакаме туга, а си браниме својето.

Јазикот јест акустичен резултат од физиолошко работење на органите на чоеката реч, на кој што му се припасуваат извесно значење. Главните елементи на јазикот или чоеката реч се: органите на речта, нивното физиолошко работење, слухот, психолошкото воспријимане на физиолошкото работење на органите преку слухот, и присоединувањето кон воспријиманиот резултат на физиолошкото работење на органите на речта или гласот, или зборот, некое значење. Значит, јазикот главно јест физиолошко-психолошка способност на чоека, и како таква зависи од се тоа, што праат да се менат чоек, т. е. со развијането на једен чоек и једен народ се развијат и неговиот јазик, со нивното опаѓање опаѓаат и нивниот јазик. Чоек се менат во време и пространство: исто така се менат и неговиот јазик. Променијата во јазикот на једен народ во време составуваат историјата на јазикот на тој народ, а променијата негови во пространство составуваат неговите современи варијации или дијалекти, поддијалекти, гоори, подгоори и пр.

Секој народен јазик имаат своја историја и своја современи варијации или дијалекти, поддијалекти и пр. Своја историја и варијации имаат и нашиот јазик. По таа историја можат да се изучат, како сегашните варијации се добијат од по стара и последните од једен

общ македонски јазик, а тој од една јужно-словенска група и пр. Исто така по неја можат да се проследит на која варијанта, или на кој дијалект, во кое време имало по голема литература.

Историјата, како на нашиот, исто така и на другите јазици, ни покажуат, оти секој дијалект, поддијалект гоор и подгоор, можат да се употребуат во литературни произведенија. Таа привилегија на једен дијалект, поддијалект и пр. — да бидит орган на литературна реча — по учеието на историјата на јазиците, се даат ним, не по некакви особени естетични преимущества, а по чисто практични причини, т. е. по стечеието на историко-културните прилики. Таје прилики денеска подигаат једно наречие на степен на литературен јазик, утре друго и пр.

Историко-културните прилики во создаието на литературни јазици господствуваа секоаш, господствуваат они и сега. Благодареем ним во нај ноо време се отважафме да си избереме једно од нашите наречия за наш общ литературен јазик, а наместо тоа зедофме да се учиме и да пишаме на турките саседни јазици, најпоеке на бугарскиот. Благодареем на приликите сега ние си избираме за общ литературен јазик, централното македонско, т. е. Велешко-Прилепско-Битолско-Охридското наречие.

Кој сет тие историско-културни прилики, што не застауваат: прво, да си создааме свој литературен јазик и второ, да избираме имено централното наречие?

Ето кои.

Ние видофме колку сет народните интереси тесно врзани со јазикот, а последниот со характерот и дуот народен. Ние видиме сега, оти три национални и религиозни пропаганди во нашата таткоина се борат једна против друга и сите заједно се борат против нас и нашите интереси, сакајќи да им навесат смртен удар и

да си и потчинат под себе, зимајќи со таа цел'а религиозното и сколијско работеи'е кај нас, во своји раци преко црквата и сколијата за да нанесат смртен удар на нашата народност, ни налагаат на нас нивниот, наместо нашиот јазик. Народните интереси ни налагаат за да и заштитиме ниф, да браниме нашиот јазик од пропагандите. Тоа бранеи'е ќе бидит успешно и ќе размрсит сите планови на пропагандите, ако бидит заедружно и общо. А за да бидит такво, требит со общо согласије да се изберит једно наречиие за общ македонски литературен јазик. С согласије ќе имат, ми се чинит, само ако секој од нас праит избор, не по некакви естетични сообразуаи'а и не по чисто местни причини, а од гледиште на общите интереси. Последните пак налагаат: периферијските наречииа, да отстапат место на централното. Како што во једна држаа се имат држаен центр, кој што нај арно јет да се наог'ат во стреди-ната на држаата, и кон кој што се собираат сите конци од државниот живот, исто така и во јазиковните или области от сродни наречииа требит да се имат једен центр, кој што по значеи'ето негоо требит да се односуат кон периферијските наречииа и гоорн, као што се односуат центрот и столицата на држаата кон крајните окрази и околини. Около централното наречиие требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокровишча од дружит македонски наречииа и да создадат од него једен убав литературен јазик. На него требит да се создадат једна богата сколијка, научна и убава литература, за да можит преко ниф да се раширит низ цела Македонија во вид на литературен јазик, кој што ќе изместит од неја пропагандските јазичи. А заједно со измествуаи'ето на пропагандските јазичи и со создааи'ето наш литературен јазик, се измествуваат од Македонија и интере-

сите на балканските држави и нивното место ќе го застапат создадените со јазикот македонски интереси.

И така, користа, што ќе ни ја даат нашиот общ литературен јазик, ни служи за мерило при избирајќи го наречието за таа цел, а она е главниот фактор при создавањето на нашиот нов литературен јазик.

При возвишавањето на едно наречие на степен на литературен јазик, никогаш немаат игриво важна рола неговите естетични својства. Тоа е едно, зашто практичните сообраќања земаат врв над естетичните, а друго, зашто последните се односителни и повеќе субјективни. По таа причина, по убави се чинат на чоека. Готоу само тие наречија и говори, што ги слушат он или ги имаат слушаено по често. За тоа и не можат да се зборат за естетичност во јазикот, диалектите и говорите.

Значит, еден македонец од источна, или северна, или јужна, или западна Македонија немаат право да се противат да бидат избрано централното македонско наречие за литературен јазик само зато, што не им се чинело убаво. Немаат право они да протестираат против централното наречие и за тоа, што е тоа централно како и зашто изборот се прави по практични сообраќања.

Сега да видиме, али избирањето на централното наречие за литературен јазик се оправдаат од практично гледиште?

Битол'а се избира за резиденција на Генералниот Инспектор за Македонија и неговите советници — цивилни агенти. Она се обраќа во престолнина за Македонија. Таа нова престолнина не е далеку од старите: Преспа и Прилеп, и од седалиштето на до неодамна автокефалниот Оридски Архиепископ. Значит, централното наречие имаат зад себе, така да се рече, историски право. Последните се основаат и на неговото централно положение, кое е,

како во географски, така и во етнографски однос. Централен град во Македонија ни ет Велес. От тој центр географски, нвие само мало се оддалечуваме, идејќи преку Прилеп кон Битол'а и Орид. Таков праец при оддалечувањето од географскиот центр се објаснуат со тоа, оти твие крајинча сепот по големо историско значење за Македонија, а од друга, сепот по оддалечени и от србскиот и бугарскиот јазикон центрон, составувајќи от себе македонски јазикон центр. И вистина диалектот Велешко-Прилепско-Битол'ско-Оридски ет јатката на македонскиот јазик, започо на запад од него ет Дебранскиот (рока), на југ — Костурскиот (ровка), на исток — источниот или Солунскиот (рџка) и на север — Скопскиот или северниот (рука).

Создавањето литературен јазик ет дуовна потребност кај нас, со која се мислит да се влзат крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси, и со која требит да се создаат свој литературен и научен центр, за да се имат вужда од Белград и Софија. А та тешка задака ќе се достигнит само, ако македонците от северна Македонија подаат рака на својот брат од јужна Македонија и македонците от источна Македонија подаат рака на тој од западна. Подадените рацн ќе се прекрстат околу Прилеп-Битол'а.

И така: стремејето на македонците да создадат свој културен центр; тоа, шчо сега Битол'а се чинит престолнина на Македонија; шчо Битол'а, Орид, Прилеп сепот историски места за македонците; као и тоа, шчо составуваат они географски и јазичен центр; сите заједно праат да се приимит, као общ македонски литературен јазик, централиото македонско наречје.

Откако се изберит наречието, које имат да бидит македонски литературен јазик, ќе требит да се разгледат и прашавањето за македонскиот правопис.

За праописот као и за праецот на нашето културно развијање ќе треба тука да се напраат неколку забелешки. Праописот на еден јазик, као и изработувањето на еден литературен јазик можат да идат постепено и полусознателно. Еден човек од еден народ, што немаат писменост, можат да изучат азбуката од еден народ по културен од неговиот. Тој човек можат да употребуат туг'ата азбука и за гласови од неговиот јазик, или да изложат своите мисли со помоќта на туг'а азбуга. Но ако во неговиот јазик се имаат гласови, кои се немаат во јазикот, од кој што се позајмуваат азбуката, тогаш позајмувачот на туг'ата азбука ќе напрант некои изменења и дополнења во неа, со кои ќе бидат означени разликата во гласовите меѓу двата јазици. Така позајмена и преработена азбука се предаваат од колено на колено и со предавањето сè се изменуваат и се дотеруваат до својствата на јазикот на позајмувачите. Така постепено и неосетно се изработуваат азбуките у по некултурните народи од додир со по културни народи. Но таква постепеност имаат место, ако два саседни народи сè во не еднакви политични прилики, ќе се речат, едниот, т. е. по културниот народ господаруваат, а другиот, по некултурниот народ ет заробен, или нај малу немаат полна политична слободна. Но инак одат работите, ако двата народи имаат свои држави. Во таков случај позајмувањата, особено културните, биваат по сознателно и по скоро. Така рилоанството и писменоста кај нас македонците се имаат зафатено нај рано од сите словенски народи. Они се распространуваа со векови и идеа одоздолу на горе. За тоа во историјата ништо не се зборува за покрстувањето на нашиот народ. Но со покрстувањето секој пат имаат идено и писменоста. Со замолчувањето на нашето покрстување се замолчуваат и процесот на образувањето на нашата писменост.

И така нашето дуовно препородуаи'е и просветеи'ето кај нас, па и изработуаи'ето на нашата писменост, заради географските и историцки прилики, имаат земено во првата ил'адогодишнина по Р. Хр. инаков ход, а у другите праославни словени инаков. Кај нас то се извршуат постепено и незабележено, кај ниф брзо и со извесна тенденцаја.

От турцкото завојуаи'е на Балканцкиот полуостров стана једна премена. Турцкото господство ни пресече сите врски со нашата старина. Нај тешко се отрази оно на Македонија, као централна провинцаја, па затоа во тоа време, кога у другите праославни словени постепено се изработуаше писмениот јазик и праописот, ние се поеке се обезличаафме и готоо сосем се откажафме од нашиот јазик, као орган на литературна реча. Од време на време во течеи'е на цел XIX век ние имае опитуачки да се пишат на македонцки, но зарди некои историцки причини таие опитуачки не се овенчаа со успеф, каков би можело да се очекуат од ниф.

Литературните опитуачки на македонцките писачи во XIX век немаа за жалост таков значај, да задобиаат последуачи, затоа, ако и сега во XX в. видиме некои опитуачки да се пишат на македонцки, то тоа се не пратт сознатељно и од некакви патриотични влечеи'а и цели, а само ва забав. Во тоа се состоит разликата во нашето, т. е. македонцкото дуовно-национално возродуаи'е, от тоа на другите праославни словенцки народи, со други зборови: као што по напред ние постепено и прии се просветуафме со писанство и со писмо, а другите словени — после нас и на брзо, така пак сега, во тоа време, кога сите праославни словени постепено си изработија свои литературни јазици, свои богати литератури и постепено изработени праописи, ние остаае назад от сите, туку речн, без литературни традиции, не зато, што и немаме, а зашто забораае својето, изучаајки туѓето.

Ние сега со брзина ќе треба да разработиме нашиот литературен јазик, да установиме нашиот правопис и да создадиме една наша литература, која ќе одговара на сите наши нужди. Со нашето сегашно национално возродување ние се противоставаме на другите прославни словени, како што се противоставаме и напред: тогаш бевме први во духовното препородување, кои кај нас беше бавно, а кај нив скоро, сега наопаку; тогаш они нас сакаа да не достигнат и работеа со извесна тенденција и брзина, сега наопаку.

Во зависност од тоа, како се имат развијано еден народ и неговиот јазик и правописот можат да бидат различни. Ако едни народ само постепено си изработуваат својето писмо и него го преработуваат и при тоа во неговата историја се немаат таквија собитија, што ја преноложуваат и праат цела пропаст меѓу едната, т. е. старата и другата или новата нејна половина, — писмениот јазик и правописот содржаат во себе много таквија особини, кои немаат реална вредност во гласите на сегашното стање на јазикот. Но, ако во историјата на културното развијане на еден народ се имаат два периода, меѓу кои се имат еден, као трек, во кој што ет период од застој и ет као непрелазна стена меѓу нив, — тогаш во новиот период на развијането на националното самосознавање имаме препородување на народниот дух, кои стаат вистина на стара основа, во во него влизаат много нови начела, согласно со дуот на времето и со специјалните потреби на народниот живот и неговите пројавувања. Тоа препородување се одбележува и во книжниот јазик и правописот: како едниот, така и другиот сеп горедолу слободни од некои традиции, кои не сеп согласни со современото стање на разговорниот јазик.

И така историјата на културното развијане на народите, согласно со нејниот ход, содејствува: или на

чисто етимологички или историцки прапис, или ва
брав — етимолошко-фонетичен или историцко-фонети-
чен, или наj после на чисто фонетичен прапис. Трите
вида от прапис зависат от по големата или по малата
приврзаност кон старото или новото стаи'е на iеден
разговорен или литературен iазик. Iеден'от от трите
праписа се усвојуат за iеден литературен iазик у iеден
народ, шчо се возродуат, главно во зависност от та
тевденција, шчо господствуат при народното возродуаи'е.

Iедно iет тако, то и нашиот прапис и праецот
на нашиот литературен iазик ќе треба да бидат во
полна зависност от та тевденција, која ќе не раководи
нас при нашето национално возродуаи'е. Каква можат
да бидат таа тевденција се види от таа книга. Но iас
ќе си дозвол'ам да повторам. Она iет: прво, Македонија
да се неутралиса за Бугарија и Србија и да се одда-
лечи iеднакво од двете држави и друго, она треба
да се обедини на iазична основа. Тие принципи ќе
раководат изработуаи'ето на литературниот наш iазик;
они ќе раководат и праписот.

На тие два принципа одговараат: 1, Прилепско —
Битолското наречие за литературен iазик, као iеднакво
далеко и от србскиот и бугарскиот iазик, и централно
во Македонија. 2, фонетичниот прапис со употребите
во таа книга писмени знакови и со мали отстапки на
етимологијата и 3, речничкиот материјал да iет собрани'е
от сите македонски наречия.

СОДРЖАИН'Е.

Предговор стр. III

1. Шчо направѣме и шчо требит да правѣме за
однапред? стр. 1

2. Имат ли се нужда од македонцѣв национални
научно-литературни другарства? стр. 45

3. Националниот сепаратизм: земашчето, на кои се
имат развиено и ќе се развиат за однапред. стр. 68

4. Составала, состават и можат ли Македонија да
состават от себе оддел'на етнографска и политична
јединица? стр. 100

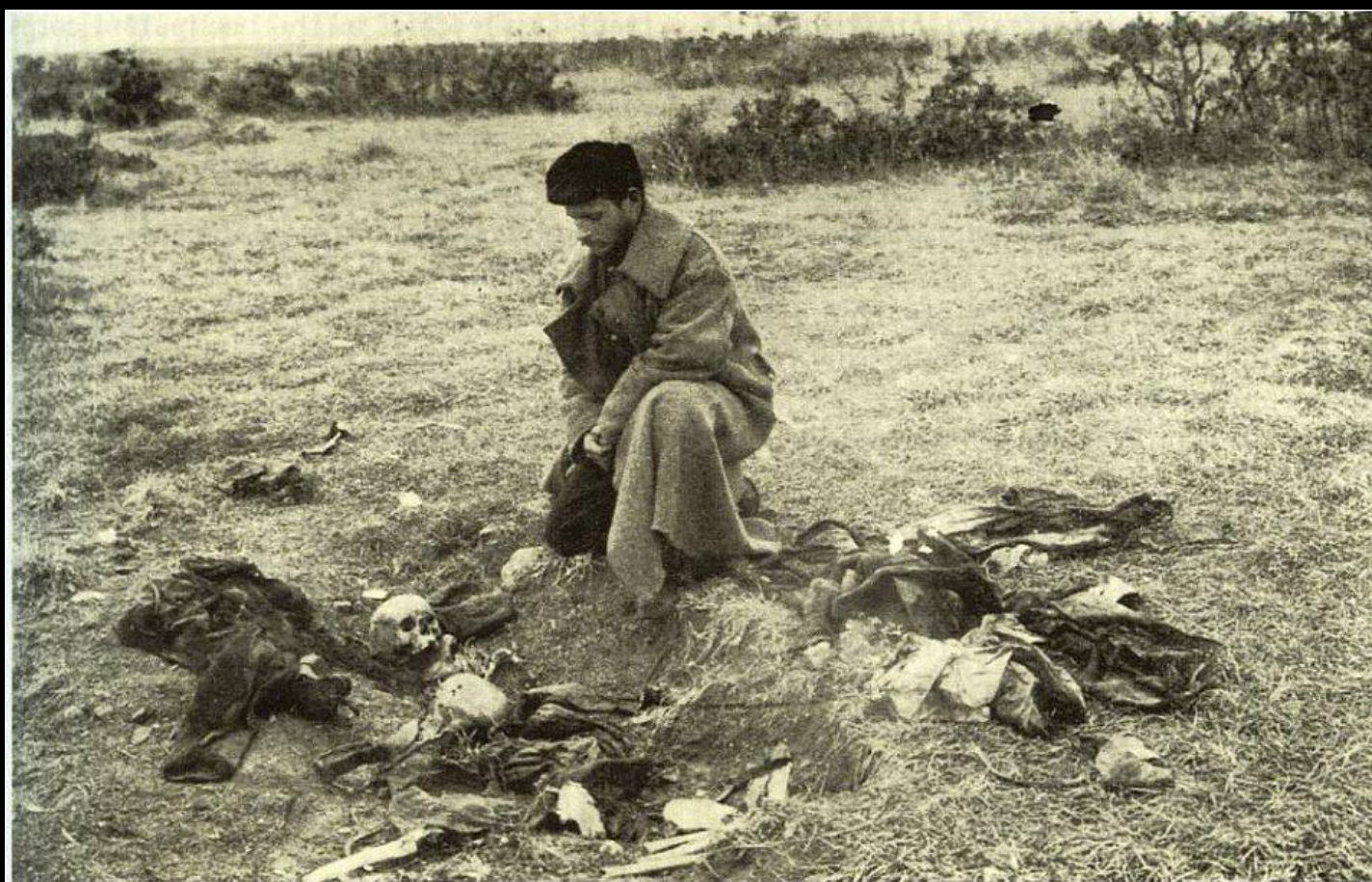
5. Неколку зборови за македонскиот литературен
јазик. стр. 132

Още стотици книги на дейци родени
в географска област Македония
може да намерите на:

www.strumski.com

Библиотека „Струмски“
е създадена в памет на
загиналите за Родината.

Voivode Dimiter Madjarov before the remains of two comrades in arms killed in the battle of Ferres